

**ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİMDALI**

**TÜRK ANAYASA YARGISINDA BİREYSEL BAŞVURU
YOLU**

Yüksek Lisans Tezi

Mustafa KARAKUZU

Danışman:

Doç. Dr. Erdal ABDULHAKİMOĞULLARI

Samsun, 2014

**ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİMDALI**

**TÜRK ANAYASA YARGISINDA BİREYSEL BAŞVURU
YOLU**

Yüksek Lisans Tezi

Mustafa KARAKUZU

Danışman:

Doç. Dr. Erdal ABDULHAKİMOĞULLARI

Samsun, 2014

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin çalışmasının bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

10 Eylül 2014

Mustafa KARAKUZU

KABUL VE ONAY

Mustafa KARAKUZU tarafından hazırlanan “Türk Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu” başlıklı bu çalışma, __/__/__ tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: _____

Üye : _____

Üye : _____

_____

_____

_____

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../2014

Enstitü Müdürü

ÖZET

Türk Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu

Mustafa KARAKUZU

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Eylül/2014

Danışman: Doç. Dr. Erdal ABDULHAKİMOĞULLARI

1982 Anayasasında 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan değişiklik ile herkese, kamu gücü tarafından, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan ve Anayasamızda sayılan temel hak ve özgürlüklerden birinin ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurma hakkı tanınmıştır. Anayasa bu yolla uluslararası özgürlük standartlarını iç hukukta uygulamaya geçirmenin kapısını açmıştır. Bireysel başvuru iç hukuk sistemimizde başvurulabilecek ikincil ve istisnai bir hukuki yoldur. Bireysel başvuru yolu ile bireylere, Anayasaya aykırı olarak, temel hak ve özgürlüklere yapılan müdahalelerin bizzat engelleyebilmesini sağlama hakkı tanınmıştır. Bu yöntemle kişiler anayasal haklarının uygulanmasının bizzat takipçisi olmuştur. Bireysel başvuru sonucu Anayasa Mahkemesinin verdiği kararlar, yasama yürütme, yargı organlarını bağlamaktadır. Bu nedenle kamu güçleri de kişilerin temel hak ve özgürlüklerine karşı daha duyarlı olmak zorunda kalacaktır. Bireysel başvuru yolu, anayasayla güvence altına alınan temel hakları etkinleştirdiği, bunları hayata geçirdiği için son derece önemlidir. Çünkü temel haklar ve özgürlükler geçerli kılınmadıkları zamana etkisiz ve hukuki bakımdan değersiz olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Temel Hak ve Özgürlükler, Anayasa, İnsan Hakları, Kamu İşlemleri, İhlal

ABSTRACT

Individual Application in Turkish Constitutional Jurisdiction

Mustafa KARAKUZU

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Department of Public Law, M.A., September/2014

Advisor: Associate Professor Erdal ABDULHAKİMOĞULLARI

In 12 September 2010 the important change was made in the Turkish Constitution 1982. With this change, the European human rights contained in the contract and in our constitution, one of the fundamental rights and freedoms, with violations by government forces, are given the right to appeal to the Constitutional Court. Constitution, this method has brought with international standards of freedom in our country. Individual applicants was exceptional and the secondary is the way our legal system. To persons with individual application method, contrary to the Constitution, the fundamental rights and freedoms are given the right to block interventions. With this method, people became followers of the implementation of constitutional rights. As a result of the individual application of the decision of the Constitutional Court, the legislative, executive, judicial bodies must implement. Therefore, the public powers to fundamental rights and freedoms of the people will have to become more sensitive. Individual remedy, constitutionally guaranteed fundamental rights that enable, it is very important for them to implement. Because of the fundamental rights and freedoms when they are not validated will be ineffective and worthless in a legal sense.

Key Words: Fundamental rights and freedoms, the constitution, human rights, public transactions, breach

ÖNSÖZ

Temel görevi hukuk devleti ilkesini sağlamak olan ve anayasa yargısında önemli bir görevi yerine getiren Anayasa Mahkemelerinin ortak varlık nedeni, anayasal düzeni korumak ve onun devamlılığını sağlamaktır. Bu görevleri nedeniyle anayasal temel hak ve özgürlüklere haksız yapılan müdahaleleri önlemek işlevini yerine getirirler. Ortak varlık nedenleri bu olmasına rağmen bu işlevi yerine getirirken farklı yetkileri kullanırlar. Bu temel yetkisel farklardan birisi dava açma ehliyeti, yani kimin Anayasa Mahkemesine dava açabileceğidir.

Anayasa Mahkemesi'nin amacına ve bulunduğu toplumda oynadığı role göre Mahkemeye ne kadar geniş bir erişimin sağlanacağı belirlenmektedir. Eğer Mahkemenin amaçlarından bir tanesi de kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin korunmasıysa o zaman vatandaşların Mahkemeye erişimi sağlanmaktadır.

Bireysel Başvuru hakkının tanınması ile kişilere, kişisel temel hak ve özgürlüklerinin ihlali ile sınırlı bir denetimin sağlanması söz konusudur. Daha net bir ifadeyle; bireysel başvuru, kamu gücü eylem ya da işlemleri nedeniyle temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği iddiasında bulunan kişilere, müdahalenin anayasaya uygunluğunu yargısal olarak denetlemeye yetkili kılınan mahkemeye, başvuru hakkını tanıyan ikincil nitelikte bir haktır.

Bireysel başvuru yolu hukuk sistemimize 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan Anayasa değişikliği ile yeni bir hak arama yolu olarak girmiştir. Bu yöntem hukuk sistemimizde daha önce örneği olmayan bir yöntemdir. Bu değişiklikten sonra Anayasa Mahkemesi, kamu gücü eliyle hakkının ihlal edildiğini iddia eden vatandaşların başvurularını kabul edecek ve inceleme konusu yapabilecektir.

Başka bir ifadeyle kişi hak ve hürriyetlerinin koruyucusu olan Anayasa Mahkemesi, diğer görev ve yetkilerinin yanında Anayasa ile güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerden, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi kapsamına giren herhangi birisinin kamu gücü tarafından ihlal edildiğini iddia eden herkes tarafından yapılabilecek bireysel başvuruyu inceleyip karara bağlayacaktır.

Yukarıda önemine değinmeye çalıştığım bu önemli konuyu tercih etmemde beni yönlendiren ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde 2011-2012 öğretim yılında başladığım Kamu Hukuku Yüksek lisans

programı boyunca desteğini hep hissettiğim ve tez danışmanım olmanın çok ötesinde Anayasa Hukuku ilmini bana sevdiren, hukukun bu alanına yönelmemi sağlayan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Erdal ABDULHAKİMOĞULLARI'na şükranlarımı sunarım.

Mustafa KARAKUZU

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANAYASA YARGISI VE BİREYSEL BAŞVURU HAKKI

1.1 Hak, Özgürlük Ve İnsan Hakları Kavramları	4
1.1.1 Hak Ve Özgürlük Kavramları.....	4
1.1.2 İnsan Hakları Kavramı.....	5
1.1.3 İnsan Haklarının Pozitif Hukuka Girişi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.....	6
1.2 Hukuk Devleti'nde Ve Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Hakkının Konumu ..	7
1.2.1 Hukuk Devleti.....	7
1.2.1.1 Hukuk Devleti Kavramı	7
1.2.1.2 Toplumsal Düzen ve Hukukun Üstünlüğü:	8
1.2.1.3 Devlet İktidarının Meşruluğu ve Sınırı Olarak Hukuk Devleti.....	8
1.2.2 Anayasa Yargısı.....	9
1.2.2.1 Anayasa Yargısı Kavramı:	10
1.2.2.2 Anayasa Yargısının Gelişim Süreci	11
1.2.2.3 Anayasa Yargısının Şartları	11
1.2.2.3.1 Yazılı Anayasanın Varlığı	12
1.2.2.3.2 Katı Anayasanın Varlığı	13
1.2.2.4 Anayasa Yargısı Modelleri.....	13
1.2.2.4.1 Amerikan Modeli Anayasa Yargısı (Yaygın Denetim).....	14
1.2.2.4.2 Avrupa Modeli Anayasa Yargısı (Merkezileşmiş Denetim)	14
1.2.3 Anayasaya Uygunluğun Yargısal Denetim Yolları	15
1.2.3.1 Soyut Norm Denetimi (Dava Yolu)	15
1.2.3.2 Somut Norm Denetimi (İtiraz Yolu)	16
1.2.3.3 Bireysel Başvuru Hakkı (Anayasa Şikayeti).....	17
1.2.3.4 Bireysel Başvuru Hakkının İtiraz ve İptal Davalarından Farkı:.....	18

1.3	Bireysel Başvuru Kavramı, Nitelikleri, İşlevi Ve Tarihsel Gelişimi	18
1.3.1	Bireysel Başvuru Kavramı.....	19
1.3.2	Bireysel Başvuru Hakkının Tanımı ve Nitelikleri	20
1.3.2.1	Bireysel Başvurunun Tanımı.....	20
1.3.2.2	Bireysel Başvurunun Nitelikleri.....	21
1.3.2.2.1	Bireysel Başvurunun Anayasal Bir Yargı Yolu Olması.....	21
1.3.2.2.2	Bireysel Başvurunun İkincil Niteliğe Sahip Olması.....	22
1.3.2.2.3	Bireysel Başvurunun Temel Hak ve Özgürlüklerin İhlaline Karşı Kullanılması	23
1.3.2.2.4	Bireysel Başvurunun İdarenin ya da Yargının Bireysel Kararlarına Karşı Kullanılması	23
1.3.2.3	Bireysel Başvurunun İşlevleri:	24
1.3.2.3.1	Bireysel Başvurunun Sübjektif İşlevi :	25
1.3.2.3.2	Bireysel Başvurunun Objektif İşlevi	25
1.3.3	Bireysel Başvuru Hakkının Tarihsel Gelişimi	27
1.3.3.1	Karşılaştırmalı Hukukta Bireysel Başvuru Hakkının Tarihsel Gelişimi	27
1.3.3.2	Türk Hukukunda Bireysel Başvuru Hakkının Tarihsel Gelişimi	28
1.4	Bireysel Başvuru Hakkı Bakımından Karşılaştırmalı Hukukta Anayasa Yargısı....	29
1.4.1	Federal Almanya.....	29
1.4.2	Avusturya.....	30
1.4.3	İspanya	31
1.4.4	Meksika.....	31
1.4.5	Kosova	32
1.4.6	Rusya	33
1.4.7	Azerbaycan	34
1.4.8	İsviçre	35
1.4.9	Güney Kore:.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUK SİSTEMİNDE BİREYSEL BAŞVURU HAKKI

2.1	Türk Hukuk Sisteminde Bireysel Başvuru Hakkını Düzenleyen Normlar	36
2.1.1	1982 Anayasası	36
2.1.2	6216 Sayılı Kanun	37
2.1.3	Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü	38
2.2	Bireysel Başvuru Hakkının Süjesi Ve Konusu	38
2.2.1	Bireysel Başvuru Hakkının Süjesi	38
2.2.1.1	Bireysel Başvuru Hakkına Sahip Olanlar.....	38

2.2.1.1.1	Gerçek Kişiler.....	38
2.2.1.1.2	Tüzel Kişiler	38
2.2.1.1.2.1	Kamu Hukuku Tüzel Kişileri	38
2.2.1.1.2.2	Özel Hukuk Tüzel Kişileri.....	40
2.2.1.2	Bireysel Başvuru Hakkına Sahip Olabilme Koşulları.....	40
2.2.1.2.1	Taraf Ehliyeti	40
2.2.1.2.2	Dava Ehliyeti	42
2.2.1.2.3	Taraf Sıfatı	42
2.2.1.3	Yabancıların Bireysel Başvuru Koşulları.....	43
2.2.2	Bireysel Başvurunun Konusu	43
2.2.2.1	Hak ve Özgürlükler Açısından Bireysel Başvuru	43
2.2.2.1.1	Anayasa’da Güvence Altına Alınmış ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Olan Temel Hak ve Özgürlükler :	45
2.2.2.1.2	Anayasa’da güvence Altına Alınmamış ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek Protokolleri Kapsamında Olan Temel Hak ve Özgürlükler :	47
2.2.2.2	Kamu Gücü İşlemleri Açısından Bireysel Başvurunun Konusu	48
2.2.2.2.1	İhlal Kavramı	48
2.2.2.2.2	Kamu Gücü Kavramı:.....	49
2.2.2.2.3	Kamu Gücünün Tezahürleri	50
2.2.2.2.3.1	Bir Kamu Gücü Olarak Yasama	50
2.2.2.2.3.2	Bir Kamu Gücü Olarak Yürütme.....	51
2.2.2.2.3.3	Bir Kamu Gücü Olarak Yargı.....	52
2.2.2.3	Bireysel Başvuruya Sebep Olabilecek Kamu Gücü Müdahalesinin Nitelikleri	53
2.2.2.3.1	Kişisellik.....	53
2.2.2.3.2	Güncellik	53
2.2.2.3.3	Doğrudan Olma	54
2.2.2.4	Bireysel Başvuruya Konu Yapılamayacak İşlem ve Kararlar.....	55
2.2.2.4.1	Bireysel Başvuruya Konu Yapılamayacak İşlemler	55
2.2.2.4.1.1	Yasama İşlemleri	55
2.2.2.4.1.2	Düzenleyici İdari İşlemler	57
2.2.2.4.1.3	Anayasanın Yargı Denetimi Dışında Bıraktığı İşlemler.....	58
2.2.2.4.2	Bireysel Başvuruya Konu Yapılamayacak Kararlar.....	60
2.3	Bireysel Başvurunun Şartları	61
2.3.1	Başvuru Mercii	61
2.3.1.1	Anayasa Mahkemesi’ne Başvuru	62

2.3.1.2	Diğer Mahkemelere Başvuru	62
2.3.1.3	Yurt Dışı Temsilciliklere Başvuru	63
2.3.2	Başvuruyu Yapma Biçimi.....	63
2.3.2.1	Yazılı Usul (Dilekçe)	63
2.3.2.2	Dilekçede Bulunması Gereken Hususlar.....	64
2.3.3	Başvuru Harcı	64
2.3.4	Temsil (Avukat Tutma)	65
2.3.5	Kabul Edilebilirlik Şartları	66
2.3.5.1	Olağan Kanun Yollarının Tüketilmesi (İkincilik İlkesi)	66
2.3.5.2	Başvuru Süresi (30 Günlük Süre Kaydı) ve Mazeret.....	68
2.3.5.3	Başvurucunun Güncel ve Kişisel Bir Hakkının Doğrudan Etkilenmesi	69
2.3.5.3.1	Doğrudan Olma Şartı.....	69
2.3.5.3.2	Güncel Olma Şartı	70
2.3.5.3.3	Kişisel Nitelik Taşınması Şartı:	71
2.3.5.4	Başvurunun Anayasal Açından Önem Taşınması:	72
2.3.5.5	Başvurucunun Önemli Bir Zarara Uğraması.....	72
2.3.5.6	Açıkça Dayanaktan Yoksun Olmama Koşulu.....	73
2.3.5.7	Zaman Bakımından Yetki Koşulu.....	74
2.3.5.8	Yer Bakımından Yetki Koşulu	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİREYSEL BAŞVURULARIN İNCELENMESİ VE VERİLECEK KARARLAR İLE ETKİLERİ

3.1	Bireysel Başvuruların İncelenmesi	78
3.1.1	Başvurunun Kabul Edilebilirlik Bakımından İncelenmesi (Komisyon Denetimi)..	78
3.1.1.1	Ön İnceleme (Raportörlük Birimi Aşaması)	79
3.1.1.1.1	Bireysel Başvuru Bürosu ve İşleyişi.....	79
3.1.1.1.2	Bireysel Başvuru Raportörleri	79
3.1.1.2	Kabul Edilebilirlik İncelemesi (Komisyon Aşaması)	80
3.1.1.2.1	Komisyonların Oluşumu.....	80
3.1.1.2.2	Komisyonların Görevleri ve Çalışma Usulü	80
3.1.1.2.3	Kabul Edilemezlik Kararları.....	81
3.1.1.2.4	Kabul Edilebilirlik Kararları.....	83
3.1.1.2.5	Kabul Edilebilirliğe/Edilemezliğe İlişkin Kararların Kesinliği.....	83
3.1.2	Bireysel Başvurunun Esasa İlişkin İncelenmesi (Bölüm İncelemesi)	83
3.1.2.1	Esas İncelmesi Yapacak Mercii (Bölümler).....	84

3.1.2.1.1	Bölümlerin Oluşumu	84
3.1.2.1.2	Bölümlerin Görev ve Çalışma Usulleri	84
3.1.2.1.3	Bölümlerin Raportörlüğü.....	85
3.1.2.2	Esas Hakkındaki İncelemede Uygulanacak Usul Kuralları	85
3.1.2.2.1	Dosya Üzerinden İnceleme Yapılması	86
3.1.2.2.2	Dosya ve Kararın Adalet bakanlığına Bildirimi	87
3.1.2.2.3	Bilgi ve Belge İsteme	88
3.1.2.3	Geçici Tedbir Kararı Verilmesi.....	88
3.1.2.4	Mahkeme Kararlarına Karşı Yapılan Başvurularda İncelemenin Kapsam ve Sınırı.....	89
3.2	Bireysel Başvuru Sonucu Verilebilecek Kararlar	90
3.2.1	Genel Olarak.....	90
3.2.2	Hakkın İhlal Edilmediğine Dair Karar	90
3.2.3	İhlal Kararı Ve İhlal Kararının Sınırları	91
3.2.3.1	Yerindelik Denetiminin Yapılamaması.....	91
3.2.3.2	İdari Eylem ve İşlem Niteliğinde Karar Verilememesi.....	92
3.2.4	İhlalin Bir Mahkeme Kararından Kaynaklanması	92
3.2.4.1	Yeniden Yargılama İçin Dosyanın İlgili Mahkemeye Gönderilmesi.....	93
3.2.4.2	Tazminata Hükmedilmesi	93
3.2.4.3	Genel Mahkemelerde Dava Açma Yolunun Gösterilmesi.....	93
3.2.5	Düşme Kararı.....	94
3.2.6	Pilot Karar.....	95
3.3	Bireysel Başvuru Kararlarının Uygulanması ve Etkisi	96
3.3.1	Kararların Etkileri	96
3.3.2	Kararların Sonuçları.....	97
3.4	Bireysel Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması.....	97
	SONUÇ	99
	KAYNAKÇA	101
	ÖZGEÇMİŞ	104

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.k.	:	Adı geçen konuşma
a.g.m.	:	Adı geçen makale
AİHK	:	Avrupa İnsan Hakları Komisyonu
AİHM	:	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	:	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	:	Avrupa Konseyi
AMK	:	Anayasa Mahkemesi Kanunu
AÜHFD	:	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AY	:	Anayasa
AYD	:	Anayasa Yargısı Dergisi
AYM	:	Anayasa Mahkemesi
AYMK	:	Anayasa Mahkemesi Kararı
B.	:	Baskı
Bkz.	:	Bakınız
BM	:	Birleşmiş Milletler
C.	:	Cilt
E.	:	Esas
E.t, e.t.	:	Erişim Tarihi
ed.	:	Editör
HUKAB	:	Hukuk Adamları Birliği
huk.fak.	:	Hukuk fakültesi
HUMK	:	Hukuk Muhakemeleri Kanunu
K.	:	Karar
Md.,m.	:	Madde
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
SETA	:	Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
TBBD	:	Türkiye Barolar Birliği Dergisi

TBB	:	Türkiye Barolar Birliği
TAAD	:	Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TEPAV	:	Türkiye Ekonomik Araştırmalar Vakfı
TOBB	:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
ün.	:	Üniversite
vd.	:	ve devamı
Y.	:	Yayını

GİRİŞ

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı, 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan Anayasa değişikliği ile hukuk sistemimize yeni bir hak arama yolu olarak dahil edilerek 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının tanınmasının esas gerekçesinin son dönemde artan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yapılan başvuruların azaltılması olduğu değişiklik teklif gerekçesinde ifade edilmiştir. Bu nedenle 6216 sayılı kanun ile herkesin yalnızca, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) kapsamında olan temel hak ve hürriyetlerinin ihlal edilmesi durumunda Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabileceği hükme bağlanmıştır.¹

Bireysel başvuru ya da diğer bir ifadeyle anayasa şikayeti, temel hak ve özgürlükleri kamu gücünün eylem ya da ihmali nedeniyle ihlal edilen bireylerin diğer başvuru yollarını tükettikten sonra başvurdukları istisnai ve ikincil nitelikte bir hak arama yolu olarak tanımlanabilir.²

Kim tarafından kullanılırsa kullanılsın, siyasal iktidarın sınırsız olmadığı ve sınırlandırılması gerektiği düşüncesi, eski çağlardan bu yana ileri sürülen bir yaklaşım olmuştur.³ Ayrıca bu sınırlamayı kimin nasıl yapacağı da çok önemlidir. Diğer bir ifadeyle bir anayasanın içeriği kadar bunun nasıl yapılacağı ve kim tarafından yapılacağı da önemlidir.⁴

Anayasa Mahkemesi, anayasamızda bir hukuk devleti olarak tanımlanan Türkiye Cumhuriyeti'nin bu niteliğinin bir gereği olarak, başta kanunların ve kanun gücünde olan hukuki metinlerin Anayasa'ya uygunluk denetimini gerçekleştirmek suretiyle devletimizin bir hukuk devleti olma işlevinin yerine getirilmesi bakımından çok önemli bir görevi ifa etmektedir.

Anayasa Mahkemesi, toplumsal bir sözleşme olarak da nitelenebilecek olan anayasaların hayata uyarlanabilmesi ve yaşatılabilmesinde denetim görevini yürüten

---

¹ Hüseyin Ekinci, Musa Sağlam, *66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, Ankara: AYM Y. 2012, s. 9.

²Ekinci ve Sağlam, *66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, s. 9.

³ Cengiz Gül, *İktidarın Sınırlandırılması ve Hukuk Devleti*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2010, s.71.

⁴Erdal Abdulkakimoğulları, “Yeni Anayasa Yapım Yöntemi Üzerine” <http://www.ankar strateji.org/yazar/doc-dr-erdal-abdulkakimogullari/yeni-anayasa-ve-yapim-yontemi-uzerine/> (Erişim tarihi: 05.02.2013)

anayasal bir organdır. Diğer bir ifadeyle, anayasa mahkemelerin yaşadığımız hak ve özgürlükler çağında insanlığın vazgeçilemez değerlerinin bekçisi olarak nitelendirmemiz mümkündür.

Hukuk sistemimizin, her yönüyle demokratik, laik, sosyal hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerini, anayasal ve yasal zemini koruyan ve güçlendiren bir özellik taşıması genel kabul gören bir beklentidir. Bu paralelde Anayasa Yargısı, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini korumak ve hukuk devleti ilkelerini tüm kurum ve kurallarıyla toplumda egemen kılmak amacını güder.

Demokratik anayasaların en önemli işlevi, siyasi iktidarı etkili bir şekilde sınırlandırmak suretiyle bireyin hak ve özgürlüklerini korumaktır. Anayasaların bu işlevi, toplumsal yaşamın olmazsa olmazı olan özgürlük ve otorite arasındaki denge arayışının sonucudur. Gerçekten de bireysel özgürlükler, ancak otoritenin kullanım alanının hukuk kurallarıyla belirlendiği ve sınırlandığı durumlarda güvence altına alınabilir.⁵

Özgürlüklerin ve hakların anayasalarda yazılmış olması pek fazla bir anlam ifade etmez. Bu özgürlükler uygulamada hayata geçirilmelidir.

Hak ve özgürlüklerin temeline indiğinizde, üzerindeki örtüyü açtığınız zaman, ortaya çıkanın insan olduğu, bu süjelerin insan odaklı olduğu ortaya çıkar. Daha net bir ifadeyle hedef insan onurunu korumaktır. İnsan onurunu korumak için gerçek bir hukuk devletini uygulamaya sokmaktan başka bir yol yoktur.

Tezimizde bu konunun incelenmesiyle, hukuk sistemimizde çok yeni olan ve kişilerin hak ve özgürlüklerini korumada etkili bir mekanizma olacağı değerlendirilen, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı”nın değerlendirmesi yapılarak hukuk sistemimizde uygulanma şekli ve usulü hakkında bilgilendirme yapılmak suretiyle bu hakkın ekili bir şekilde kullanılabilmesine katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Çalışmada, açıklanan bu amaç doğrultusunda, karşılaştırmalı hukukta, bu hakkı tanıyan ülkelerin uygulamalarına atıfta bulunarak, ülkemiz hukuku açısından uygulamaya yönelik yazılmış makale ve eserlerden, son dönemde Anayasa Mahkemesinin konu ile ilgili olarak verdiği kararlardan yararlanılmıştır.

---

⁵ Haşim Kılıç, “Bireysel Başvuru ve Dünyadaki Uygulaması,” *Anayasa Yargısı*, 26, 2009, s. 9.

Üç bölümden oluşan tezimizin, ilk bölümünde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkının anayasa yargısındaki konumu ile bireysel başvuru kavramı, hukuk devleti ve insan haklarının güvencesi olarak anayasa yargısı, genel olarak bireysel başvuru kavramı, nitelikleri, işlevi ve tarihsel gelişimi incelenmiştir. İkinci bölümde, Türk Hukuk Sisteminde Bireysel Başvuru Hakkı ele alınarak bireysel başvuru hakkını düzenleyen normlar, bireysel başvuru hakkının süjesi ve konusu, bireysel başvurunun şartları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise bireysel başvurunun incelenmesi, bireysel başvuru sonucunda verilebilecek kararlar, verilen kararların uygulanması ve etkileri üzerinde durulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANAYASA YARGISI VE BİREYSEL BAŞVURU HAKKI

1.1 Hak, Özgürlük Ve İnsan Hakları Kavramları

1.1.1 Hak Ve Özgürlük Kavramları

Hak ve özgürlükler günümüzde insanoğlunun ayrılmaz özellikleri arasında sayılmaktadır.

Hak, hukukun temel kavramlarından birini oluşturur. Hukuk dilindeki hak kavramı, bir yetkinin veya meşru talebin hukuki biçimde ifade edilmesinden başka bir şey değildir.⁶ Diğer bir ifadeyle hak, hukuk kurallarının kişilere tanıdığı ve koruduğu yetkililerdir.⁷ Hak denen yetkinin kullanımı ise, ancak insanda hak bilincinin güçlenmesi ölçüsünde anlam, değer ve önem kazanır. Hak bilinci yeterince gelişip güçlenmemiş kişi, neyin kendisine ait olduğunu kesinlikle bilmediği için, hakkına sahip çıkma olanağından yoksundur.

Başkalarına karşı korunan ve sahibine faydalanma hakkı ve yetkisi sağlayan hak, hukukun kişiye tanıdığı üstün bir irade ve menfaat birliğinden ibarettir. Hak denilen yararlanma üstünlüğü ancak hukukun geçerli olduğu, müsaade ettiği alanlarda söz konusudur. Hukukun ilgi duymadığı, hukuk kurallarının bulunmadığı ya da hukukun üstünlüğüne saygı gösterilmeyen alanlarda haktan söz edilemez.

Özgürlük, bir kişinin hayatını kendi tercihlerine göre kurma çabasının başkalarınca -özellikle siyasi otorite tarafından- keyfi olarak engellenmemesi demektir. Başka bir yönüyle özgürlük, kişinin eylem olanaklarının kısıtlanmaması anlamına gelir. Esasen özgürlük ahlaki özerkliğin de, yani kişinin eylemlerinin kendi seçiminin ürünü olmasının da temelidir.⁸

---

⁶ Mustafa Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2003, s.140.

⁷ Özcan Özbey, *Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2012, s. 6.

⁸ Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s.146.

Özgürlük bir haktır fakat bütün haklar özgürlük değildir. Özgürlük, herkese tanınmış bir “insan” hakkıdır. Hukukça yasaklanmamış, yasal ve serbesttir. Özgür olmak, aynı zamanda başkasına karşı öne sürülebilen haklara sahip olmaktır. Bir başka ifadeyle özgürlük “hak” kavramını içine alır ve özgürlük fiili olarak hakla ifadesini bulur. Özgürlük, sahip olunan hakkın gerçekleşme biçimidir. Kişinin özgür olduğu sahip olduğu ve kullanabildiği haklardan anlaşılır.⁹

Diğer bir görüşe göre ise özgürlük, bireyin başkasına zarar vermeden, istediği gibi davranması, herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme ya da davranma, herhangi bir koşula bağlı olmama durumu olarak da ¹⁰ ifade edilmektedir.

1.1.2 İnsan Hakları Kavramı

İnsan hakkı da şüphesiz bir haktır, ama hukukileşmediği sürece ahlaki anlamda bir haktır. Ayrıca insan hakkı niteliği bakımından herhangi bir ahlaki haktan da farklıdır. Bu farklılık onun diğer bütün ahlaki haklardan üstün olmasında kendini gösterir. Başka bir ifadeyle insan hakları en üstün ahlaki talepleri ifade eder. İnsan haklarının üstünlüğünün pratik anlamı, bu haklara dayanan iddia ve taleplerin başka bütün hak iddiaları karşısında öncelik ve üstünlüğe sahip olmasıdır. Bu üstünlük insan haklarının koruduğu temel değer en üstün ahlaki değer olmasından kaynaklanmaktadır. Bu değer, tür olarak insanın değeridir. İnsan hakları kişinin sırf insan olmak itibarıyla sahip olduğu haklardır. İnsan haklarının en geniş anlamda siyasal meşruluğun temel ölçütü sayılmasının nedeni de budur.¹¹

İnsan hakları kavramı, evrensel ve ahlâki nitelikleri olan, belirli bir dönemin ve bölgenin hukuk anlayışıyla sınırlı olmayan özellikler taşımaktadır. Bütün bu açıklamalara dayanarak, insan hakları kavramı; din, dil, ırk, statü, cinsiyet gibi ayrımlar göz önünde bulundurulmaksızın tüm insanların doğuştan, sadece insan olmaları sebebiyle sahip oldukları, insan onuruna sahip olarak yaşayabilmesi için diğer insanlara pozitif ya da negatif edimler yükleyen, vazgeçilmez, devredilmez, dokunulmaz ve evrensel nitelikte ahlâki haklar olarak tanımlanabilir. Tarihi gelişim süreci içinde, insanın insan olarak, kişiliğine bağlı dokunulamaz, devredilemez, zamanaşımına uğramaz hak ve özgürlüklerinin olduğu fikrinin değişik filozoflarca

⁹İbrahim Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku*, Alfa Yayınları, İstanbul; 1998, s.12.

¹⁰ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.11.

¹¹ Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s.144.

dile getirildiğini, ardından, önce bildirilerde daha sonra da anayasalarda yer aldığını görüyoruz. Bununla birlikte uluslararası ilişkiler açısından bireyin durumu ve hakları, uzun süre bir iç sorun olarak ele alınmıştır. Ancak 2. Dünya Savaşı'nın sonlarında, insan haklarının uluslararası düzeyde korunması düşüncesi güçlenerek, bu günkü gelişmelere temel oluşturmuştur. Zira ikinci dünya savaşı öncesi ve savaş döneminde yaşanan soykırım, sürgün, toplama kampları ve işkence gibi olaylar büyük tepki çekmiş ve uluslararası önlemler alınmasını zorunlu kılmıştır.¹²

1.1.3 İnsan Haklarının Pozitif Hukuka Girişi ve Avrupa İnsan Hakları

Sözleşmesi

İnsan haklarının ahlaki ve felsefi bir ilgi meselesi olmayı aşarak hukuken güvence altına alınmasıyla ilgili gelişmeler Avrupa'da modern devletlerin kuruluşu ve bu devletler arasında bu gün anladığımız manada diplomatik ilişkilerin başladığı dönemde ortaya çıkmıştır.¹³ Genellikle kabul gören anlayışta, insan haklarının gelişimine ilişkin kronoloji, "Magna Carta" ile başlar ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile üst düzeye ulaşır¹⁴.

Yeryüzündeki her bireyin sahip olduğu ortak değerlerin, ayırım gözetmeksizin herkese eşit uygulanması ve korunup geliştirilmesi için ülkemizin de taraf olduğu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'yle birçok bölgesel sözleşme imzalanmıştır. Bütün bu sözleşmelerin amacı, topluluk halinde yaşayan insanların gündelik hayatlarında özgürce yaşayabilmeleri, mülk edinmeleri düşünebilmeleri, seyahat edebilmeleri, devletle olan ilişkilerinde insan onuruna ve hukuka uygun muamele görebilmeleri gibi hakları düzenlemek ve bu noktada hak ihlaline karşı devletlerin birbirlerini denetlemesine olanak tanımaktır.¹⁵

İnsan haklarının korunmasına ilişkin bölgesel düzenlemeler içinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin özel bir yeri vardır. Bu sözleşme ve ek protokolleri gerek kapsamı gerekse getirdiği koruma mekanizması bakımından özellikler taşımaktadır. Her şeyden önce Sözleşme sadece sivil ve siyasi hakları kapsamaktadır ve bölgede etkili bir koruma mekanizması öngörmüştür.¹⁶

---

¹² Özbey, *Türk Hukukunda...*, s. 14.

¹³ Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s.183.

¹⁴ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s. 15.

¹⁵ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s. 27.

¹⁶ Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s.186.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, bireyi uluslararası hukukta hak sahibi yaparak, hep iç hem de uluslararası hukuku kapsamakta olup, kural koyucu bir niteliğe sahiptir. Kişilere bireysel başvuru hakkını tanımıştır.¹⁷ Bu sözleşme Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler arasında bir insan hakları koruma rejimi kurmuştur. Sözleşme 04 Kasım 1950 tarihinde imzalanmış ve 03 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni 10 Mart 1954 tarihinde onaylamıştır.¹⁸

1.2 Hukuk Devleti'nde Ve Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Hakkının Konumu

1.2.1 Hukuk Devleti

Hukukun üstünlüğü, yasama ve yürütme işlemleri karşısında son sözü hukukun söylememsi, diğer bir deyişle devletin hukukla sınırlı olmasıdır. Devletin yasama, yürütme ve yargı yetkileri hukukla sınırlandırıldığı sürece kişilerin temel hak ve özgürlükleri, devlet karşısında güvenceye alınmış, keyfi yönetim önlenmiş olur.

1.2.1.1 Hukuk Devleti Kavramı

Anayasa Mahkemesi'nin bir kararında da belirttiği gibi “ hukuk devleti; bütün işlem ve eylemlerinin hukuk kurallarına uygunluğunu başlıca geçerlilik koşulu bilen her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurmayı amaçlayan ve bunu geliştirerek sürdüren, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa'ya aykırı tutum ve durumlardan kaçınan, insan hak ve özgürlüklerini koruyup güçlendiren, Anayasa'ya ve hukuk kurallarına bağlılığa özen gösteren, tüm işlem ve eylemleri bağımsız yargı denetimine açık bulunan ve yasaların üstünde Anayasa ile yasa koyucunun da bozamayacağı temel hukuk ilkelerinin bulunduğu bilincinde olan devlettir.”¹⁹

Bununla birlikte Hukuk devletine anayasal bir ilke değerinin verilmesinin tüm sorunları çözdüğünü düşünmek gerçekçi değildir. Zira anayasaların da keyfi olabilmesi, evrensel hukuka ve adalet değerlerine aykırı hükümler taşıyabilmesi her zaman mümkündür. Dolayısıyla hukuk devleti olgusu, anayasacılık düşüncesinin ilerisi bir aşamayı ve anayasanın kapsamına ilişkin temel esasları ifade etmektedir. Başka bir deyişle hukuk devleti, hukukun olması gereken biçimini ve kanunların

¹⁷ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s. 47.

¹⁸ Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s.186.

¹⁹ AYMKD,AYM'nin 21.09.1993 tarihli, E.1993/21,K.1993/30 S.K. Sa.31/1 C., 2. 242.

kendisine uygun olması için, sahip olması gereken temel nitelikleri belirleyen bir doktrin olarak ifade edilebilir.²⁰

Erdoğan’a göre, hukuk devleti “hukuku olan devlet” değil, hukukun egemen olduğu devlet demektir. Ayrıca burada söz konusu olan “hukuk” herhangi bir hukuk anlamına gelmez. Çünkü pozitif olarak yürürlüğe konmuş ve devletin yaptırım gücüyle desteklenmiş normlar sistemi anlamında her devletin bir “hukuku” vardır. Ama böyle bir hukuk, devleti sınırlamak yerine, var olan iktidar yapısına yasallık kazandıran, hak ve adalet gibi evrensel ideallerle ilgisi olmayan bir yasalar sistemi niteliğinde olabilir. Oysa bir hukuk devletinde egemen olması gereken hukuk, vatandaşlar için hukuk güvenliği sağlayan ve özgürlük adalet ve eşitlik gibi evrensel değerlerle uyumlu olan bir hukuktur. Onun içindir ki hukuk devleti ne “kanun devleti” ile ne de “mevzuat devleti” ile eş anlamlıdır.²¹

1.2.1.2 Toplumsal Düzen ve Hukukun Üstünlüğü:

Hukukun üstünlüğü ve egemenliği, yukarıda da ifade edildiği gibi vatandaşlar için hukuk güvenliği sağlayan, özgürlük adalet eşitlik gibi evrensel değerler ile uyumlu, belirli bir gücün veya siyasal iktidarın egemenliği keyfi kullanmasının karşısını ifade etmek için kullanılmaktadır. İnsanların kişisel yönetimi veya iktidarı, daha çok sınırlandırılmamış ve ne yapacağı önceden kestirilemeyen bir yöneticinin sınırsız ve keyfi yönetimiyle özdeşleştirilmektedir. Hukuk, şayet tek taraflı ve keyfi biçimde değiştiriliyor veya siyasal iktidarı kullananlar ve yakınları sistemli olarak hukukun üstünde kalabiliyorsa, hukuk yoluyla yönetim de insanın egemenliği biçiminde algılanacaktır. Bu açıdan hukukun üstünlüğü, en azından genelleşmiş bir hukuk yoluyla yönetim; önemli ölçüde hukuki öngörülebilirlik, yasama ve yargı fonksiyonlarının sağlam bir şekilde ve hiç kimsenin hukukun üstünde olmadığı esaslarına tam bağlılık ve itaati gerektirmektedir.²²

1.2.1.3 Devlet İktidarının Meşruluğu ve Sınırı Olarak Hukuk Devleti

Tek başına anayasanın varlığı ve üstünlüğü, normlar arasında bir hiyerarşinin kurulması ve idarenin yargı denetimine bağlanması, o devletin hukuk devleti olmasına yetmeyebilir. Bir ülkede anayasa, iktidarın keyfi biçimde davranmasını meşrulaştıran kurallar getirmiş veya bu keyfi davranma yetkinsin alanını fazlasıyla

²⁰ Gül, *İktidarın Sınırlandırılması ...*, s.180.

²¹ Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s.114.

²² Gül, *İktidarın Sınırlandırılması ...*, s.173.

genişletmiş ise, iktidarın yaptığı tüm işlem ve eylemlerin pozitif hukuka göre kanuni olmasının maddi hukuk devleti açsından hiçbir önem ve değeri yoktur.²³

Hukuk devletinin varlığından söz edebilmek için her şeyden önce yasama, yürütme ve idare (hatta yargı) organlarının görev alanlarının açıkça tanımlanmış olması ve görev sınırlarına bil fiil riayet etmelerinin sağlanması gerekir. Ancak, otoritelerinin yetkilerini keyfi olarak kullanma ve yetki alanlarını açma eğilimi içinde oldukları evrensel bir gerçektir. Bundan dolayı, devlet yetkilerinin kullanım biçiminin sıkı biçimde denetlenmesi gerekir. Yasama ile yürütme kendi iç denetim mekanizmaları yanında, özellikle yürütme ve idarenin (parlamento tarafından yapılan) dış denetim yolları da bulunmakla beraber, bunlar ya siyasi ya da idari-teknik nitelikte olup hukuka uygunluğun yeterli birer garantisi sayılmazlar. Hukuka uygunluğun gerçek güvencesi sadece bağımsız mahkemelerce yapılan denetimdir.²⁴

Siyasal iktidar, karar alan, bunları uygulayan ve gücü nedeniyle, sadece egemenlikten kaynaklanan meşruluğa dayanamaz. Devletin bu büyük gücü keyfi kullanması riskinin de yüksekliliği dikkate alındığında, devlet iktidarının kurallara bağlanması gereği ortaya çıkmaktadır.²⁵

Bireyin zgr ve onurlu bir hayat sürmesi ancak yönetimin hukuka uyması ile mümkün olabilir ve yönetimin hukuka uymasını sağlayacak kurumsal garantiler sağlanmalıdır. İşte hukuk devleti bu kurumsal garantiler bütününden ibarettir.²⁶

Bireyin zgr ve onurlu bir hayat srebilmesinin sağlanması ve devletin gücünü keyfi kullanmasının riskinin varlığı karşısında kurumsal garanti ancak bağımsız yargı olabilecektir. Kişi hak ve hürriyetlerinin, iktidarı elinde bulunduran siyasi otoriterin ve diğer kamu gücünün keyfi eylem ve işlemlerine karşı korunması bağımsız mahkemelerin ve özellikle kanun koyucunun keyfiliğini önleyici kurumsal tedbir olarak da Anayasa Mahkemeleri kurulmuştur.

1.2.2 Anayasa Yargısı

Anayasanın stnlğ ve bağlayıcılığı ilkesi pozitif hukuk metinlerinde yer alan temel bir ilkedir. Keza, anayasalarda kanunların anayasaya aykırı olmayacağı,

²³ Gl, *İktidarın Sınırlandırılması...*, s.196.

²⁴ Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s.123.

²⁵ Gül, *İktidarın Sınırlandırılması...*, s.197.

²⁶ Ali Rıza oban, "Hukuk Devleti Teorisi", *Hukuk Devleti Hukuki Bir ilke Siyasi Bir İdeal*, Ali Rıza oban, Bilal Canatan ve Adnan Küçük (drl.), Ankara: Adres Yayınları, 2008 S.11.

anayasanın hiçbir hükmünün ihmal edilemeyeceği ve uygulanmasından geri durulamayacağı, şeklinde düzenlemelere yer verilmektedir. Bununla birlikte anayasanın üstünlüğü ilkesinin kağıt üzerinde yazılı bir prensip olmasından ziyade ülkenin pozitif hukukunda anlamının olabilmesi için bu ilkenin ihlal edilmesinin hukuki bir yaptırımın da olması gerekmektedir. Anayasa yargısı kurumları tam da bu ihtiyacı karşılamak üzere ortaya çıkmışlardır.²⁷

Anayasa yargısının temeli, Anayasasının üstünlüğü ve hukuk devleti ilkelerine dayanır.²⁸ Hukuk devletinin, hukuki istikrar, hukuk güvenliği ve hukuki belirlilik ile olan sıkı ilişkisi sebebiyledir ki hukukun yaratılması “sınırlı bir yetki” olarak ortaya çıkar. Yargı, yürütmenin yarattığı hukuku idari yargı yerleri ile denetlerken, yargı organları tarafından yaratılan hukuk yine mahkemelerce ve bazı hukuk sistemlerinde de anayasa mahkemelerince denetlenir. Nihayet, yasama tarafından kanun şeklinde yapılan hukuk da anayasal ilkelerle sınırlıdır. Bunun denetimini de anayasa yargısı gerçekleştirir. Bu bakımdan kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi, hukuk devleti ilkesinin temel hedeflerinin hukuki iktidar, sınırlı iktidar ve güvenceli haklar düzeninin bir gereği olmaktadır.²⁹

1.2.2.1 Anayasa Yargısı Kavramı:

Anayasa yargısı doğrudan doğruya bir devletin anayasal düzenine itaat etmeyi sağlamak için konulan güvenceleri gerçekleştirmek amacıyla kurulan yargısal kurum ve usulleri ifade eder.³⁰ Bilindiği üzere anayasa yargısı kavramı, dar anlamda anayasa yargısı ve geniş anlamda anayasa yargısı şeklinde bir ayırım çerçevesinde incelenmektedir. Buna göre, kanunların -ve denetime tabi bir kısım normların- anayasaya uygunluğunun yargı organlarınca denetlenmesine dar anlamda anayasa yargısı denilmektedir. Geniş anlamda anayasa yargısı ise, kanunların anayasaya uygunluğunun denetlenmesinin yanında diğer bazı anayasa hukuku sorunlarının da yargısal usuller çerçevesinde ve yine yargı organlarınca çözüme bağlanması süreci

---

²⁷ Hikmet Tülen, “Türkiye’de Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi Alanında Öncüler”, *Anayasa Yargısı İncelemeleri*, Mehmet Turhan ve Hikmet Tülen (drl.), Ankara; AYM Y.2006 s.150.

²⁸ Ebru Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu*, İstanbul: XII Levha Yayınevi., 2013, s.9

²⁹ Onur Sır, *Hukuk Devleti Açısından Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2011, s.157.

³⁰ Sır, *Hukuk Devleti Açısından...*, s.214.

olarak tanımlanmaktadır. Siyasi partilerin kapatılması davaları buna örnek verilebilir.³¹

Bu gün için artık anayasa yargısı kavramı Türkçede yerleşmiş bir kavram olarak genellikle dar anlamı ile kullanılmakta ve anayasa yargısından bahsedildiğinde kanunların ve bazı yasama işlemlerinin anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi kastedilmektedir.³²

1.2.2.2 Anayasa Yargısının Gelişim Süreci

Kanunların anayasaya uygunluğunun denetimini hangi yargı organının yapacağı sorusu, bizi iki farklı sisteme ulaştırır. Gerçekten, böyle bir denetim, ya bir davaya bakmakta olan mahkemenin davada uyguladığı kuralın anayasaya aykırı olup olmadığını da incelemesi ve aykırı bulması halinde ihmal etmesi biçiminde olağan yargı yolları tarafından; ya da bu iş için özellikle kurulmuş bir merkezi yargı organı tarafından yapılabilir.³³

Kanunların anayasaya uygunluğunun mahkemelerce denetlenmesi usulü ABD’de 1803 tarihinden bu yana uygulanagelmektedir. Kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi, ABD’de hem başlangıcı göreceli olarak eski tarihe giden hem de bu ülkenin devlet yaşamında derin etkileri olan bir kurumdur. Buna karşılık, Kıta Avrupa’sında, “genel iradenin” ifadesi olarak kabul edilen kanunların anayasaya uygun olup olmadığının yargı organlarınca denetlenmesi fikrinin genel kabul görmesi ve buna bağlı olarak anayasa mahkemelerinin kurulup yaygınlaşması, II. Dünya Savaşı’nı takip eden dönemde mümkün olabilmektedir. 1920’li yıllarda temeli atılan ve 1940’da yeniden kurulan Avusturya, 1948’de İtalya, 1949’da Almanya, 1961’de Türkiye’de Anayasa Mahkemeleri kurulmuştur. 1970’li yılların ortalarından itibaren, Yunanistan, İspanya, Portekiz ve Belçika’da, 1990’lı yıllardan itibaren de eski doğu bloğu ülkelerinde kurulmuştur.³⁴

1.2.2.3 Anayasa Yargısının Şartları

Bilindiği üzere, anayasa yargısından söz edilebilmesi için öncelikle, ülkenin hukuk düzenini oluşturan ve anayasa, kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük,

³¹Tülen, “Türkiye’de Kanunların Anayasa’ya...”, s.150.

³²Sır, Hukuk Devleti Açısından..., s.214.

³³Erdal Onar, “Türkiye’de Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi Alanında Öncüler”, *Anayasa Yargısı İncelemeleri I*, Mehmet Turhan, Hikmet Tülen (derl), Ankara: AYM Y.2006, s.1.

³⁴Tülen, “Türkiye’de Kanunların Anayasa’ya...”, s.151.

yönetmelik vb. biçimde ortaya çıkan hukuk kuralları arasında bir astlık üstlük ilişkisinin kurulmuş olması, diğer bir ifadeyle normlar hiyerarşisinin benimsenmiş olması gerekir. Buna göre, bir norm kendisinden üstte bulunan norma uygun olması halinde geçerli sayılır ve kanunlarda norm piramidinin en tepesinde bulunan anayasaya uygun olmaları halinde geçerlidir.³⁵

Buradan hareketle anayasa yargısının üç evreden oluştuğu söylenebilir. Buna göre birinci evreyi anayasaya uygunluk denetimine tutulacak kuralın belirlenmesi oluşturur. İkinci evre denetlemede kullanılacak ölçü normun ya da normların tespiti evresidir. Nihayet son evre her iki normun karşılaştırılarak, bir anayasaya aykırılığın bulunup bulunmadığının tespiti evresidir.³⁶ Dolayısıyla anayasa yargısından bahsedebilmek için, ölçü norm olarak kullanılacak olan yazılı ve katı bir anayasanın varlığı şarttır.

1.2.2.3.1 Yazılı Anayasanın Varlığı

Günümüz dünyasında yürürlükte bulunan anayasaların çoğu yazılıdır. Yazılı anayasa, birey hakları ve devletin hukuki statüsü ile ilgili temel kuralların tutarlı ve sistematik bir şekilde genellikle “anayasa” adlı resmi bir belgede toplanmasını ifade eder.³⁷

Kamusal alanda yer alan tüm idari birimler anayasaya uymak zorundadırlar. Anayasa devletin temel düzenini ve dayandığı ilkeleri normatif bir sisteme dönüştüren kurallar bütünü olduğuna göre, onun diğer hukuki bütün normlardan üstün olması doğaldır. Anayasal düzen siyasi iktidarın meşruluğunun da temelidir. Devlet iktidarının yazılı bir anayasayla sınırlamanın esas amacı, bu yolla birey özgürlüklerini güvence altına alabilmektir. Anayasa yapmak, siyasi iktidarı hukuk çerçevesine almak, yönetenleri yönetilenlere karşı hukukla bağlamak demektir. Başka bir anlatımla, hukuk devleti ilkesi, siyasi iktidarın önceden belli edilmiş, açık ve genel kanunlara/usullere göre hareket etmesini gerektirmektedir.³⁸ Anayasanın normatif üstünlüğü başlıca iki yolla sağlanır. Bunlardan ilki anayasayı katılaştırarak değiştirmeyi zorlaştırmaktır. İkinci yöntem ise anayasaya aykırı normların ya yürürlüğe girmelerini önlemek ya da normları iptal etmek suretiyle geçersiz kılmaktır. Ancak bunun için her şeyden önce ve en önemlisi yazılı bir anayasanın

³⁵ Tülen, “Türkiye’de Kanunların Anayasa’ya...”, s.150.

³⁶ Bülent Tanör, *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri*, İstanbul, YKY:2010., s.147.

³⁷ Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s. 159.

³⁸ Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s. 83.

varlığı gerekmektedir³⁹ ki anayasaya uygunluk denetimi gündeme gelebilsin. Çünkü yukarıda da ifade edildiği üzere uygunluk denetimini yapabilmek için ölçü norm (anayasa normu) gereklidir.

1.2.2.3.2 Katı Anayasanın Varlığı

Anayasa yargısının varlığından söz edilebilmesi için, kanunların denetiminde ölçü norm olarak dikkate alınacak olan anayasanın katı anayasa kategorisine giren nitelikte bir anayasa olması da diğer bir ön şarttır. Bilindiği üzere katı anayasa modelinde, anayasanın değiştirilmesi özel usullere ve özel yeter sayılara bağlanarak zorlaştırılmaktadır. Böylece olağan yasalar ile anayasalar arasında bir nicelik farkı meydana getirilmekte ve sonuçta anayasanın olağan yasalarla değiştirilmesi mümkün olmamaktadır.⁴⁰

Anayasanın normal kanunlar gibi değiştirilebildiği yumuşak anayasa sistemine sahip ülkelerde anayasa yargısının varlığından bahsedilemez. Zira yumuşak anayasa sistemini benimsemiş bir ülkede yasama organı anayasaya aykırı bir kanun çıkarmış ise, bu kanunla anayasanın değiştirilmiş olduğu anlamına gelmektedir. Anayasa yargısının olmadığı ya da çıkarılan bir kanunla değiştirilebilen yumuşak bir anayasanın varlığı halinde, anayasa yargısı vasıtasıyla bireylerin temel haklarını koruyan bireysel başvuru yolunun olması mümkün değildir.⁴¹

1.2.2.4 Anayasa Yargısı Modelleri

Kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetiminin kabul edildiği ülkelerde uygulanan modeller başlıca iki tanedir. Burada modelden kasıt, yargısal denetimle görevli organların anayasal konumları ve birbirleriyle ilişkilerinin oluşturduğu sistemdir.⁴² Bunlar doktrinde, yaygın denetim ve merkezi denetim ya da Amerikan modeli- Avrupa modeli olarak adlandırılmaktadır. Yaygın denetim ve merkezi denetim iki farklı hukuk kültürünün yansıması olarak ortaya çıkmış, aynı amaca -hukukun üstünlüğü amacına- farklı yöntemler kullanarak hizmet eden iki yargısal denetim türüdür.⁴³

---

³⁹ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s. 13.

⁴⁰ Tülen, *Türkiye’de Kanunların Anayasa’ya...*, s.150.

⁴¹ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.18.

⁴² Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s.102.

⁴³ Sır, *Hukuk Devleti Açısından...*, s.280.

Burada ifade edilmesi gereken bir husus da, merkezi yargısal denetimi yapmakla görevlendirilen anayasa mahkemeleri genel yargı sistemi -olağan yargı yerleri-dışında yer alan yargı mercileridir. Yaygın denetim gerçekleştiren mahkemeler ve yüksek yargı organları ise ülkenin yargı örgütlenmesi içerisinde bulunan mahkemelerdir. Burada ilk ve son derece mahkemeler olmalarının da önemi yoktur.

1.2.2.4.1 Amerikan Modeli Anayasa Yargısı (Yaygın Denetim)

Yaygın denetim sisteminde kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemek için özel bir mahkeme kurulmuş olmayıp, bu denetimi yapmaya bütün mahkemeler yetkili kılınmıştır.⁴⁴ Olağan yargı organları tarafından sürdürülen anayasaya uygunluk denetiminin kalıcı bir şekilde uygulanmaya başlaması, 1803 yılında Amerika Birleşik Devletleri Federal Yüksek Mahkemesi'nde görülen "Marbury v.Madison" davasında, Yüksek Mahkeme'nin anayasaya aykırı bulduğu bir kanunu davada uygulamaktan kaçınmasıyla gerçekleşmiştir.⁴⁵

Böylece bu ses getiren ilk çarpıcı örnekten sonra, mahkemelerin davada uygulanan bir kanun hükmünü anayasaya aykırı bulmaları durumunda o kuralı ihmal etmeye başlamalarının önü açılmış bulunmaktadır.⁴⁶ Bu nedenle bu model Amerikan modeli olarak adlandırılmaktadır. Amerikan modeli, yaygın veya genel denetim, merkezileşmemiş yargı şeklinde de adlandırılan sistem, bütün mahkemelerin önlerine gelen davalarda uygulamakta oldukları kanunların anayasaya uygunluğunu incelemeleri esassına dayanır.⁴⁷

1.2.2.4.2 Avrupa Modeli Anayasa Yargısı (Merkezileşmiş Denetim)

Avrupa modeli ya da Merkezileşmiş denetim modeli anayasa yargısı, özellikle anayasal açıdan yargısal denetim yetkinliğine sahip olan bağımsız ve uzmanlaşmış bir yargı mercii tarafından - bir anayasa mahkemesi tarafından- gerçekleştirilen merkezi bir denetimi ifade eder.⁴⁸

Anayasaya uygunluk denetimi yetkisini özel bir yargı yerinde toplayan anayasa mahkemesi modelinde, anayasa mahkemesi olağan yargı organı dışında yer

---

⁴⁴ Erdoğan, *Anayasal Demokrasi* , s.103.

⁴⁵ Onar, *Türkiye'de Kanunların ...*, s.3.

⁴⁶ Onar, *Türkiye'de Kanunların...*, s.4.

⁴⁷ Sır, *Hukuk Devleti Açısından...*, s.282.

⁴⁸ Sır, *Hukuk Devleti Açısından...*, s.288.

alan ve kamu iktidarlarından biri olarak, bağımsız bir organ konumunda bulunan bu yargı mercii anayasal bir organdır.⁴⁹

1.2.3 Anayasaya Uygunluğun Yargısal Denetim Yolları

Kanunların Anayasa'ya uygunluğunun “yargısal denetimi” kavramı için Türkçede anayasa yargısı ifadesi de kullanılmaktadır. Anayasa yargısı doğrudan doğruya bir devletin anayasal düzenine itaat etmeyi sağlamak için konulan güvenceleri gerçekleştirmek amacıyla kurulan yargısal kurum ve usulleri ifade eder. Yukarıda da Anayasa Yargısı kavramı açıklanırken belirtildiği üzere anayasa yargısı geniş ve dar anlamda anayasa yargısı olarak iki şekilde ifade edilebilir.

Geniş anlamda anayasa yargısı, doğrudan doğruya anayasanın uyulmasını sağlamak amacını güden her türlü yargı işlemini veya anayasa hukuku sorunlarının yargısal usuller içerisinde bir karara bağlanması sürecini ifade eder. Bu gün için artık anayasa yargısı kavramı Türkçede yerleşmiş bir kavram olarak genellikle dar anlamı ile kullanılmakta ve anayasa yargısından bahsedildiğinde kanunların ve bazı yasama işlemlerinin anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi kastedilmektedir.⁵⁰

Hukuk devletin hukuki istikrar, hukuk güvenliği ve hukuki belirlilik ile olan sıkı ilişkisi sebebiyledir ki hukukun yaratılması “sınırlı bir yetki” olarak ortaya çıkar. Yargı, yürütmenin yarattığı hukuku idari yargı yerleri ile denetlerken yargı organları tarafından yaratılan hukuk yine mahkemelerce ve bazı hukuk sistemlerinde de anayasa mahkemelerince denetlenir. Nihayet, yasama tarafından kanun şeklinde yapılan hukuk da anayasal ilkelerle sınırlıdır. Bunun denetimini de anayasa yargısı gerçekleştirir. Bu bakımdan kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi hukuk devleti ilkesinin temel hedeflerinin hukuki iktidar, sınırlı iktidar ve güvenceli haklar düzeninin bir gereği olmaktadır.⁵¹

1.2.3.1 Soyut Norm Denetimi (Dava Yolu)

Yürürlüğe girmiş olan bir kanuna karşı yetkili mahkemede doğrudan doğruya dava açılması üzerine anayasaya uygunluğun denetlenmesi durumunu ifade etmektedir. Ancak bu yöntemin işlemesi için yasaların mahkemelerce, somut uyuşmazlıklara uygulanması gerekli değildir; denetim mekanizması somut

⁴⁹ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.25.

⁵⁰ Sır, *Hukuk Devleti Açısından...*, s.214.

⁵¹ Sır, *Hukuk Devleti Açısından...*, s.157.

uyuşmazlıklardan bağımsız olarak doğrudan doğruya kanuna karşı harekete geçildiği için buna “soyut norm” denetimi de denir.⁵²

Soyut norm denetiminde, belli siyasal organlar (örneğin cumhurbaşkanı) tarafından, belli süreler içerisinde (örneğin yasanın yürürlüğe girmesinden itibaren 10 gün), bir yasanın anayasaya aykırılığı iddiasıyla AYM'nde iptal davası açılması söz konusudur.⁵³

Soyut norm denetimi, dava yolu ya da iptal davası olarak da adlandırılır. İptal edilecek olan anayasaya aykırı görülen maddi ya da şekli anlamdaki kanundur. İptal davası sonucunda verilen kararın bir hukuk düzeni içindeki önemi ve kararın herkesi bağlayıcı etkisi nedeniyle genellikle soyut norm denetimine başvurabilecekler sınırlı tutulmuş ve anayasada tüketici biçimde sayılmıştır. Bu açıdan soyut norm denetimine başvuru yetkisi olan kişilerin yorum yoluyla genişletilmesi mümkün değildir.⁵⁴

1.2.3.2 Somut Norm Denetimi (İtiraz Yolu)

Somut norm denetimi, anayasaya aykırılık itirazı veya def'i yolu, bir mahkemede görülmekte olan bir davanın karara bağlanmasının, o davada kullanılacak hukuk normunun anayasaya uygun olup olmamasına bağlı olması halinde yapılan denetimdir. Bu denetim yolunda yürürlükte olan ve aylardır veya yıllardır uygulanmış bir kanunun denetlenmesi sağlanabilir. Bu denetim yolunda anayasa mahkemesi dışındaki bir başka mahkeme, görmekte olduğu bir davada, kendiliğinden veya tarafların isteği üzerine, bu davada uygulanacak kanun hükmünün anayasaya aykırı olduğu hükmüne varırsa, bu sorunu bir ön sorun olarak kabul eder, davayı bu aşamada durdurur ve sorunun çözümü için anayasa mahkemesine başvurur. Bu şekilde anayasa mahkemesinde dava açılmış olur.⁵⁵

---

⁵² Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s.101.

⁵³ Levent Gönenç, “Yasalarının Anayasaya Uygunluğunun Denetimi ve Anayasa Yargısı”, TEPAV Anayasa Çalışma Metinleri, 2010, vol.2, <http://www.tepav.org.tr/1295967249-5> (Erişim tarihi :12.11.2012)

⁵⁴ Sır, *Hukuk Devleti Açısından...*, s.314.

⁵⁵ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım, 2010, s. 444.

Ön sorun yoluyla verilen kararlar sadece davanın taraflarını bağlar. İlgili normun anayasaya aykırı olduğunun mahkeme tarafından tespit edilmesi genel etkili bir iptal niteliğinde değildir.⁵⁶

Somut norm denetimi, hukuk devletinin temeli olan “anayasanın üstünlüğü ilkesi” ile yargı fonksiyonunun “ihkak-ı haktan istinkaf memnuiyeti”⁵⁷ ilkesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Gerçekten de yargılama faaliyeti, hukuki uyuşmazlıkların hukuka uygun olarak çözülmesini gerektirir. Diğer bir ifadeyle yargılama, mahkemeye iki görev yükler; uyuşmazlığı çözümlmek ve uyuşmazlığı hukuka uygun olarak çözümlmek. Anayasa da bir hukuk sisteminin en üstündeki norm olduğu içindir ki uyuşmazlığın hukuka uygun olarak çözülmesi onun kanunlar kadar anayasaya da uygun olması anlamına gelir.⁵⁸

1.2.3.3 Bireysel Başvuru Hakkı (Anayasa Şikayeti)

Anayasamızda yer alan ifadelerden ve doktrinde yapılan tanımlardan hareketle, bireysel başvuru hakkının tanımını şu şekilde yapabiliriz; “Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru, anayasada veya anayasal belgelerde öngörülen belirli hak ve özgürlüklerden birinin veya birden fazlasının, yasama yürütme ve yargı erklerinden biri veya birden fazlası tarafından icrai veya ihmali bir davranışla ihlal edilmesine karşı, hakkı ihlal edilen veya kamu düzenini gerektiren hallerde özel olarak yetkilendirilmiş kişi veya kişiler tarafından, söz konusu ihlalin geçici tedbir, iptal veya tespit kararları yoluyla önlenmesi amacıyla, olağan hukuk yolları tüketildikten sonra, ihlale konu olan eylem veya eylemsizliğin anayasa veya anayasal belgeye uygunluğunu incelemeye yetkili mahkeme önünde dava edilmesi imkanını tanıyan usulü bir haktır”⁵⁹

Yukarıda verilen tanımdan da anlaşılacağı üzere, bireysel başvuru, bireyin anayasada tanınmış kişisel haklarının (anayasada yer aldığı için mahkemelerin ölçü olarak almak zorunda olduğu temel hakları ile insan hakları) ihlal edildiği gerekçesiyle, ihlal edilen bu hakkının korunması için, doğrudan anayasa mahkemesine başvurabileceği bir davayı tanımlar.⁶⁰

⁵⁶ Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s.100.

⁵⁷ Hakimın bir hakkı yerine getirmekten kaçınmamasıdır. HUMK. Md.574 .

⁵⁸ Sır, *Hukuk Devleti Açısından...*, s.318.

⁵⁹ Tolga Şirin, *Türkiye’de Anayasa Şikayeti*, XII Levha Yayınları, İstanbul: 2013, s.11.

⁶⁰ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.34.

Anayasa yargısının, anayasadaki temel hak ve özgürlükleri koruma işlevini yerine getirirken temel hakları, günün değişen koşullarına göre yeniden yorumladığı ve geliştirdiği de gözden kaçırılmamalıdır. Bireylere doğrudan anayasa mahkemesine başvurma olanağı tanıyan bireysel başvuru hakkı da temel hakların taşıyıcılarına, temel hakların güncelleştirilmesine ve geliştirilmesine doğrudan katkıda bulunma olanağı tanıdığı için demokratik katılım açısından önem taşımaktadır.⁶¹

1.2.3.4 Bireysel Başvuru Hakkının İtiraz ve İptal Davalarından Farkı:

Bireysel başvuru, Anayasa ve yasanın öngördüğü yöntemlerle yapılmakta ve öncelikle kişilerin temel hak ve özgürlüklerine yapılan saldırılara son vermeyi amaçlamaktadır. Somut norm denetiminde, temel hakların korunması hedeflenmekle beraber, genel olarak hakların etkin bir şekilde korunmasına çalışılmaktadır.⁶² İtiraz yolu da denilen somut norm denetimi bir mahkemede görülmekte olan bir dava sırasında mahkemenin, uygulanacak bir kuralı anayasaya aykırı görmesi ya da taraflardan birinin aykırılık iddiası üzerine yapılan denetimdir. Kısaca somut norm denetimi Anayasaya aykırı normları hukuk düzeninden ayıklamak amacıyla öngörülmüştür. Temel hak ve özgürlükleri koruma işlevi ikincil amaç durumuna düşmüştür.⁶³

Soyut norm denetimi olan iptal davası ise, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün veya bunların belirli madde veya hükümlerinin anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'nde doğrudan doğruya dava açılabilmesi yoluyla gerçekleştirilen denetim biçimidir. İptal davasında amaç, anayasaya aykırı kanunların ya da kuralların yürürlükten kaldırılarak anayasaya uygunluğun sağlanmasıdır.⁶⁴

1.3 Bireysel Başvuru Kavramı, Nitelikleri, İşlevi Ve Tarihsel Gelişimi

Devletin amaçlarından biri, “temel hak ve özgürlükleri sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmak” olduğuna göre, bu özgürlüklerin en başta kamu gücü tarafından ihlal edilmesini önlemek, temel hak ve özgürlük ihlallerini ortadan kaldırmak veya

⁶¹ Ece Göztepe, *Anayasa Şikayeti*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1998, s.15.

⁶² Musa Sağlam, “Bir Hak Arama Yolu Olarak Bireysel Başvuru” *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı Sempozyumu*, Bülent Yücel ve İlker Gökhan Şen (derl.), Anadolu Ün.Huk.Fak.Yayınları, No.:10, Eskişehir: 2011, s.36.

⁶³ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.143.

⁶⁴ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.143.

bu ihlalleri müeyyideye bağlamak da “insan haklarına saygılı” bir “hukuk devletinin” temel amaç ve görevlerindendir.⁶⁵

Temel hak ve özgürlükler odaklı “anayasallık” denetiminin bir sonucu olarak Anayasa Mahkemesi’nin fonksiyonlarında zamanla meydana gelen bir değişim ile bireysel başvuru yolu, Anayasa Mahkemeleri’nin görev alanına dahil olmuştur. Bugün birçok devlet, temel hak ve özgürlüklerin kamu işlemlerine karşı korunması amacıyla bireylere Anayasa Mahkemesine başvurma hakkını tanımışlardır. Özellikle Avrupa modelini uygulayan devletlerin çoğunluğu, soyut ve somut norm denetimlerinin yanında kısmi farklılıklarla ve belli konularda, bireylere Anayasa Mahkemesi’ni harekete geçirme hakkını tanımışlardır. Bazı ülkelerde bu başvurular, bir uyuşmazlığın ortaya çıkması veya bir yasanın uygulanıyor olması şartına da bağlı kılınmamıştır. Böylece bireysel başvuru, anayasa yargısının klasik görevleri olan soyut ve somut norm denetiminden kimi farklarla ortaya çıkan ve bireye hak ve yetki tanıyan bir sistemle anayasa yargısına dahil olmuştur.⁶⁶

1.3.1 Bireysel Başvuru Kavramı

Anayasa ve 6216 sayılı kanunda “bireysel başvuru” terimi yer almadan önce, genelde Alman anayasa yargısı öğretisini izleyenlerin dilimize kazandırdığı terim, “anayasa şikâyeti olmuştur.”⁶⁷ Hatta sadece öğretilerde değil aynı zamanda 07.05.2010 tarihli 5982 sayılı anayasa değişikliğine kadar farklı resmi kurumların ve siyasi partilerin de aynı terimi kullandığı görülmektedir. Örneğin 2003 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından hükümete sunulan ve büyük ölçüde 2010 yılında yapılan 148’inci maddede gerçekleştirilen değişikliğin içeriğini de belirlemiş görünen metinde veya 22.03. 2010 tarihinde iktidar partisi tarafından kamuoyuna sunulan anayasa değişiklik taslağında söz konusu usul “anayasa şikâyeti” biçiminde adlandırılmıştır. Yani hem öğretilerde hem de resmi ve siyasi makamlar nezdinde “anayasa şikâyeti” ifadesi belirli bir istikrarla kullanıla gelmiştir.⁶⁸

Şikâyet teriminin genelde olumsuz bir izlenime sahip olduğu, başvuru teriminin daha tarafsız bir yaklaşım olduğu düşünülebilir. Ayrıca, “anayasa şikâyeti” veya “bireysel başvuru” kurumları için her hukuk sisteminde farklı farklı terimler

⁶⁵ Öykü Didem Aydın, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru” *Gazi Ün. Hukuk Fak. Dergisi* C.XV, 2011, ss. 121-170.

⁶⁶ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.65.

⁶⁷ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.67.

⁶⁸ Şirin, *Türkiye’de Anayasa Şikayeti*, s.7.

kullanılmaktadır. “Bireysel başvuru” teriminin daha kapsayıcı bir anlama sahip olması nedeniyle, en azından karşılaştırmalı hukuk açısından kurumu daha iyi ifade ettiği düşünülebilir. Ancak bireysel başvuru teriminin de, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne yapılan bireysel başvuru (individual application/ requête individuelle) yoluyla karıştırılması ihtimali vardır.⁶⁹

Kimi ülkelerde “anayasa şikâyeti”, kimi ülkelerde “bireysel başvuru” kavramlarına yer verilirken; kimi ülkelerde de bazı farklılıklarına karşın “amparo başvurusu” kavramı kullanılmaktadır.⁷⁰

Şikâyet ve başvuru kavramlarının tartışmasına daha fazla girmeden, mevzuatımıza “bireysel başvuru” kavramının ve yasama işlemlerine karşı başvuru olanağının bulunmaması nedeniyle “bireysel başvuru” terimini kullanmanın amaca uygun olacağı⁷¹ doktrinde kimi yazarlarca ifade edilmektedir.

Kavram tartışması içinde ifade edilmesi gerek bir diğer hususta Avrupa’da Venedik Komisyonuna üye ülkelerde istisnai olarak tercih edilen bir dava türü olan “Actio Popularis” dir. Bu dava türünde, hukuka aykırı bir düzenlemeye karşı herhangi bir kişisel zarar görme şartı aranmaksızın, sadece söz mevzubahis ola hukuksuzluğun giderilebilmesi için açılan bir davadır. Actio Popularis ile bireysel başvuru arasında ki fark son derece nettir. Actio popularis’te kişinin kendi hakkının veya menfaatinin ihlal edilmiş olmasına gerek yoktur.⁷²

1.3.2 Bireysel Başvuru Hakkının Tanımı ve Nitelikleri

1.3.2.1 Bireysel Başvurunun Tanımı

Bireysel başvuru, temel hak ve özgürlükleri kamu gücünün işlem, eylem ya da ihmali nedeniyle ihlal edilen bireylerin diğer başvuru yollarını tükettikten sonra başvurdukları istisnai ve ikincil nitelikte bir hak arama yolu olarak tanımlanabilir.⁷³

Ancak, öğretide tanım konusunda anlayış birliğine varılamamıştır. Bir başka tanımı da, temel hak ve özgürlükleri yasama yürütme veya yargı organlarının

⁶⁹ Bahadır Kılınç, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, s. 25, 2008, <http://www.anayasa.gov.tr/s.22> (Erişim Tarihi:12.02.2014)

⁷⁰ İbrahim Şahbaz, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Sorunlar”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Panel, Nisan 2011, s.72.

⁷¹ Özbey Y, *Türk Hukukunda...*, s. 69.

⁷² Şirin, *Türkiye’de Anayasa Şikayeti*, s.43.

⁷³ Ekinci ve Sağlam, *66 Soruda...*, s.9.

işlemleri tarafından ihlal edilen bireylerin başvurdukları olağan üstü bir kanun yolu⁷⁴ olarak yapılmaktadır.

Olağan üstü kanun yolu tanımına karşı çıkan görüşe göre, genel yargı içerisinde kalan kanun yolları değişik ayrımlara tabi tutulduğu ve bu ayrımlardan en önemlisinin olağan kanun yolları ve olağan üstü kanunun yolları olduğu belirtilerek, bireysel başvuru kurumunun, genel yargı dışında “kendine özgü bir yargı yolu” olarak kabul edilmesi gerektiği ve hukukumuzda adli, idari, askeri, anayasal yargı yollarının kabul edildiği dolayısıyla bireysel başvurunun da kendine özgü anayasal bir yargı yolu olduğu⁷⁵ savunulmaktadır.

Doktrinde yazarların yaptığı tanımlardan hareketle bu tanımları aşacak şekilde bireysel başvurunun hukuki tanımını şu şekilde yapmak mümkündür; anayasa mahkemesine bireysel başvuru, anayasada veya anayasal belgelerde öngörülen belirli hak ve özgürlüklerden birinin veya birden fazlasının, yasama yürütme ve yargı erklerinden biri veya birden fazlası tarafından icrai veya ihmali bir davranışla ihlal edilmesine karşı, hakkı ihlal edilen veya kamu düzenini gerektiren hallerde özel olarak yetkilendirilmiş kişi veya kişiler tarafından, söz konusu ihlalin geçici tedbir, iptal veya tespit kararları yoluyla önlenmesi amacıyla, olağan hukuk yolları tüketildikten sonra, ihlale konu olan eylem veya eylemsizliğin anayasa veya anayasal belgeye uygunluğunu incelemeye yetkili mahkeme önünde dava edilmesi imkânını tanıyan usulî bir haktır”⁷⁶

1.3.2.2 Bireysel Başvurunun Nitelikleri

1.3.2.2.1 Bireysel Başvurunun Anayasal Bir Yargı Yolu Olması

Anayasa yargısının üstlenmiş olduğu temel görev, yasama organın tasarrufları karşısında bireyin temel hak ve özgürlüklerini yargısal yoldan korunmasını sağlamaktır.⁷⁷ Birey ve temel hak kavramları ekseninde anayasacılık hareketlerini ve anayasa yargısını tamamlayan yol, anayasa mahkemesine bireysel başvuru yoludur.⁷⁸

Başvuru, ancak anayasada düzenlenen bir temel hak veya özgürlüğün ihlal edildiği iddiasıyla yapılabileceğinden, bu yargılamanın da anayasaya uygunluğu

⁷⁴ Kılınç, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında ....”, s.23.

⁷⁵ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.72.

⁷⁶ Şirin, *Türkiye’de Anayasa Şikayeti*, s.11.

⁷⁷ Tülen, *Türkiye’de Kanunların Anayasa’ya...*, s.151.

⁷⁸ Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku*, s. 93.

denetleyen anayasa mahkemesi tarafından yapılması devletler uygulamasında kabul görmüştür.⁷⁹

1.3.2.2.2 Bireysel Başvurunun İkincil Niteliğe Sahip Olması

Bireysel Başvuru ikincil nitelikte bir kanun yoludur. Temel haklara ilişkin ihlal iddiaları başka hukuki yollarla giderilebilecekse bireysel başvuru yoluna gidilemez. Bu itibarla, temel hak ve özgürlüklerin korunması ve ihlallerin önlenmesi öncelikli olarak parlamentonun, yürütme organının ve genel mahkemelerin görevidir.⁸⁰

Bireysel başvuru, temel hak ve özgürlüklerin ulusal düzeyde korunması amacıyla başvurulabilecek son hukuki çaredir. Temel hak ve özgürlükleri düzenleyen anayasal normlar, diğer anayasa hükümleri gibi yasama yürütme ve yargı organlarını bağlar. Bu nedenle yasama, yürütme ve yargı organları kamu gücünü kullanırken temel hak ve özgürlüklere saygı göstermekle yükümlüdür.⁸¹

Anayasa ile koruma altına alınmış temel hak ve özgürlükleri ihlal eden bir kanun anayasa aykırıdır ve soyut veya somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilebilir. Aynı şekilde temel hak ve özgürlükleri ihlal eden bir yürütme işlemi, idari işlem ve eylemler de ya dayandıkları kanuna ya da anayasaya aykırılık oluştururlar. Bunların da yargı organları tarafından iptal edilebilmeleri mümkündür. Yine, temel hak ve özgürlükleri ihlal eden yargı kararları da nihai olarak istinaf, temyiz gibi kanun yolları sayesinde bozulabilirler. Kamu gücünün suç teşkil eden temel hak ve özgürlük ihlalleri, ceza kovuşturmasının ve yargılamasının konusu olabilir. Gerek ceza, gerek idare gerekse medeni hukukta kamu gücü tarafından yapılan temel hak ve özgürlük ihlallerinin suç, haksız fiil veya sair zararlı veya tehlikeli fiiller olarak nitelenip tazminat müeyyidesiyle karşılanması mümkündür. Temel hak ve özgürlüklerin Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yoluyla korunması tüm bu çarelerin bir fayda getirmediği veya bunlara başvurulamadığı durumlarda kullanılabilecek son bir çıkış olanağı, temel hak ve özgürlüklerin hukuk devletindeki vazgeçilmez öneminden kaynaklanan son bir telafi imkânı olarak değerlendirilmelidir.⁸²

---

⁷⁹ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.75.

⁸⁰ Kılınç, "Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında ....", s.24.

⁸¹ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.34.

⁸² Kılınç, "Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında ....", s.25.

1.3.2.2.3 Bireysel Başvurunun Temel Hak ve Özgürlüklerin İhlaline Karşı Kullanılması

Başta Almanya, Avusturya, İsviçre, Meksika ve İspanya olmak üzere her ülkede uygulaması farklı olmakla birlikte, bireysel başvuru hakkı ile amaçlanan, bireylerin doğrudan etkilendikleri ve temel haklarını ihlal ettiğini düşündükleri tüm kamu gücü işlemlerine karşı Anayasa Mahkemesinden bizzat hukuki koruma talep etmelerine olanak sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle, bireysel başvuru yolu ile bireylere, yani temel hakların taşıyıcılarına, anayasaya aykırı temel hak ihlallerini bizzat engelleme hakkı tanımaktadır.⁸³

Bireysel başvurunun varlık nedeni, Anayasa’da güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesini önlemektir.⁸⁴

1.3.2.2.4 Bireysel Başvurunun İdarenin ya da Yargının Bireysel Kararlarına Karşı Kullanılması

6216 sayılı kanunun 46. maddesi 1. fıkrası ile yapılan düzenlemeye göre, başvurunun kabul edilebilmesi için anayasa ve kanunun aradığı anlamda bir temel hak veya özgürlüğün “kamu gücü” eliyle zarar görmesi gerekmektedir. Kamu gücü kavramından kasıt yasama, yürütme ve yargı organları ve organlara tabii mercilerdir.⁸⁵

Bireysel başvuruya ancak bağlayıcı ve emredici nitelikte olan kamu gücü işlemleri konu olabilecektir. Başvuruda birey temel haklardan birinin ihlal edildiğini iddia ettiğinden, bağlayıcı olmayan genel direktifler, kurum içi görüş bildirimleri, bilirkişi raporları, yargısal öğüt ve öneriler gibi durumlar başvuru konusu yapılamaz. Türkiye’de yasama organının işlemlerine karşı bireysel başvuru olanaklı olmayıp, yürütme ve yargı organlarının istisnalar (düzenleyici idari işlemler, Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler, Anayasa Mahkemesi kararları) dışındaki işlemleri başvuru konusunu oluşturmaktadır.⁸⁶

---

⁸³ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.66.

⁸⁴ Kılınç, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında ....”, s.24.

⁸⁵ Göztepe, *Anayasa Şikayeti*, s.22.

⁸⁶ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.158

Diğer bir ifadeyle; kamu gücü kavramından hareketle genel ve objektif nitelikteki işlemlerin de bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiği ve doğrudan bireysel başvuru konusu yapılmamalıdır. Aksi takdirde bireysel başvuru yolu soyut norm denetimine dönüşebilecektir. Bireysel başvuru da esasen genel normun somut uygulaması bağlamında ortaya çıkan hak ihlallerini değerlendirmek üzere kabul edilmiş bir kurumdur. Ancak hak ihlali genel bir işlemten kaynaklanıyor ise bu genel norm diğer hukuki denetim yolları vasıtasıyla iptal edilebilir.⁸⁷

Bireysel başvuru kamu gücünün icrai ya da ihmali bir eylemine ya da işlemine karşı yapılacaktır. Kendisine karşı bireysel başvuruda bulunulan ihlale sebep olan kamu gücü, Türkiye Cumhuriyeti'ne ait olmalı veya Türkiye Cumhuriyeti adına kullanılmalıdır. Yabancı, uluslararası veyahut uluslar-üstü kamu gücü kullanımlarına karşı bireysel başvuruda bulunulamayacaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kamu gücünü tanımlarken AİHS'nin 1. maddesinde geçen “yetki alanı” kavramından ve “yetki alanı” ile ilgili olarak uluslararası insan hakları hukukunda gelişen içtihatlardan yararlanılabilir. Bu itibarla Türkiye'nin yetki alanı içinde, Türkiye kamu gücüne atfedilebilir biçimde gerçekleşmiş temel hak ve özgürlükler ihlalleri konu edilerek Anayasa Mahkemesi'ne başvurulabilecektir.⁸⁸

1.3.2.3 Bireysel Başvurunun İşlevleri:

Bu yöntem, iptal davası ya da itiraz yolu gibi anayasa mahkemesine diğer başvuru yollarından ayrı olarak, doğrudan temel hak ve özgürlüklerin sahibi olan bireylerin başvurabilecekleri ve esas amacı anayasal düzeni değil, bizzat temel hak ve özgürlükleri korumak olan bir mekanizmadır. Yani nihai hedefi temel hak ve özgürlükleri korumak olan bir başvuru yolu oluşturulmuş olmaktadır.⁸⁹

Bireysel başvurunun, Federal Alman Anayasa Mahkemesi kararlarına göre, subjektif ve objektif olarak nitelendirilen iki temel işlevi vardır. Eğer bireysel başvurunun subjektif niteliği ağır basıyorsa, bireysel başvurunun geri alınabilmesi, objektif niteliği ağır basıyorsa geri alınamaması söz konusu olacaktır.⁹⁰

⁸⁷ Musa Sağlam, “Bir Hak Arama Yolu Olarak Bireysel Başvuru” *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı Sempozyumu*, Anadolu Ün. Huk. Fak. Yayınları, No.:10, Bülent Yücel ve İlker Gökhan Şen (derl.), Eskişehir 2011, s. 49

⁸⁸ Aydın, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma...”, s.137

⁸⁹ Cem Duran Uzun, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu”, Seta Analiz, Şubat 2012, s.50. <http://newsletter.setav.org/tr/> (Erişim Tarihi 09.10.2012)

⁹⁰ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.35

1.3.2.3.1 Bireysel Başvurunun Sübjektif İşlevi :

Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun, asıl işlevi, birer sübjektif hak olarak temel hakların korunması ve hayata geçirilmesidir. Burada söz konusu olan, yurttaşlara, bireysel haklarını devlete karşı koruma olanağı sağlayan spesifik ve olağanüstü bir yargı yoludur.⁹¹

Diğer bir bakış açısı ile kamu gücünün her türlü anayasaya aykırı tutumunun bireysel başvuruya konu edilemeyecek olması, bu yolun sadece bazı temel haklar ile ilişkilendirilmiş olmasıdır. Bireysel başvuru, genel geçer bir anayasaya uygunluk denetimi için değil, anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerin korunmasına özgülennmiş bir yoldur.⁹²

Bireysel başvurunun temel hak ve özgürlüklerin korunması yolunda nihai ulusal hukuki çare olması ve bireylerin temel haklarının korunması için en yüksek yargısal düzeyde çaba gösterilmesi, bireysel başvurunun sübjektif hakları koruma işlevinin uzantısıdır. Diğer bir ifadeyle, bireysel başvuru yolu, her şeyden önce bireyin temel hak ve özgürlüklerini doğrudan kullanabilmesini sağlamaktadır.⁹³

1.3.2.3.2 Bireysel Başvurunun Objektif İşlevi

Bireysel Başvurunun işlevi, bireysel temel hakların korunmasıyla sınırlı değildir. Bireysel başvuru usulünün bir diğer işlevi de objektif Anayasa hukukunun korunmasına, yorumlanması ve geliştirilmesine hizmet etmektir. Dolayısıyla, bireysel başvuru sadece sübjektif temel hakların korunmasına değil, aynı zamanda objektif anayasa hukukunun korunmasına da hizmet eden bir başvuru yoludur. Anayasa şikâyetinin objektif hukuk açısından sahip olduğu bu işlevin yanı sıra, bir diğer işlevi de yurttaşları Anayasa hukukunun etkili biçimde uygulanması yönünde harekete geçirmektir. Bu şekilde, yurttaşların demokratik düzenin işlerlik kazanmasına aktif katılımı sağlanmaktadır. Bireysel Başvuru, bireylere demokratik düzenin öznesi ve savunucusu olarak devletin karşısına çıkma bilinç ve imkânını vermektedir. Son olarak, “Bireysel Başvuru”nun devlet organları üzerinde eğitici ve önleyici bir etkisi vardır.⁹⁴

⁹¹ Rudolf Mellinghof, “Federal Almanya Cumhuriyetinde Anayasa Şikayeti”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 26, 2009, s.33

⁹² Şirin, *Türkiye’de Anayasa Şikayeti*, s.68

⁹³ Fazıl Sağlam, “Anayasa Şikayetini Bekleyen Sorunlar”, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Paneli*, Ankara, 24 Nisan 2011, TBB Y.No.201, 2011, s.21

⁹⁴ Mellinghof, “Federal Almanya Cumhuriyetinde...”, s.33

Şüphesiz ki bu etkinin, bireysel başvurunun sübjektif işlevinden koparılması mümkün değildir. Sonuç itibarıyla her bireysel başvuru, somut olayın koşullarına bağlı olarak, esasen bir temel hak ihlaline dayanmaktadır. Ancak, Anayasa Mahkemesi önüne gelen bu başvurular yoluyla, genel ve soyut durumdaki anayasa hükümlerini somut olayda ve hayat gerçekliğinde somutlaştırmakta ve buna göre bir karar vermekte ve gerekçesinde konuyla ilgili yorumlarını ortaya koyarak söz konusu hükme hayat vermektedir.⁹⁵

Bireysel Başvuruda Anayasa Mahkemesi'nin işlevi, önüne gelen her somut olayda temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşme kuralları ile anayasa hükümlerinin anlamını tespit etmek, anayasanın ve mahkeme kararlarının bağlayıcılığı ilkesi sayesinde, bu yorumun diğer yargı organları tarafından benimsenmesini sağlamaktır. Anayasa Mahkemesince, bireysel başvuru neticesinde verilecek ihlal kararlarının yerine getirilmesi zorunluluğu, hâkimlerin kanunları Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına uygun yorumlamaları yönündeki anayasal yükümlülüklerini (Anayasa m.90) daha da güçlendirecektir.⁹⁶

Bireysel başvuru sonucunda, anayasal içtihat yaratma konusunda en yetkin organ olan anayasa mahkemesinin temel hak ihlallerine ilişkin vereceği kararlar, temel haklar hukukunun ülke içinde belirginleşmesine, dağınıklıktan ve muğlaklıktan uzaklaşmasına, yeknesaklaşmasına ve devletin tüm organları bakımından daha tutarlı ve önceden öngörülebilir bir şekilde uygulanmasında önemli katkılarda bulunabilir. Anayasa yargısında içtihatların gelişmesi bireysel başvurunun objektif işlevinin bir sonucudur.⁹⁷

Bireysel başvurunun objektif işlevlerinden başka birisi de, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine, hak ihlalleri aleyhine yapılacak başvuruları büyük oranda azaltmasıdır. Türkiye'de iyi işleyen bir bireysel başvuru sisteminin kurulması, AHİM'nden kaynaklanan karamsar tablonun düzeltilmesi için bir fırsat olabilecektir.⁹⁸

---

⁹⁵ Şirin *Türkiye'de Anayasa Şikayeti*, s.69

⁹⁶ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.85

⁹⁷ Kılınç, "Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında ....", s.27

⁹⁸ Kılınç, "Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında ....", s. 28

1.3.3 Bireysel Başvuru Hakkının Tarihsel Gelişimi

Anayasa yargısının ortaya çıkış nedeni olarak birçok yazar, “yasaların Anayasa’ya uygunluğunun sağlanması” veya “anayasal düzeninin korunması” amacını işaret etmektedir. Bununla birlikte, temel hak ve özgürlüklerin korunmasını anayasa yargısının başka bir temel fonksiyonu olarak kabul etmek gerekmektedir. Anayasa yargısının temel hakları koruma fonksiyonu geçmişte ikincil nitelikte görülse de, temel hak ve özgürlükleri koruma fonksiyonu çağdaş anayasa mahkemelerinin ve anayasa mahkemelerinin görevlerini yerine getiren yüksek mahkemelerin en ayırt edici özelliğidir. Anayasa yargısının temel hakları korumada ulaştığı gelişmişlik seviyesinin şimdilik son basamağını ise bireysel başvuru ya da anayasa şikâyeti kurumu teşkil etmektedir.⁹⁹

1.3.3.1 Karşılaştırmalı Hukukta Bireysel Başvuru Hakkının Tarihsel Gelişimi

İlk düzenlemenin Almanya’da 1849 Paul Kilisesi Anayasasında düzenlendiği görülmektedir. Bu düzenleme uygulama imkanı bulamadan hukuk aleminden kalkmıştır. Bundan çeyrek asır sonra, ilk kez 1868 Avusturya Anayasasında bireysel başvuru hakkına yer verilmiştir. Bundan birkaç yıl sonra yürürlüğe giren 1874 İsviçre Anayasası’nda da anılan başvuruya yer verilmiştir.¹⁰⁰

Avrupa modeli anayasa yargısı sisteminde bireysel başvuru yolunu tercih eden diğer birçok ülke çoğunlukla Almanya sisteminden etkilenmişlerdir.¹⁰¹ Günümüzdeki Anayasa şikâyetinin bir başka öncüsü de 90 yıl önce yürürlüğe girmiş olan Bavyera Anayasası’dır. Bu Anayasa’ya göre, kamu kurumlarının işlem veya eylemleri nedeniyle haklarının çiğnendiğini düşünen vatandaşlar, Bavyera Devlet Mahkemesi’ne başvuru hakkına sahipti. Ancak Anayasa şikâyeti ile ilgili düzenleme ilk olarak Anayasa’da değil, Federal Anayasa Mahkemesi Hakkında Kanun’da yer almıştır. Anayasa şikâyetinin gördüğü teveccüh ve ulaştığı olağanüstü başarı, bu usulün 1969 yılında Anayasa’ya da alınmasını sağlamıştır.¹⁰²

Anayasa şikâyetini, "kişilerin anayasayla güvence altına alınmış haklarını korumaya yönelik, yasa ya da anayasayla öngörülmüş olan dava türü olarak tanımlarsak, F. Almanya dışında, aynı geleneğe sahip olduğu söylenebilecek olan

⁹⁹ Kılınç, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında ...”, s.25

¹⁰⁰ Şirin, *Türkiye’de Anayasa Şikâyeti*, s.52

¹⁰¹ Sağlam, “Bir Hak Arama Yolu Olarak Bireysel Başvuru”, s.43

¹⁰² Mellinshof, “Federal Almanya Cumhuriyetinde...”, s.31

Avusturya ve İsviçre'de, Latin Amerika ülkelerinden Meksika, Arjantin, Kolombiya, Brezilya'da, Avrupa'nın diğer ülkelerinden Belçika ve İspanya ile eski Doğu Bloku ülkelerinden Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Slovak Cumhuriyeti'nde, Uzak Doğu'da ise Kore'de anayasa şikâyeti kurumu kabul edilmiştir ve uygulanmaktadır.¹⁰³

1.3.3.2 Türk Hukukunda Bireysel Başvuru Hakkının Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de bireysel başvuru kurumu ile ilgili olarak 1961 Anayasası’nın görüşülmesi sırasında, her vatandaşa kendiyle ilgili olmasa da Anayasa’ya aykırı gördüğü bir yasanın iptali için Anayasa Mahkemesi’ne başvurabilme hakkı tanınması yolundaki bir görüş tartışılmış, ancak kabul edilmemişti.¹⁰⁴ Burada yapılan tartışmalar incelendiğinde, bireysel başvuru kurumundan ziyade iptal davası açma hakkının temel hakların taşıyıcısı olan tüm vatandaşlara yani “popüler dava” (actio popularis) yolunun kabul edilip edilmeyeceği idi.¹⁰⁵

Son yıllarda yapılan anayasa değişikliği tartışmaları kapsamında, değişik kurum ve kuruluşların hazırladıkları anayasa taslaklarında bireysel başvuru yolunun olduğu gözlemlenmektedir.

Türkiye odalar ve Borsalar Birliği’nin 2000 tarihli, Türkiye Barolar Birliği’nin 2001 tarihli anayasa önerilerinde kanun yollarını tüketmiş olmak şartıyla, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki anayasal hak ve özgürlükleri kamu gücü işlemleri tarafından ihlal edilen herkesin Anayasa Mahkemesi’ne başvurabileceği öngörülmüştür. Bireysel başvuruya ilişkin diğer ayrıntıların (ilkeler, başvuruların incelenmesi yöntemi, kabul edilebilirlik şartları, kararlar vs.) ise kanunla düzenlenmesi kabul edilmiştir.¹⁰⁶

12 Eylül 2010 tarihinde yapılan değişiklikle Anayasa Mahkemesi’nin kuruluşu, üyelerinin görev süresi, Mahkeme’nin görev ve yetkileri ile çalışma ve yargılama usulleri hakkındaki kökten yenilikler de yer almaktadır. Anayasa’nın 148. maddesine eklenen üç, dört ve beşinci fıkralar ile Anayasa Mahkemesi’ne “bireysel başvuruları” inceleme yetkisi verilmiştir.¹⁰⁷

¹⁰³ Göztepe, *Anayasa Şikayeti*, s.28

¹⁰⁴ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.91

¹⁰⁵ Göztepe, *Anayasa Şikayeti*, s.125

¹⁰⁶ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.107

¹⁰⁷ Ece Göztepe, “Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkının 6216 S.K. Kapsamında Değerlendirilmesi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 25,2011, s.14

Ayrıca, 3 Nisan 2011 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile Anayasa’nın 148. maddesi doğrultusunda bireysel başvuruya ilişkin usul ve esasları düzenlenmiştir.¹⁰⁸

1.4 Bireysel Başvuru Hakkı Bakımından Karşılaştırmalı Hukukta Anayasa Yargısı

1.4.1 Federal Almanya

Federal Anayasa Mahkemesi, her birinde sekiz yargıcın görev yaptığı iki daireden oluşur. Toplam on altı üye görev yapmaktadır. Yargıçların görev süreleri on iki yıldır. Anayasa yargıcılığı için üst yaş sınırı altmış sekizdir. Her daire yıllık olarak üç komite seçer. Her biri üç yargıçtan oluşan bu komiteler bireysel başvuru ve somut norm denetimi ile sınırlı olarak faaliyet gösterirler.¹⁰⁹

1949 Federal Alman Anayasasında bireysel başvuruya ilişkin bir düzenleme olmamasına rağmen, mevcut boşluk nedeniyle Alman Anayasası bu tip bir davaya izin vermektedir. Alman anayasa hukukunda bireysel başvuru ilk defa 1951 tarihli Federal Anayasa Mahkemesi Kanunu ile düzenlenmiştir. Daha sonra olağan üstü durum anayasası olarak adlandırılan 24 Haziran 1964 yılında yapılan bir anayasa değişikliği ile anayasa şikâyetine ilişkin düzenleme anayasaya eklenmiştir.¹¹⁰

Bireysel başvuru yöntemi Federal Anayasa Mahkemesi’nde niceliksel olarak en sık uygulanan bir yöntemdir. 1951 ile 2003 yılının sonuna kadar Anayasa Mahkemesi’nin önüne gelmiş bulunan takriben 146.500 işin 141.000’ ini anayasa şikâyeti oluşturmaktadır (2003 yılında takriben 5000 anayasa şikâyeti). Anayasa şikâyeti ile ilgili başvuruların yalnızca % 2,5 kadarı başarılı olabilmektedir. Başarı oranının düşük olması, bir bakıma devlet organlarının ilke olarak anayasaya uygun davrandıklarının bir işaretidir. Ancak bu yöntemle başvuranların sayılarının yüksek olması, aynı zamanda anayasa şikâyetinin işlevini yanlış değerlendirildiğini göstermektedir.¹¹¹

¹⁰⁸ Göztepe, “Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru hakkının ...”, s.15

¹⁰⁹ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.101

¹¹⁰ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.41

¹¹¹ Winfried Hassemer, Anayasa Şikâyeti ve Buna İlişkin Sorunlar, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg21/almanya.pdf # page=1(Erişim Tarihi :06.07.2013)

Görüldüğü gibi Almanya’da bireysel başvuru, Federal Anayasa Mahkemesi’nin çalışmalarının neredeyse tamamını oluşturmaktadır. Alman Anayasa Mahkemesi, yasalar yürürlüğe girmeden önce devlet kurumlarının açtığı davalar dahil olmak üzere çok geniş bir yetki alanına sahiptir.¹¹²

1.4.2 Avusturya

Avusturya Anayasa Mahkemesi’nin öncülü 1867 yılında kurulan 1868 yılında çalışmaya başlayan İmparatorluk Mahkemesidir (Reichsgericht). Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun 1918 yılında sona ermesinden sonra, 1919 yılında yasaların denetiminin devredildiği bir Alman-Avusturya Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Avusturya Anayasa Mahkemesi bugün dahi geçerliliğini sürdüren 1920 tarihli Anayasayla kurulmuştur. Anayasal sorunlar konusunda bugüne kadar özenle genişletilen ve rafineleştirilen çok sayıda yetkilerle donatılan Anayasa Mahkemesi, 1999-2003 ortalamasına göre, yıllık 2600 dava çözmüştür; davaların ortalama süresi ise bir yıldan azdır.¹¹³

Anayasa Mahkemesi, Avusturya Cumhuriyeti’nin anayasal düzeninde devlet faaliyetlerinin gerek yasama gerek yürütme gerekse yargı alanlarında Anayasa’ya uygunluğunun sağlanmasına yönelik en önemli kurumdur. Anayasa Mahkemesi’nin uygulamada en önemli işlevleri şunlardır:

1) Anayasa’nın 144. maddesi uyarınca, idari işlemlerin denetlenmesi; bir başka ifadeyle “özel idari yargı işlevi”

2) Anayasa’nın 140. maddesi uyarınca kanunların ve 139. maddesi uyarınca düzenleyici işlemlerin denetlenmesi; bir başka ifadeyle “norm denetimi işlevi” Bunların yanı sıra, seçimlerin kanunlara uygunluğunun denetlenmesi, anayasal yetki uyuşmazlıklarının çözülmesi ve merkezi devletin ya da eyaletlerin üst düzey yöneticilerinin suç işlemeleri halinde, Yüce Divan sıfatıyla yargılanması da Anayasa Mahkemesi’nin işlevleri arasındadır.¹¹⁴

Anayasa’nın 144. maddesi, idari makamların işlemlerine karşı Anayasa şikayeti yoluna gidilebilmesini hükme bağlamaktadır. Anayasa ile güvence altına

¹¹² Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.102

¹¹³ Herbert Haller, “Avusturya Anayasa Mahkemesinin Organizasyonu ve Karar Biçimleri,” http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg21/avusturyaraporu.pdf (Erişim Tarihi: 07.07.2013)

¹¹⁴ Gerhart Holzinger, “Avusturya Anayasa Hukukunda Anayasa Şikayeti ve Bireysel Başvuru,” http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/GerhartHolzinger.pdf (Erişim Tarihi: 07.07.2013)

alınan bir hakkının idari bir işlemle ihlal edildiğini ya da maruz kaldığı hak ihlalinin Anayasa'ya aykırı bir kanunun veya kanuna aykırı bir düzenleyici işlemin uygulanmasından kaynaklandığını düşünen kişilerin şikayeti Anayasa Mahkemesi tarafından incelenebilir. Anayasa Mahkemesi'ne her yıl ortalama 2500 ila 2800 arasında dava açılmaktadır. Bu rakamın yaklaşık % 80'ini bu tür Anayasa şikayetleri oluşturmaktadır.¹¹⁵

Anayasa Mahkemesi'nin 14 asıl 6 yedek üyesi bulunmakta ve tümü Cumhurbaşkanı'nca atanmaktadır. Anayasa yargıçları 70 yaşını doldurdukları tarihe kadar görevlerine devam ederler. Anayasa yargıçlığına atanmak için asgari bir yaş sınırı öngörülmediğinden, genç atanan yargıçların 30 yıl anayasa yargıcısı olarak görev yapmaları mümkündür.¹¹⁶

1.4.3 İspanya

İspanya'da 1978 Anayasası, Anayasa Mahkemesi'ni Yargı Erki'ne ayrılan VI. Kısım dışında düzenlemiştir. 159. maddeyle 165. madde arasındaki IX. Kısım Anayasa Mahkemesi'ne ayrılmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin görev alanının belirlendiği 161. maddenin 1. fıkrasında diğer işlevlerin yanı sıra amparo başvurusuna yer verilmektedir. Amparo başvurusu, Anayasa'nın 53. maddesinin 2. fıkrasında işaret edilen temel hak ve özgürlüklerin kamu gücü tarafından ihlali halinde bireylere kanunla düzenlenecek durumlarda ve şekillerde Anayasa Mahkemesi'ne başvuru hakkı veren bir yargı yoludur.¹¹⁷

Amparo başvurusunun Anayasa'da yer alan bütün haklar ve özgürlükler için öngörülen bir koruma yolu değildir. Anayasa, sadece 53. maddenin 2. fıkrasında işaret edilen temel haklar ve özgürlükler için genel mahkemelerin koruma işlevine ek olarak özel bir koruma yöntemi öngörmektedir.¹¹⁸

1.4.4 Meksika

Meksika örneğinde, amparo başvurusu şu konularda yapılabilmektedir; Anayasa'ya aykırı kanunlara karşı amparo, yargı kararlarına karşı amparo, federal makamların ve bazı durumlarda eyalet makamlarının eylem ve işlemlerine karşı

¹¹⁵ Holzinger, "Avusturya Anayasa Hukukunda ..."

¹¹⁶ Haller, "Avusturya Anayasa Mahkemesinin...",

¹¹⁷ María Emilia Casas Baamonde, "Amparo Başvurusu", http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/MariaECBaamonde.pdf (Erişim Tarihi: 08.07.2013)

¹¹⁸ Baamonde, "Amparo Başvurusu", s.17

amparo, toplumsal ve tarımsal konulardadır. Amparo başvurusunda davanın başlıca tarafları, hakkı ihlal edilen kişi ya da kişiler ve sorumlu kurum ya da kurumlar, zarar gören üçüncü kişiler ve Cumhuriyet Savcısı olabilir. (Cumhuriyet Savcılığı, Meksika’da yürütme organı içinde yer almaktadır ve ülke halkını temsil eden bir kurumdur.)¹¹⁹

Amparo başvurusu federal mahkemelere yapılır. Çünkü yargı kararlarının ve eyalet makamları ile federal makamların işlemlerinin hukuka uygunluğunu denetlemek federal mahkemelerin yetki alanına girer. Birçok Latin Amerika ülkesinde Anayasa Mahkemeleri kurulmuştur. Ancak, bu Mahkemeler henüz tatmin edici seviyenin çok uzağındadır. Üstelik bu ülkelerin çoğunda müstakil bir Anayasa Mahkemesi kurulmamış; mevcut Yüksek Mahkeme bünyesinde bir Anayasa Dairesi kurulmasıyla yetinilmiştir. Meksika’da da yapılan bir anayasa değişikliği ile Meksika Yüksek Mahkemesi bir anlamda Anayasa Mahkemesi’ne dönüştürülmüş bulunmaktadır.¹²⁰

1.4.5 Kosova

Kosova Anayasa Mahkemesi, henüz 2009 yılının Şubat ayında kurulan ve aynı yılın Eylül ayında faaliyete başlayan bir mahkemedir. Mahkeme’nin karşı karşıya olduğu pek çok sorun bulunmaktadır ve Mahkeme’nin karara bağladığı dava sayısı oldukça azdır.¹²¹

Kosova’nın 17 Şubat 2009 tarihindeki bağımsızlık ilanını izleyen dönemde, Kosova Yönetimi 26 Mart 2007 tarihli Ahtisaari Planı’ndan hareketle yeni devlet kurumlarını oluşturma işine girişmiştir. Anayasa Mahkemesi de bu yeni kurumlar arasında yer almaktadır. Anayasa Mahkemesi’nin altısı Kosovalı, üçü yabancı olmak üzere dokuz üyeden oluşması öngörülmüştür. Kosovalı üyelerin dördünün Kosovalı Arnavutlar, birinin Kosovalı Sırp birinin de Kosovalı Türkler arasından belirlenmesi gerekirken, Anayasa Mahkemesi’nin 2009 yılının Mayıs-Haziran aylarında karşılaştığı ilk sorun, üyelerinin belirlenmesi sorunu olmuştur. Anayasa’ya göre, Anayasa Mahkemesi üyeleri, Mecliste oluşturulacak özel bir komite tarafından belirlenen adaylar arasından, serbest, adil ve şeffaf bir oylama sonucu Kosova

¹¹⁹ Genaro David Gongora Pimentel, "Amparo Ne İçindir", http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/GDGPimentel.pdf (Erişim Tarihi: 09.07.2013)

¹²⁰ Pimmentel, "Amparo Ne İçindir"

¹²¹ Enver Hasani, "Kosova Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi: Sorunlar ve Uygulamalar," *Anyasa Yargısı Dergisi*, C.27, 2010, s.75

Cumhuriyeti Meclisi tarafından seçilmektedir. Meclisteki siyasi çıkar hesapları nedeniyle bu seçim de sorun çıkmış ve çözüm bulmak kolay olmamıştır. Nihayet, başlıca siyasi güçler arasında sağlanan bir uzlaşma sayesinde, Mahkeme'nin Kosovalı altı üyesi 2009'un Mayıs ayında belirlenerek, Anayasa Mahkemesi'nin yabancı üyeleri de eş zamanlı olarak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'yle yapılan istişarelerden sonra, Uluslararası Sivil Temsilcilik tarafından atanmıştır. Mahkeme'nin dokuz üyesi 26 Haziran 2009 tarihinde Cumhurbaşkanı'nın huzurunda yemin ederek göreve başlamıştır.¹²²

Kosova'daki yargı sistemi ülkenin son yirmi yılda yaşadıklarının bir sonucu olarak, beklentilerin gerisinde kalmaktadır. Vatandaşlar, yargı işlerinde öteden beri şahit oldukları yaygın yolsuzluklar nedeniyle, genel mahkemelerce verilen kararlara karşı, yeni kurulan Kosova Anayasa Mahkemesi'ne başvurma yolunu seçmektedirler. Anayasa Mahkemesi, vatandaşlar tarafından adalet dağıtma konusunda daha profesyonel ve itibarlı bir mahkeme olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, genel mahkemelerin kararlarına karşı Anayasa Mahkemesi'ne çok sayıda başvuru yapılmaktadır. Açılan davaların çoğunda, adil yargılanma hakkının ihlal edildiği öne sürülmektedir.¹²³

1.4.6 Rusya

Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi, insan ve yurttaş hak ve özgürlüklerinin korunması mekanizmasında özel bir konuma sahiptir. Temel hak ve özgürlüklerin korunması, Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi Hakkında Federal Kanun'un 3. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi'nin asli görevidir. Anayasa Mahkemesi bu işlevini Anayasanın yorumlanması, kanunların ve diğer bazı hukuki işlemlerin Anayasaya uygunluk denetimi vb. yetkilerle yerine getirir. Anayasa Mahkemesi'nin bu işlevi yerine getirmesinde anahtar rolü, bireysel başvuruları inceleme yetkisi oynamaktadır. Bireysel başvuru, Anayasa Mahkemesi'ne, somut bir durumda uygulanan ya da uygulanması muhtemel bir yasanın temel hak ve özgürlükleri ihlal ettiği gerekçesiyle, bu normun Anayasaya uygunluğunu denetleme yetkisi vermektedir.¹²⁴

---

¹²² Hasani, "Kosova Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi..." s.76

¹²³ Hasani, "Kosova Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi..." s.77

¹²⁴ Valery Zorkin, "Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Bireysel Başvuru", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C.26, 2009,S.283

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı, 1993 yılında kabul edilen Rusya Federasyonu Anayasası ile tanınmıştır. Rusya Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru konusunda uzun bir deneyime sahiptir. Mahkeme'ye yılda ortalama 16.000 civarında bireysel başvuru gelmektedir ki bu rakam Mahkeme'ye yapılan toplam başvuru sayısının %99'una tekabül etmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurular üzerine esastan inceleme sonrasında verdiği karar sayısı 1995-2008 dönemi için 178 olup, bu sayı da verdiği toplam karar sayısının % 60'ına karşılık gelmektedir.¹²⁵

1.4.7 Azerbaycan

Komünist rejimlerinin çöküşü ile Doğu Avrupa'da ve Sovyetler Birliği'nin sınırları içinde kurulan yeni demokratik devletlerde hayata geçirilen reformlar çerçevesinde yetkileri birbirinden belli derecelerde farklı Anayasa Mahkemeleri tesis edilmiştir. Azerbaycan bu sahadaki reformlarda öncülük etmiştir. Anayasa Mahkemesi bu ülkede 1998 yılından itibaren resmi olarak faaliyete başlamıştır. 2002 yılında Anayasada yapılan değişikliklerle Anayasa Mahkemesi'nin yetkileri ve mahkemeye müracaat hakkına sahip olanların sayısı da artırılmıştır.¹²⁶

Azerbaycan Anayasası'nın kabul edildiği tarihte anayasanın üstünlüğünün sağlanmasının yanı sıra insan hak ve özgürlüklerinin yargı yoluyla korunması ve yüksek anayasal yargı organının imkanlarından yararlanmayı sağlamak amacıyla, Anayasa Mahkemesi de bir denetim organı olarak anayasa düzenlemesi içerisine alınmıştır. Anayasa Mahkemesi, anayasanın "yargı erki" başlıklı VII. faslında diğer mahkemelere nazaran oldukça ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir.¹²⁷

24 Ağustos 2002 tarihinde Azerbaycan'da referandum ile anayasada yapılan bazı ek ve değişiklikler ile birlikte Anayasa Mahkemesi'nin yetkilerinde önemli değişiklikler yapılmış ve mahkemeye başvurma hakkına sahip olan bireylerin sayısı da bir hayli genişletilmiştir.¹²⁸

---

¹²⁵ Zorkin, , "Rusya Federasyonu Anayasa..." s.284

¹²⁶ Fikret Babayev , "Azerbaycan Anayasa Mahkemesi eski başkanı sempozyum açış konuşmasından", http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/FBabayev.pdf (Erişim Tarihi:11.07.2013)

¹²⁷ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.113

¹²⁸ Hankışoğlu Ayhan Rüstemezade, "Azerbaycan Cumhuriyeti AYM'sinde, Anayasa Şikayeti ve İncelemesi," Anayasa Şikayeti Sempozyumu, Bireysel Başvuru, Musa Sağlam (derl.), Hukuk Adamları Birliği (HUKAB) Yayınları, Ankara, 2011, s.53

1.4.8 İsviçre

İsviçre Anayasa Yargılamasının ve onu somutlaştıran şahsi müracaatın kendine has özelliği, bir taraftan bu ülkenin federal yapısı ile ve diğer taraftan kendinse özgü, doğrudan demokratik unsurlarla bağlantılı bulunmaktadır.¹²⁹

İsviçre’de sübjektif hak koruması niteliğinde olan bireysel başvuru, objektif anayasal düzenin korunması amacıyla kullanılmaktadır. Özellikle idare hukuku bakanından yargısal korumada boşluk olan ülkelerde, bu boşluğu doldurulmasında, Alman hukuku çevresinde geliştirilmiş olan ve İsviçre’de uygulanmakta olan temel hak şikayeti bir araç olarak kullanılmaktadır. Hatta çoğu Doğu Avrupa ülkesinde bu başvuru yolu çok daha ileri düzeyde kullanılmıştır. Herhangi bir hak ihlali aranmaksızın sınırsız kütleli (popüler) bir davaya izin verilmiştir.¹³⁰

1.4.9 Güney Kore:

Kore’de Anayasa yargısı sistemi, 1948 yılında Kurucu Anayasanın kabulü ile başlamıştır. Anayasa’nın o günden bugüne dek geçirdiği dokuz değişiklik ile Anayasa yargısı işlevi zaman içinde Anayasa Komitesi, Yüksek Mahkeme ve daha sonra da Anayasa Mahkemesi eliyle yerine getirilmiştir. Baskıcı yönetim döneminde Anayasa yargısının yetkileri ve kapsamı ağır biçimde sınırlandırılmıştır.¹³¹

1987 yılında anayasa dokuzuncu kez değiştirilirken siyasi aktörler anayasa yargısı sisteminin nasıl olması gerektiği hususunda bölünmüş ise de sonuçta, yasalarına anayasaya uygunluk denetimiyle diğer siyasi konuları incelemek üzere bağımsız bir anayasa mahkemesi kurulması konusunda uzlaşmışlardır.¹³²

Bireysel başvurunun kabulüyle birlikte anayasa denetimi yapacak organın da Anayasa Mahkemesi olarak belirlenmesi sağlanmıştır. Dolayısıyla anayasa mahkemesinin kuruluşu bir anlamda anayasa şikayetine bağlı olmuş ve böylece Kore Anayasa Mahkemesi anayasal sistemin anahtar bir parçası olarak kurulmuştur.¹³³

---

¹²⁹ Jean François Egli, “Anayasa Yargılamasına Şahsi Müracaat”, Anayasa Yargısı Dergisi, C.9,1992, s.357

¹³⁰ Osman Korkut Kanadoğlu, “Yeni Anayasa Arayışları ve Karşılaştırmalı Hukuk Bağlamında Anayasa Mahkemesi”, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/osman_kanadoglu.pdf (Erişim Tarihi: 16.07.2013)

¹³¹ Kim, Jong Dae, “Anayasa Şikayeti Sistemi: Kore Deneyimi”, Anayasa Yargısı Dergisi, AYM Yayınları C.26,2009, s179

¹³² Mustafa Baysal, “Güney Kore Cumhuriyeti Anayasa Şikayeti Uygulaması ”, Anayasa Şikayeti Sempozyumu, Bireysel Başvuru, Musa Sağlam (derl.), Hukuk Adamları Birliği (HUKAB) Yayınları, Ankara, 2011, s.179

¹³³ Baysal, “Güney Kore Cumhuriyeti Anayasa Şikayeti Uygulaması ,” s.179

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUK SİSTEMİNDE BİREYSEL BAŞVURU HAKKI

2.1 Türk Hukuk Sisteminde Bireysel Başvuru Hakkını Düzenleyen Normlar

Kişilerin anayasa yargısına doğrudan başvurusu konusundaki ilk ciddi tartışmalar, 1961 Anayasasının hazırlık sürecinde söz konusu olmuştur. Bu dönemde 1961 Anayasası meclis tutanakları incelendiğinde, anayasa mahkemesine bireysel başvurunun Temsilciler Meclisi’nde tartışıldığı görülmektedir. Ancak bu tartışma bireysel başvuru bağlamında değil, daha çok “actio popularis “ bağlamında sürdürülmüştür.¹³⁴

2.1.1 1982 Anayasası

1982 Anayasasının hazırlık süreci incelendiğinde ise, Danışma Meclisi tutanaklarında bu konuda herhangi bir önerinin ileri sürülmediği görülmektedir. 1982 Anayasası döneminde 2010 yılında yapılan düzenlemeye kadar, toplamda 80 maddeye değişiklik getiren ve üç maddeyi yürürlükten kaldıran 16 tane anayasa değişikliği yapılmıştır. Ancak bu değişikliklerin hiç birinde bireysel başvuru gündeme gelmemiştir.¹³⁵

Anayasa’nın 148. maddesine eklenen üç, dört ve beşinci fıkralar ile Anayasa Mahkemesi’ne “bireysel başvuruları” inceleme yetkisi verilmiştir. Buna göre;

MADDE 148- (Değişik: 12/9/2010-5982/18 md.) Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü’nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler ve bireysel başvuruları karara bağlar..,

...

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/18 md.) Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği

---

¹³⁴ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.54

¹³⁵ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.54

iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır.

(*Ek fıkra: 12/9/2010-5982/18 md.*) Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.

(*Ek fıkra: 12/9/2010-5982/18 md.*) Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir...”

Anayasa değişikliği teklifinin madde gerekçesinde, Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru hakkının tanınmasına gerekçe olarak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne (AİHM) Türkiye aleyhine her yıl binlerce başvuru yapılması gösterilmiştir. Bu yeni kurumla hedeflenen amaç, bu başvuruların iç hukuk yollarında çözüme bağlanmasıdır. Bu hak doğrultusunda yapılacak insan hakları ihlâl başvurularının incelenmesi ve karara bağlanması, Anayasa Mahkemesi’nce gerçekleştirilecek, böylelikle AİHM’ye yapılacak başvurular azaltılacaktır.¹³⁶

Anayasa Mahkemesi’nin çalışma ve yargılama usulüne ilişkin olan Anayasanın 149. maddesinde yapılan değişiklik ile de “...*bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesi için komisyonlar oluşturulur*” ifadesi eklenmiştir.

2.1.2 6216 Sayılı Kanun

3 Nisan 2011 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile Anayasa’nın 148. maddesi doğrultusunda bireysel başvuruya ilişkin usul ve esasları düzenlendi. Yasa koyucu, anayasa şikâyetini ayrı bir kanunda düzenlemek yerine, 2949 sayılı eski kanunda olduğu gibi, Anayasa Mahkemesi’nin yetki ve görevlerinin neredeyse tamamını tek bir kanunda düzenleme yolunu seçmiştir.¹³⁷

Kanunda yapılan düzenleme ile; bireysel başvuruyu inceleyecek yetkili kurulu ve komisyonun tanımlanmasını (md.2), bireysel başvuru kapsamında Anayasa Mahkemesi’nin görev ve yetkilerini (md.3), inceleme yapacak bölümlerin toplanma esasını (md.22), bireysel başvuru hakkının konusu (md.45), bireysel başvuru hakkına sahip olanlar (md.46), bireysel başvuru usulü (md.47), bireysel başvurunun kabul edilebilirlik şartları ve incelenmesi (md.48), bireysel başvurunun esası hakkında inceleme (md.49), verilecek kararın kapsamı ve neticeleri ile davadan feragat (md.50), başvuru hakkının kötüye kullanılması (md.51) konuları hüküm altına alınmıştır.

¹³⁶ Göztepe, “Türkiye’de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru hakkının ...”, s.14

¹³⁷ Göztepe, “Türkiye’de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru hakkının ...”, s.16

2.1.3 Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü

12 Temmuz 2012 tarihli ve 28351 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü de bireysel başvurunun işleyişı konusun da oldukça ayrıntılı hükümler içermektedir.

2.2 Bireysel Başvuru Hakkının Süjesi Ve Konusu

2.2.1 Bireysel Başvuru Hakkının Süjesi

Anayasanın 148. maddesinden hareketle, Anayasada öngörölen haklardan birisi, kamu gücü tarafından ihlal edilen “herkes” bireysel başvuru hakkının süjesi (öznesi) olabilir. “Herkes” kelimesi bütün kişiler anlamına gelir.

Diğer bir ifadeyle, herkesin bireysel başvuruda bulunabileceğı, buradaki “herkes” sözcüğünün temel hak sahibi olma yeteneğıne sahip gerçek ve tüzel kişileri kapsadığı kabul edilmektedir. Bu kapsamda sadece vatandaşlar değil, vatandaşlara özgü haklar hariç, diğer hak ve özgürlükler bakımından, yabancılar ve vatansızlar da taraf ehliyetine sahiptir. Ancak anayasanın yabancılar ve vatansızların hak ve özgürlüklerine bir takım sınırlamalar getirmesi durumunda, bu kişilerin taraf olma ehliyeti de doğal olarak bu kapsamda değerlendirilecektir.¹³⁸

2.2.1.1 Bireysel Başvuru Hakkına Sahip Olanlar

2.2.1.1.1 Gerçek Kişiler

Gerçek kişiler, temel hak ve özgürlüklere sahip tüm insanları kapsamaktadır. Kural olarak gerçek kişilerin başvuru hakkı, diğer bir ifadeyle başvuru ehliyeti doğumla başlar ölümle sona erer.

2.2.1.1.2 Tüzel Kişiler

2.2.1.1.2.1 Kamu Hukuku Tüzel Kişileri

6216 sayılı kanunun 46.maddesi 2. fıkrasına göre kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuru hakkı bulunmamaktadır. Kamu hukuku tüzel kişilerinin kamu gücünü uyguladıklarından bahisle bireysel başvuruda bulunamayacakları genellikle kabul edilmektedir. Diğer bir ifadeyle, kural olarak kamu tüzel kişileri, kamu

---

¹³⁸ Hakan Atasoy, “Türk Hukukunda Bireysel Başvuru Yolu”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S.9, Nisan 2012, s.76

gücünün taşıyıcısı oldukları için anayasa mahkemesine bireysel başvuruda taraf ehliyetine sahip değildir.¹³⁹

Kanunun anılan düzenlemesine paralel olarak Anayasa Mahkemesi de verdiği, bir bireysel başvuru Başvururcu İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi'nin, hissedar olduğu taşınmaza kamulaştırmasız el attığı iddiasıyla aleyhine açılan dava sonucunda tazminata hükmedilmesinin “mülkiyet ve adil yargılanma haklarını” ihlal ettiğini ileri sürmesinde ilişkin olarak kararında;

“Bireysel başvuru, kamu gücünün kullanılmasından kaynaklanan hak ihlallerine karşı tanınan bir yol olduğundan kamu tüzel kişilerine bireysel başvuru hakkı tanınması, bu anayasal kurumun hukuki niteliği ile bağdaşmamaktadır (B. No: 2012/22, § 28, 25/12/2012).

Anılan Anayasa ve Kanun hükümleri dikkate alındığında, kuruluş, görev ve yetkileri kanunla düzenlenen, kamu gücü ayrıcalık ve yükümlülükleri ile donatılan ve kamu tüzel kişiliğini haiz üniversitelerin bireysel başvuru ehliyeti bulunmamaktadır.

Açıklanan nedenlerle, kamu tüzel kişiliğini haiz üniversite olan başvurunun bireysel başvuru ehliyeti bulunmadığı anlaşıldığından, başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “kişi yönünden yetkisizlik” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerektiğini, ...”

vurgulayarak başvurunun, mülkiyet ve adil yargılanma hakkı açısından “kişi yönünden yetkisizlik” nedeniyle kabul edilemez olduğuna, karar verilerek üye Erdal TERCAN'ın adil yargılanma hakkı açısından karşı oyu ve oy çokluğuyla, reddine karar verilmiştir.¹⁴⁰

Ancak bir kamu gücünün başka bir kamu gücüne karşı gerçekleştirdiği temel hak ihlallerinin neden başvuru konusu olamayacağı ise doktrinde eleştirilmektedir. Mevcut kanuni düzenlemelere rağmen, iki kamu tüzel kişisi arasında veya bir gerçek kişi ile kamu tüzel kişisi arasında, örneğin kamulaştırma hukukundan kaynaklanan bir anlaşmazlık yaşandığında, iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra, mahkeme kararı neticesinde hakkının ihlal edildiğini düşünen kamu tüzel kişisine, bireysel başvuru yapabilme yolunun, Anayasa Mahkemesi içtihatlarıyla açılması gerektiği doktrinde ifade edilmektedir.¹⁴¹

¹³⁹ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.127

¹⁴⁰ AYM'nin 21 Kasım 2013 tarihli Başvuru Nu. 1430 <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/51ab1807-5618-4c68-be3a-f425a10527c6?wordsOnly=False> (Erişim Tarihi: 12.04.2014)

¹⁴¹ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.240

2.2.1.1.2.2 Özel Hukuk Tüzel Kişileri

6216 sayılı kanunun 46. maddesine göre Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkına sahip olan bir diğer grupta özel hukuk tüzel kişiliğine sahip olanlardır. Ancak bunlar, sadece tüzel kişiliğe ait hakların ihlal edildiği iddiasıyla başvuruda bulunabilirler.¹⁴² Özel hukuk kişilerinin de kendi yapıları ve etkinlik alanları gözetilerek temel hak ve özgürlüklere sahip olabilecekleri kabul edilmektedir. Ancak özel hukuk tüzel kişilerinin kendi tüzel kişilikleriyle ilgili olmayan, üye ya da mensuplarına yönelik ihlal iddiaları bireysel başvurunun kapsamı dışındadır.¹⁴³

Keza Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne de, Sözleşme'nin 34. maddesi uyarınca bireysel başvuru yapabilecek tüzel kişiler, özel hukuk tüzel kişileridir. İlgili maddedeki ifadeye özel hukuk tüzel kişilerinin dahil olduğu konusunda herhangi bir tereddüt yoktur. "Hükümet dışı kuruluşlara" dernekler, vakıflar, sivil toplum kuruluşları, gönüllü kuruluşlar, siyasi partiler, ticari şirketler, sendikalar ve dini örgütler dahil edildiğinden, söz konusu özel hukuk tüzel kişileri AİHM'ne başvuru yapabilmektedirler. Ancak özel hukuk tüzel kişileri, özel ve aile hayatının gizliliği gibi tüm haklardan değil, kendi niteliklerine uygun düştüğü ölçüde düşünce ve ifade özgürlüğü, toplantı ve dernek kurma özgürlüğü gibi haklardan yararlanabilmektedir.¹⁴⁴

2.2.1.2 Bireysel Başvuru Hakkına Sahip Olabilme Koşulları

2.2.1.2.1 Taraf Ehliyeti

Taraf ehliyeti, davada taraf olabilme yeteneğidir. Taraf ehliyeti medeni hukuktaki haklardan yararlanma ehliyetinin medeni usul hukukunda büründüğü şekildir. Yani maddi hukuk açısından belli bir hakka sahip olma ehliyeti bulunan her gerçek kişinin (MK. Md.8) ve tüzel kişinin (MK. Md.48) usuli açıdan bir davada taraf ehliyetine de sahip olduğu kabul edilir.¹⁴⁵

Taraf ehliyetinin bireysel başvuru kurumundaki zuhuru ise 1982 Anayasası'nın 148. maddesinin 2. fıkrasına göre herkes, Anayasada güvence altına

¹⁴² Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.222

¹⁴³ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.136

¹⁴⁴ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.140

¹⁴⁵ HUMK, md.50:" Medeni haklardan yararlanma ehliyetine sahip olan, davada taraf ehliyetine de sahiptir."

alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilir.¹⁴⁶

6216 sayılı kanununun 46. maddesinin 1. fıkrasına göre bireysel başvuru, ancak ihlale yol açtığı söylenen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenen tarafından yapılabilir.

Anayasa Mahkemesi taraf ehliyetiyle ilgili olarak, Mahkemeye 2012/615 başvuru numarasıyla yapılan ve 21 Kasım 2013 tarihinde karara bağlanan bireysel başvuruda başvurunun, Sayıştay Temyiz Kurulu tarafından yapılan yargılamada müvekkilinin beraat etmesine rağmen, kendi lehine vekâlet ücreti ödenmesine karar verilmemesi nedeniyle kendisinin Anayasa'da yer alan savunma hakkı ile angarya yasağının ihlal edildiğini ileri sürmesi üzerine;

“Başvuru konusu olayda, başvuru Sayıştay yargılamasında davanın tarafı değil, tarafın avukatı olduğundan ve davanın konusu vekâlet ücreti olmadığından vekâlet ücretine dair hüküm kurulmaması başvurunun güncel ve kişisel bir hakkını doğrudan etkilememiştir. Bir başka ifadeyle başvuru somut davada vekâlet ücretine dair hüküm kurulmaması işleminin mağduru değildir. Bu işlemten dolaylı olarak etkilenmek başvurucuya mağdur statüsü kazandırmaz. Bu durumda, söz konusu işlemin başvurunun haklarına bir müdahale oluşturduğu söylenemez. İşlemin mağduru olmayan başvurunun, bu işlem aleyhine bireysel başvuru yapma hakkı bulunmamaktadır.

Açıklanan nedenlerle, savunma hakkı yönünden başvurunun mağdur sıfatı taşımadığı anlaşıldığından, başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*kişi yönünden yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi, ...”¹⁴⁷

Gerektiğini belirterek başvurunun savunma hakkının ihlal edildiğine ilişkin şikâyetler yönünden, “*kişi yönünden yetkisizlik*”, nedeniyle kabul edilmez olduğuna oy birliği ile karar vermiştir.

Her gerçek kişi sağ olarak doğmak koşuluyla ana rahmine düştüğü andan itibaren taraf ehliyetini kazanır (MK.Md.28)¹⁴⁸. Yaşadığı sürece de taraf ehliyeti

¹⁴⁶ Aydın, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma...”, s.148

¹⁴⁷ AYM'nin 21.11.2013 tarihli, 2012/615 Başvuru Numaralı kararı <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/baceaf71-f4ee-4482-9da6-13018a0c13f6? wordsOnly=False> (Erişim Tarihi: 12.04.2014)

¹⁴⁸ MK. Md.28: “Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer. Çocuk hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü anda başlayarak elde eder”

devam eder. Tüzel kişi adına tüzel kişinin organı taraf olur (MK. Md.50)¹⁴⁹, tüzel kişilerin üyeleri, ortakları tüzel kişi adına taraf olamazlar. Tüzel kişiliğin son bulması ile de tüzel kişiliğin taraf ehliyeti son bulur.

2.2.1.2.2 Dava Ehliyeti

Dava ehliyeti, kişinin kendisinin veya yetkili kılacağı bir temsilci aracılığı ile bir davayı takip etme usul işlemlerini yapabilme ehliyetidir.¹⁵⁰ Yani özel hukuk bakımından rüşt yaşına ulaşmış ve herhangi bir kısıtlamaya tabi olmayan mümeyyiz kişi, maddi hukukta fiil ehliyetine usul hukukunda ise dava ehliyetine sahip sayılmaktadır.

Dava ehliyeti, fiil ehliyetinin(MK.Md.9) medeni usul hukukunda büründüğü, diğer bir şekildir. Şöyle ki, medeni hakları kullanma ehliyetine sahip tüm gerçek ve tüzel kişiler dava ehliyetine sahiptir.(HUMK. Md.51). Ayırt etme gücüne sahip kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır.(MK.Md.10), ancak ayırt etme gücü bulunmayanların, küçüklerin ve kısıtlıların fiil ehliyeti yoktur.(MK. Md.14) .

Medeni haklarını kullanma ehliyetine sahip her gerçek ve tüzel kişi, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkına sahiptir. Ancak medeni hakları kullanma ehliyetine sahip olmayanların durumu temel hakların korunması yoluyla bireysel başvuru bağlamında özellik arz etmektedir.¹⁵¹

Anayasa Hukuku ve bireysel başvuru kurumu bakımından konuyu ele aldığımızda ile temel hak ve özgürlüklerinden en az birinin kamu gücü işlemleriyle ihlal edildiğini düşünen kişilerin bireysel başvuru yapabilmeleri için bizzat veya kanuni temsilcisi vasıtasıyla dava açma yetkisinin olması gerekmektedir medeni hakları kullanma ehliyetine sahip olan bütün gerçek ve tüzel kişiler, dava ehliyetine sahiptir. Burada ölçü, kişinin davaya dayanak olan temel hakkı tek başına kullanıp kullanamayacağıdır.¹⁵²

2.2.1.2.3 Taraf Sıfatı

Taraf sıfatı kavramı ise, tarafın maddi hukuk ilişkisinin süjesi olup olmadığı hususu ile ilgilidir. Yani açılan bir davada taraf olma ve bu davayı takip etme

¹⁴⁹ MK. Md. 50: “Tüzel kişinin iradesi organları aracılığı ile açıklanır.”

¹⁵⁰ Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 71.md.si

¹⁵¹ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.150

¹⁵² Kılınç, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında ....”, s.30

yeteneğine sahip olan kişinin ayrıca o dava için yetkili de olması yani davanın gerçek davacısı ve davalısı olma durumunu “taraf sıfatı” olarak ifade edebiliriz.

6216 sayılı Kanun’un 46. maddesinin 1. fıkrası “ bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir.” şeklinde düzenlenmiştir. Bu nedenle kamu gücünün işlem, eylem ya da ihmali nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenen kişiler bireysel başvurunun tarafı olabilmektedirler.¹⁵³

2.2.1.3 Yabancıların Bireysel Başvuru Koşulları

6216 sayılı Kanun’un 46. maddesinin 3. fıkrası ile yabancıların Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru yapabilmelerine sınırlama getirilmiştir. Buna göre şayet Anayasada düzenlenmiş bir temel hak ve özgürlük sadece Türk vatandaşlarına tanınmış ise, yabancılar bu hakka dayanarak başvuruda bulunamazlar.¹⁵⁴

Yabancıların durumu başlıklı 1982 Anayasası’nın 16. maddesine göre temel hak ve hürriyetler, yabancılar için milletler arası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

Bu kural, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması açısından, yabancılar ile vatandaşlar arasında ayırım yapılabilmesine olanak vermektedir. Yabancıların temel hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılmasında “uluslararası hukuka uygunluk” aranacak sınırlandırma yasa ile yapılabilecektir. Anayasa ile uluslararası hukuk arasında bir çatışma olması durumunda uluslararası hukuk anayasadan önce gelecek, yabancı için sınırlandırma uluslararası hukuka göre yapılacaktır.¹⁵⁵

2.2.2 Bireysel Başvurunun Konusu

2.2.2.1 Hak ve Özgürlükler Açısından Bireysel Başvuru

Anayasa’nın 148. maddesine göre bireysel başvurunun konusu, Anayasa’da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin ve 6216 sayılı kanunun 45. maddesinde bulunan “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin“¹⁵⁶ kamu gücüyle ihlal edilmesidir.

¹⁵³ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.155

¹⁵⁴ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.228

¹⁵⁵ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.228

¹⁵⁶ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.415

1982 Anayasasının 148. maddesi ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında kanunun 45. maddesi ile Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru yolu ile yapacağı yargılama yetkisi üç şekilde sınırlandırılmış bulunmaktadır. Şöyle ki; Başta Anayasa hükümleri olmak üzere, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine ek Türkiye'nin taraf olduğu protokollerde bulunan temel hak ve özgürlüklerden herhangi birinin kamu gücü ile ihlali halinde bireysel başvuru konusu oluşabilecektir. Buradan da anlaşılacağı üzere Anayasa'da yazan tüm temel hak ve özgürlükler bireysel başvuruya konu teşkil edemeyecektir.

Aslında bu düzenleme sadece Türkiye'ye özgü bir durum da değildir. Bireysel başvuru kurumunu benimsemiş birçok ülkede benzer düzenlemeler yapılmıştır. İspanya ve Almanya kendi anayasal geleneklerine göre başvuruya konu olacak bir haklar listesi oluşturmuştur.¹⁵⁷

Ancak ülkemizde bireysel başvuru kapsamındaki hak ve özgürlüklerin tam bir listesinin oluşturulması iki nedenden oldukça zor görünmektedir. AİHS kapsamındaki haklar, Ek Protokoller ve AİHM kararları yoluyla genişleme eğimindedir, bu da haklar listesinin sürekli güncellenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Diğer yandan aynı hak, hem Sözleşme'de hem de Anayasa'da yer alsa dahi her iki metinde bu hakların içeriği farklı şekilde düzenlenmiş olabilir. Bu nedenle Anayasa metnin yazımından kaynaklanan nedenlerle Anayasa Mahkemesi her başvuruda hem hakkın başvurunun kapsamındaki haklardan biri olup olmadığını hem de onun kapsamını belirlemek zorunda kalacaktır.¹⁵⁸

Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruya konu olabilecek haklar bakımından verdiği kararında; Başvurucuların, yakınları olan Selin Erdem'in çalışma saatlerinde geçirmiş olduğu trafik kazası sonucu yaşamını yitirmesi üzerine, bünyesinde çalıştığı şirket ile kazaya karışan aracın bağlı olduğu firma yetkilileri hakkında İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığınca etkili bir soruşturma yürütülmeden *“kovuşturmaya yer olmadığı”* kararı verilmesi nedeniyle Anayasa'nın 17. maddesinde tanımlanan yaşam hakkı ile 36. maddesinde güvence altına alınan hak arama hürriyetinin ihlal edildiğini ileri sürmeleri üzerine;

---

¹⁵⁷ Sağlam, “Bir Hak Arama Yolu Olarak Bireysel Başvuru” s. 45

¹⁵⁸ Sağlam, “Bir Hak Arama Yolu Olarak Bireysel Başvuru” s.47

“Başvurucuların, şikâyetlerinde belirttikleri firma sorumlularına yönelik olarak Savcılıkça dava açılmayarak, kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmesi ve iddialarının bir yargı yeri önünde dinlenilmemesi suretiyle Anayasa’nın 36. maddesinde düzenlenen hak arama hürriyeti ve adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürdüğünü,

Başvurucular, suç işlediğini düşündükleri bir üçüncü kişi hakkında soruşturma açılmasını sağlamak amacıyla suç duyurusunda bulunmuş olup, talepleri üçüncü kişilerin cezalandırılmalarıyla sınırlıdır. Başvurucular, üçüncü kişilerin fiilleri nedeniyle medeni haklarına yönelik bir müdahalenin bulunduğunu düşünüyor ve buna ilişkin zararının giderilmesini istiyorlarsa, hukuk mahkemeleri önünde dava açma imkânlarının varlığını,

Sonuç itibarıyla, başvuru Anayasa’nın 36. maddesine dayanan ihlal iddialarının konusu, Anayasa’da güvence altına alınmış ve AİHS kapsamında olan temel hak ve özgürlüklerin koruma alanı dışında kaldığı,

Açıklanan gerekçelerle başvurunun bu kısmının da “*konu bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerektiğini, ...
»159

belirterek, Anayasa’nın 36. maddesinin ihlal edildiğine yönelik iddiaların ise “*konu bakımından yetkisizlik*”, nedenleriyle kabul edilemez olduğuna, oy birliği ile karar verilmiştir.

Ayrıca bu üç aşamalı kısıtlamanın yapılmadığı aksi bir durum, Anayasa Mahkemesi’nin iş yükünü altından kalkamaz bir hale sokacak ve Anayasa Mahkemesi’nin asli vazifesi olan, yasaların anayasaya uygunluğu, yasama organının denetimi gibi görevlerini yapamaz hale getirecektir¹⁶⁰

2.2.2.1.1 Anayasa’da Güvence Altına Alınmış ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Olan Temel Hak ve Özgürlükler :

1982 Anayasasında güvence altına alınmış olan temel hak ve özgürlükler Anayasanın ikinci kısmında düzenlenmiştir. Birinci bölüm 12 ila 16. maddeler arasında genel hükümlere yer verilmiştir. Kişinin hakları ve ödevleri, ikinci bölümün 17 ila 40. maddeleri, sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler, üçüncü bölüm 41 ila 65.

¹⁵⁹AYM’nin 07.11.2013 tarihli, 2013/1845 Başvuru Numaralı kararı
<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/77d94545-c3fe-4ec2-8643-a957d3b70a21?wordsOnly=False> (Erişim Tarihi:12.04.2014)

¹⁶⁰ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.166

maddeleri, siyasi haklar ve ödevleri ise dördüncü bölüm 66 ila 74. maddeleri arasında düzenlenmiştir.¹⁶¹

1982 Anayasasının “Temel Haklar ve Ödevler” başlıklı yukarıda ifade edilen özgürlükler, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye’nin taraf olduğu ek protokollerde yer alan hak ve özgürlüklerle kıyaslandığında daha geniş bir şekilde düzenlendiği görülmektedir. Ancak temel hak ve özgürlüklerin bireysel başvuruya konu olabilmesi için Anayasa’da güvence altına alınmış olması yeterli değildir. İlgili düzenlemeler uyarınca ihlal edilen hak ve özgürlüğü AİHS ve Ek protokollerinde koruma altına almış olması gerekmektedir.¹⁶²

AİHS ile korunan bu temel hak ve özgürlüklerin Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda karşılık geldiği hükümler şunlardır¹⁶³:

- 1) *Yaşam Hakkı (AİHS, madde 2) = Anayasanın “kişinin dokunulmazlığı, maddî ve manevî varlığı” başlıklı 17. maddesinin 1. fıkrası*
- 2) *İşkence Yasağı (AİHS, madde 3) = Anayasanın “Kişinin dokunulmazlığı, maddî ve manevî varlığı” başlıklı 17. maddesinin 3. fıkrası*
- 3) *Kölelik ve Zorla Çalıştırma Yasağı (AİHS, madde 4) = Anayasanın “Zorla çalıştırma yasağı” başlıklı 18. maddesinin 1. fıkrası*
- 4) *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı (AİHS, madde 5) = Anayasanın “Kişi hürriyeti ve güvenliği” başlıklı 19. maddesi*
- 5) *Adil Yargılanma Hakkı, Masumiyet Karinesi, Sanık Hakları (AİHS, madde 6) = Anayasanın “Hak arama hürriyeti” başlıklı 36. maddesi, “Kanunî hâkim güvencesi” başlıklı 37. maddesi*
- 6) *Suç ve Cezaların Kanuniliği (AİHS, madde 7) = Anayasanın “Suç ve cezalara ilişkin esaslar” başlıklı 38. maddesi*
- 7) *Özel ve Aile Hayatına Saygı (AİHS, madde 8) = Anayasanın “Özel hayatın gizliliği” başlıklı 20., “Konut dokunulmazlığı” başlıklı 21. ve “Haberleşme hürriyeti” başlıklı 22. maddesi*
- 8) *Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü (AİHS, madde 9) = “Düşünce ve kanaat hürriyeti” başlıklı 25., “Din ve vicdan hürriyeti” başlıklı 24. maddesi*
- 9) *İfade Özgürlüğü (AİHS, madde 10) = “Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti” başlıklı 26., “Bilim ve sanat hürriyeti” başlıklı 27. maddesi*

¹⁶¹ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.173

¹⁶² Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.162

¹⁶³ Aydın, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma...”, s.129

- 10) *Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlüğü (AİHS, madde 11) = Anayasanın “Dernek kurma hürriyeti” başlıklı 33., Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı başlıklı 34. maddesi*
- 11) *Etkili Başvuru Hakkı (AİHS, madde 13) = Anayasanın “Hak arama hürriyeti” başlıklı 36. maddesi, “Temel hak ve hürriyetlerin korunması” başlıklı 40. maddesi*
- 12) *Ayrımcılık Yasağı (AİHS, madde 14) = Anayasanın Kanun önünde eşitlik başlıklı 10. maddesi*

2.2.2.1.2 Anayasa’da güvence altına alınmamış ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek Protokolleri Kapsamında Olan Temel Hak ve Özgürlükler :

6216 sayılı kanunun 45. maddesi çerçevesinde bireysel başvuru hakkı kapsamında bulunan temel hak ve özgürlükler, Anayasa’da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi ve Türkiye’nin taraf olduğu AİHS’nin ek protokolleri kapsamında bulunanlarıdır. Dolayısıyla Anayasa’da güvence altına alınarak AİHS’nin ek protokollerinde düzenlenmiş temel hak ve özgürlükler bireysel başvurunun konusunu oluşturmaktadır.¹⁶⁴

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tüm hak ve özgürlükleri kapsayıp güvence altına almadığından bu eksiklikler sözleşmeye eklenen protokoller ile giderilmeye çalışılmıştır. Bu protokollerin bir kısmı yeni haklar sağlarken, bir kısmı da Sözleşme’nin daha iyi uygulanabilmesi açısından Mahkeme’nin çalışmasına yani usule ilişkindir.¹⁶⁵ Ayrıca belirtmek gerekir ki bu kabul edilen ek protokoller AİHS’nin birer parçası olmakla birlikte, ayrı sözleşmeler niteliğindedirler. Bu nedenle yalnız kendilerini onaylayan devletler bakımından bağlayıcı olabilirler. Günümüzde AİHS’ni onaylamakla birlikte bu protokolleri henüz onaylamayan devletler bulunmaktadır. Bu devletler açısından bu ek protokollerin hiçbir bağlayıcılığı bulunmamaktadır.¹⁶⁶

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde yer alamayıp Türkiye’nin taraf olduğu ek protokollerde yer alan haklar;¹⁶⁷

¹⁶⁴ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.171

¹⁶⁵ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.185

¹⁶⁶ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.186

¹⁶⁷ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.442

Mülkiyet Hakkı (AİHS,1. Ek Protokol madde 1) = Anayasanın 21,30, 38, 46, 47

Eğitim ve Öğretim Hakkı (AİHS,1. Ek Protokol madde 2)= Anayasanın 15,24,42,130 maddeleri,

Serbest Seçim Hakkı (AİHS,1. Ek Protokol madde 3)= Anayasanın 67,75,76,77,78,79,114,127. maddelerinde düzenlenmiştir.

2.2.2.2 Kamu Gücü İşlemleri Açısından Bireysel Başvurunun Konusu

Hakkın ihlali kamu gücü tarafından yapıldığında bireysel başvuruya konu olabilecektir. Hakkın açıkça ihlal edilmediğinin önemi yoktur; önemli olan hak sahibinin hakkın ihlal edildiği noktasında “iddiasının” olmasıdır. Bu iddianın doğru olup olmadığı Anayasa Mahkemesi’nce belirlenecektir.¹⁶⁸

2.2.2.2.1 İhlal Kavramı

İhlal kavramı ile anlatılmak istenen bir temel hak ve özgürlüğün koruma alanına yapılan hukuka aykırı bir müdahaledir. Bu müdahale, bir işlem, eylem ya da ihmal biçiminde ortaya çıkabilir Bu çerçevede ihlal, temel hak ve özgürlük olarak güvence altına alınmış bulunan belirli bir davranışın herhangi bir hukuka uygunluk sebebine dayanmadan veya geçersiz bir hukuka uygunluk sebebine dayalı olarak zorlaştırılmasıdır. Zorlaştırma, davranışa getirilen bir sınırlamadır, bu sınırlama temel hak ve özgürlükten yararlanmak isteyen davranışına getirilen yasak veya müeyyide olabileceği gibi, yasak ya da müeyyide sayılmayan bir başka külfet ya da zahmet de olabilir.¹⁶⁹

6216 sayılı kanunun 46. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından açılabilmesi için ihlale yol açan işlem, eylem ya da ihmalin başvuru aşamasında mevcut veya yürürlükte ya da başvuran açısından hüküm ve sonuçlarını sürdürmekte olması gerekmektedir¹⁷⁰.

Doktrinde ileri sürülen bir diğer bir bakış açısına göre de ihlal eylemi/işleminin doğrudan olmasa da dolaylı ihlale sebebiyet veriyorsa, bunun da bireysel başvuru kabulü ile değerlendirilmesi gerekir. Çünkü, AİHS kapsamında ve Anayasa’da güvence altına alınmayan bir hak ihlali varsa ve ihlal bağlantı nedeniyle

¹⁶⁸ Şahbaz, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Sorunlar” , s.82

¹⁶⁹ Aydın, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma...”, s.135

¹⁷⁰ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.193

sözleşme ve Anayasada güvence altına alınmış bir hakkın ihlaline dolaylı sebebiyet veriyorsa/verebiliyorsa, bu durumda da başvuru yoluyla korunan temel hakkın doğrudan ihlal edildiği biçiminde değerlendirilmesi gerekir. Aksi takdirde, ihlal edilen hak doğrudan Sözleşme ve Anayasa’da yer almıyorsa ve dolaylı hak ihlalinin başvuru çerçevesine alınamayacağına kabulü, temel hak güvencesini zayıflatır. Zaten Anayasa’da, “doğrudan ihlal edildiği” şeklinde bir düzenleme yer almadığına göre, dolaylı yoldan hak ihlalinin de başvuru kapsamında değerlendirilmesi gerekir. Anayasa’da dolaylı hak ihlalinin bireysel başvuruya konu edilemeyeceği konusunda açık bir düzenleme olmadığına göre, temel hakkı güçlendirici yorum yapılması gerekir.¹⁷¹

2.2.2.2.2 Kamu Gücü Kavramı:

Egemenliğin içsel görünümü, devlet organlarında tezahür eder. Bu organlar çeşitlilik gösterebilir. Şöyle ki anayasacılık anlayışının altında yatan yaklaşım, bireyin özgürlüğü ile devlet otoritesi arasında yatan gerilimli ilişkiye dayanır. Bu bakımdan konuyla ilgili temel kabul, bireysel hak ve özgürlüklerin, devlet otoritesi karşısında sürekli bir tehdit altında olduğu yönündedir. Dolayısıyla anayasacılık anlayışında iktidarın sınırlandırılması esastır. İktidarın sınırlandırılması ise hak ve özgürlüklerin yapısal güvencelerle kuşanmış biçimde tanınması ve potansiyel ihlal edici olarak ifade edilen kamu gücünün paylaşılması¹⁷² ile etkili olabilir.

Kamu gücü kavramı için Türkiye bakımında üzerinde durulacak olursa, Anayasa’da belirleyici hükümler, 6 ve 9. maddeler olacaktır. Bu maddelere göre egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Madde ayrıca egemenliğin yetkili organlarca kullanılacağını ifade ettikten sonra bu maddeyi takip eden üç madde de sırasıyla yasama, yürütme ve yargı erkleri düzenlenmiştir. Anayasa’ya göre “kamu gücü kavramının” yasama, yürütme ve yargı erklerini içerdiği tartışmasız görülmektedir.¹⁷³

6216 sayılı kanunun 46. maddesi 1. fıkrası ile yapılan düzenlemeye göre, başvurunun kabul edilebilmesi için anayasa ve kanunun aradığı anlamda bir temel hak veya özgürlüğün “kamu gücü” eliyle zarar görmesi gerekmektedir.¹⁷⁴

---

¹⁷¹ Şahbaz, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Sorunlar” s.83

¹⁷² Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.265

¹⁷³ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.266

¹⁷⁴ Göztepe, *Anayasa Şikayeti*, s.22

Bireysel başvuruya ancak bağlayıcı ve emredici nitelikte olan kamu gücü işlemleri konu olabilecektir. Başvuruda birey temel haklardan birinin ihlal edildiğini iddia ettiğinden, bağlayıcı olmayan genel direktifler, kurum içi görüş bildirimleri, bilirkişi raporları, yargısal öğüt ve öneriler gibi durumlar başvuru konusu yapılamaz. Türkiye’de yasama organının işlemlerine karşı bireysel başvuru olanaklı olmayıp, yürütme ve yargı organlarının istisnalar (düzenleyici idari işlemler, Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler, Anayasa Mahkemesi kararları) dışındaki işlemleri başvuru konusunu oluşturmaktadır.¹⁷⁵

Kamu gücü ihlali ile ilgili diğer bir konu da, kendisine karşı bireysel başvuruda bulunulan kamu gücü, Türkiye Cumhuriyeti’ne ait olmalı veya Türkiye Cumhuriyeti adına kullanılmalıdır. Yabancı, uluslararası veyahut uluslar-üstü kamu gücü kullanımlarına karşı bireysel başvuruda bulunulamayacaktır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kamu gücünü tanımlarken AİHS’nin 1. maddesinde geçen “yetki alanı” kavramından ve “yetki alanı” ile ilgili olarak uluslararası insan hakları hukukunda gelişen içtihatlardan yararlanılabilir. Bu itibarla Türkiye’nin yetki alanı içinde, Türkiye kamu gücüne atfedilebilir biçimde gerçekleşmiş temel hak ve özgürlükler ihlalleri konu edilerek Anayasa Mahkemesi’ne başvurulabilecektir.¹⁷⁶

2.2.2.2.3 Kamu Gücünün Tezahürleri

2.2.2.2.3.1 Bir Kamu Gücü Olarak Yasama

İlk bakışta çok belirgin bir kavram gibi görünen yasamanın ne anlama geldiği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bu bakımdan yasama maddi anlamda ele alınacağı gibi şekli anlamda da ele alınabilmektedir.

Şekli kritere göre, devletin hukuki işlemlerinin nitelikleri ve hukuki kuvvetleri, bunlara yapan organa ve yapılaş şekillerine göre belirlenir. Bu yaklaşıma göre, devlet fonksiyonlarının sınıflandırılmasında, söz konusu işlemlerin içeriğinin prensip olarak bir önemi yoktur. Dolayısıyla yasama organı, bu bağlamda Anayasa tarafından ismi zikredilen organ olacak ve bu organın faaliyetleri de -işlemin içeriğine bakılmaksızın- yasam faaliyeti olarak kabul edilecektir.¹⁷⁷ Bu bağlamda 1982 Anayasasına göre yasama organı Türkiye Büyük Millet Meclisi’dir.

¹⁷⁵ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.158

¹⁷⁶ Aydın, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma...”, s.137

¹⁷⁷ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.276

Diğer bir ifadeyle şekli kritere göre, yasama işlemi “yasama organı tarafından yapılan bir işlem” olarak tanımlanacaktır. Buna göre yasama işleminin genel, sürekli, objektif, kişilik dışı olması aranmaz. İsterse bir kişiye ilişkin olsun yasama organınca kabul edilen her işlem bir yasama işlemidir.¹⁷⁸

Buna karşın maddi kritere göre yasama, objektif hukuku formüle etme ve ona yürürlük sağlama faaliyetidir. Bir hukuk devletinde ise bu faaliyetler bir takım kayıtlara tabidir. Bu kayıtlara ve yasal kavramını tanımlayan maddi yaklaşıma göre yasa, sürekli, objektif ve kişisel olmayan, düzenleyici kurları ifade etmektedir. Dolayısıyla yasama kavramı bu nitelikleri taşıyan işlemlere karşılık gelmektedir.¹⁷⁹

2.2.2.3.2 Bir Kamu Gücü Olarak Yürütme

Kamu gücünün tezahürlerinden bir diğeri de geniş anlamada icra erki anlamına gelen yürütmedir. 1982 Anayasası’nın 6. maddesi, Türk Milleti’nin egemenliğini, anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları aracılığı ile kullanacağını, 8. maddesi ise yürütme yetkisi ve görevinin, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasa ve kanunlara uygun olarak kullanılıp yerine getirileceği düzenlenmektedir.¹⁸⁰ Ayrıca Anayasa’nın üçüncü kısımda yer alan ikinci bölümün başlığı “Yürütmedir”. 37 maddeden (md. 101-137) oluşan bu bölümde Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu, olağan üstü yönetim halleri, idarenin esasları, idarenin kuruluşu, kamu hizmeti ile ilgili hükümler, yükseköğretim kurumları ve üst kuruluşları, gibi ara başlıklar yer almıştır.¹⁸¹

Anayasa’da sayılan başlıkların çeşitliliğine karşın yürütme organları, “merkezi idare” ve “yerinden yönetim kuruluşları” olarak ikiye ayrılır. Bunlardan merkezi idare kendi içerisinde başkent teşkilatı ve taşara teşkilatı olmak üzere alt başlıklara ayrılır. Taşra teşkilatı iller ile diğer kademeli bölümlere ayrılır. Öte yandan yerinden yönetim kuruluşları, yer yönünden (mahalli idareler) ve hizmet yönünden olmak üzere iki çeşittir.¹⁸²

¹⁷⁸ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.186

¹⁷⁹ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.276

¹⁸⁰ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s. 208

¹⁸¹ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.302

¹⁸² Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.302

2.2.2.2.3.3 Bir Kamu Gücü Olarak Yargı

Bireysel başvuruya konu olan kamu gücü ihlallerinin büyük bir çoğunluğu yargı organlarının ihlallerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü olağan yargı yollarının tüketilmesi ilkesi gereği bütün kamu gücü ihlal iddialarına karşı kural olarak öncelikle uzman mahkemelere başvurulur. Anayasa Mahkemelerinin ezici çoğunluktaki iş yükünü yargı organlarının ihlaline ilişkin yapılan bireysel başvurular oluşturur.¹⁸³

Mahkeme kararları ile ihlal, temel hak ve özgürlüklere uygun olan bir kanun ya da düzenleyici idari işlemin temel hak ve özgürlüklere aykırı olarak uygulanması ya da temel hak ve özgürlüklerin yargı makamlarınca göz ardı edilmesi durumunda söz konusu olabilecektir. Bu ihlal sadece genel mahkemelerde değil, İdare Mahkemeleri, Vergi Mahkemeleri, Ceza Mahkemeleri, Sosyal Mahkemeler ve İş Mahkemeleri gibi özel mahkemeler de verilecek vatandaşların Anayasa ile güvence altına alınmış olan temel haklarını ilgilendiren kararlarda da olabilecektir.¹⁸⁴

Bu tür mahkeme kararlarının bireysel başvuru yoluyla Almanya Federal Anayasa Mahkemesi önüne taşınması, Anayasa Mahkemesi ile uzmanlık mahkemeleri arasında işbölümü sorununu ortaya çıkarmıştır. Alman Federal Anayasa Mahkemesi bugüne kadar bu konuda pek çok karar vermiştir. Ancak, Alman Federal Anayasa Mahkemesi, mahkemelerin bütün kararlarını her türlü hukuka aykırılık sorunu açısından inceleyebilecek bir “süper temyiz makamı” olmadığını, bireysel başvuruya konu olan bir temel hak ihlali iddiasını, sadece spesifik anayasa hukuku açısından incelemesine olanak sağlayan bir olağanüstü yargı olduğunu vurgulamak zorunda kalmıştır.¹⁸⁵

---

¹⁸³ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.318

¹⁸⁴ Mellinghof, “Federal Almanya Cumhuriyetinde...”, s.39

¹⁸⁵ Mellinghof, “Federal Almanya Cumhuriyetinde...”, s .40

2.2.2.3 Bireysel Başvuruya Sebep Olabilecek Kamu Gücü Müdahalesinin Nitelikleri

2.2.2.3.1 Kişisellik

Kamu gücü kavramından hareketle genel ve objektif nitelikteki işlemlerin de bu çerçevede değerlendirilerek doğrudan bireysel başvuru konusu yapılmamalıdır. Aksi takdirde bireysel başvuru yolu soyut norm denetimine dönüşebilecektir. Bireysel başvuruda esasen genel normun somut uygulaması bağlamında ortaya çıkan hak ihlallerini değerlendirmek üzere kabul edilmiş bir kurumdur. Ancak hak ihlali genel bir işlemeden kaynaklanıyor ise bu genel norm diğer hukuki denetim yolları vasıtasıyla iptal edilebilir.¹⁸⁶

Daha net ifade etmek gerekirse, kişisellik şartı, şikâyet konusu işlem, eylem veya yasadan başvurunun kendisinin etkilenmesini anlatmaktadır. Dolayısıyla başvurunun kendi haklarının ihlalden etkilenmesi gerekmektedir. Hatta bu nedenle dernekler ve meslek kuruluşları üyelerinin haklarıyla ilgili olarak değil, ancak tüzel kişiliğin haklarıyla ilgili başvuruda bulunabilirler. Ancak eşlerden birinin sınır dışı edilmesi halinde diğer eşin, çocuğun okuldaki eğitimine ilişkin önlemlerden anne babanın, telefonu dinlenen kişiyle telefonda konuşan üçüncü kişilerin kişisel olarak etkilendikleri kabul edilmiştir.¹⁸⁷

Kendisinin doğrudan bir temel anayasal hakkı ihlal edilmeyen gerçek ya da tüzel kişinin, başkalarına yönelik ihlal iddiasıyla başvuru yapabilmesine imkan yoktur.¹⁸⁸ Ancak, veli ve vasiler velayet veya vesayet altında bulunanlar adına bireysel başvuruda bulunabileceklerdir.¹⁸⁹

Bireysel başvuru bu yönüyle, genel olarak objektif nitelikte olan davalardan ve özel olarak “actio popularis” davasından ayrılmaktadır. Kişisellik kriteri Türk hukukunda objektif dava niteliğinde olan idari yargı iptal davaları ile bireysel başvuru arasındaki ayrımın önemli bir unsurunu oluşturmaktadır.¹⁹⁰

2.2.2.3.2 Güncellik

Hak ihlalinin temelinde bulunduğu iddia edilen işlemin başvuru anında mevcut olması, başvuru anında var olan bir tehlikeyi işaret etmesi şartı, “güncel bir

¹⁸⁶ Sağlam, “Bir Hak Arama Yolu Olarak Bireysel Başvuru” s.49

¹⁸⁷ Kılınç, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında ....”, s.32

¹⁸⁸ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.255

¹⁸⁹ Aydın, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma...”, s.154

¹⁹⁰ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.384

hakkın etkilenmesi” olarak ifade edilir. Kişiler bu bağlamda kendilerine hiçbir zaman uygulanmamış ve uygulanma ihtimali olmayan işlemleri bireysel başvuru konusu edemezler. Bu şart, aynı zamanda Anayasa Mahkemesi’ne, başvurucunun bir hakkının ihlalinin güncelliğini her başvuruda yeniden değerlendirme mecburiyetini de getirmektedir.¹⁹¹

Diğer bir ifade ile güncellik, bireysel başvuru konusu eylem, işlem veya normun başvurularda ne zaman uygulandığı veya uygulanacağı konusuyla ilgilidir. Başvurunun yapıldığı anda temel hak ihlaline neden olan yasa, işlem veya eylem mevcut olmalıdır. Başvurucunun temel haklarının ihlal edilip edilmediği her anayasa şikâyetinde yeniden değerlendirilmelidir. Kendilerine hiçbir zaman uygulanmamış ve uygulanma ihtimali olmayan işlem veya normların bireysel başvuruya konu edilmesi söz konusu değildir. Bir yasanın güncel olarak bir hak ihlaline neden olması en erken Resmi Gazete’de yayınlanmasıyla birlikte olabilir.¹⁹²

Buna ilave olarak, kişinin bireysel başvuruda bulunabilmesi için aykırılığını ileri sürdüğü eylem ve işlemlerden dolayı menfaatinin etkilenmiş olması ve bu durumunda başvuru sonuçlanıncaya kadar güncelliğini koruması gerekir. Başka bir deyişle kişi mağdur olmalıdır ve başvuru sonuçlanana kadar da bu mağduriyet devam etmelidir.¹⁹³

Kişinin gelecekte bu işlemten etkilenme ihtimalinin olması yeterli değildir. Bir hukuki işlemten etkilenme olasılığı özellikle kanunlar için her zaman öne sürülebilecek bir husustur, çünkü kanunlar zaten geneldir ve herkese uygulanma olasılığı, doğasında vardır. Ancak böyle bir olasılığa istinaden herkese bireysel başvuru yolunu açmak, bireysel başvuru yolunu amacından uzaklaştıracaktır.¹⁹⁴

2.2.2.3.3 Doğrudan Olma

Doğrudan olma şartı, temel hak ihlalinin, bireysel başvuruya konu olan yasa, eylem veya işlem tarafından direk gerçekleştirilmesini ifade etmektedir. Aslında doğrudan olma şartı, yasalara ve diğer normlara karşı yapılan başvurular açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle, yasaların veya düzenleyici normların uygulanması

---

¹⁹¹ Ekinci, ve Sağlam, *66 Soruda...*, s.22

¹⁹² Kılınç, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında ....”, s.33

¹⁹³ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.251

¹⁹⁴ Mellinshof, “Federal Almanya Cumhuriyetinde...”, s.35

için başka idari işlemler gerekiyorsa, ancak bu işlem veya eylemlere karşı yapılan bireysel başvurular kabul edilmektedir.¹⁹⁵

Diğer bir ifadeyle; temel hak ihlalinin, bireysel başvuruya konu olan eylem veya işlem tarafından gerçekleştirilmesi, başka bir karara veya işleme gerek kalmaksızın başvuranın bir hakkını etkiliyor olması gerekir. Bu şartın uygulanması, başvuru konusu bireysel işlemle doğrudan ilgili olmayan kişilerin başvurularının kabul edilemez bulunarak reddedilmesi sonucunu doğuracaktır.¹⁹⁶

2.2.2.4 Bireysel Başvuruya Konu Yapılamayacak İşlem ve Kararlar

2.2.2.4.1 Bireysel Başvuruya Konu Yapılamayacak İşlemler

Anayasa’da, 1982 Anayasası’nın 148 maddesinin 4. fıkrasına göre “kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlar” hariç, başvuru hakkı yasağı yer almamaktadır. Anayasa’da, bireysel başvuruya ilişkin usul ve esasların yasayla düzenleneceği belirtilmektedir.¹⁹⁷

6216 sayılı kanunun 45. maddesinin 3. fıkrasında bireysel başvuruya konu yapılamayacak işlem ve kararlar sınırlı olarak sayılmıştır. Anılan fıkra göre, yasama işlemleri, düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan başvuru yapılamayacak, Anayasa Mahkemesi Kararları ile anayasanın açıkça yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler bireysel başvuru konusu edilemeyecektir.¹⁹⁸

2.2.2.4.1.1 Yasama İşlemleri

6216 sayılı kanunun 45. maddesi 3. fıkrası yasama işlemleri aleyhine doğrudan başvuru yapılamayacağını hükme bağlamıştır. Bu hükme göre kanunlar ve parlamento kararları aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacaktır. Kanunlar ve parlamento kararları aleyhine doğrudan başvuru yapılamayacak olması, bunlar aleyhine yapılacak dolaylı temel hak ihlali iddialarını etkilememelidir. Zira bu durum yasama işlemi ya da düzenleyici işlemin kişiye uygulanması ve bunun da bir hak ihlaline yol açması halinde söz konusu uygulama işlemi aleyhine bireysel başvuru yapılmasına engel oluşturmamaktadır.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Kılınç, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında ....”, s.33

¹⁹⁶ Ekinci, ve Sağlam, 66 Soruda..., s 21

¹⁹⁷ Şahbaz, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Sorunlar”, s.89

¹⁹⁸ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.186

¹⁹⁹ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.202

Gerçi bu noktada, milletin egemenliğini kullanan parlamentoda kendisini temsil eden millet vekillerinin iptal yolunu kullanarak, kişinin bizzat kendisinin de somut bir olayda uygulanması muhtemel düşünsel hükmüne karşı itiraz yolunu kullanarak bu denetimin gerçekleştirildiği, bu nedenle ayrıca bir iptal davası görünümü yaratacağı endişesiyle bireysel başvuru yolunun yersiz olabileceği düşünülebilir.

Ancak birçok temel hak ihlalinin arka planında kanunlar bulunmaktadır. Bir örnek vermek konun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilir. Mesela bir temel hak ve özgürlüğün ihlaline neden olacak bir yasa hükmünün mevcut olduğunu varsayalım. Bu yasa hükmünün icrası yürütme tarafından gerçekleştirilecektir. Dolayısıyla bu aşamada, söz konusu idari eylemden dolayı temel hakkı ihlal edilen kişinin olağan yargı organlarına başvurması gerekecektir. İdari yargı organları idari eylem ve meydana getirdiği zarara yönelik incelemelerinde, kural olarak anılan yasa hükmü ile eylem arasındaki uyumluluğu inceleyecektir. Davaya bakmakta olan mahkeme, meydana gelen zararın bir yasa hükmünün anayasaya aykırılığından kaynaklandığı kanaatine varabilir. Ancak bu, söz konusu yasa hükmünün “o davada uygulanacak bir norm” olması ve ilgili mahkemenin anayasaya aykırılık iddiasını “ciddi görmesi” koşuluna bağlıdır. Ancak bu koşulların bulunmaması veya davaya bakan mahkemenin, olağan yargı yollarının sıklıkla yaptığı gibi, somut vakada sadece yasaya uygunluk denetimi yapması durumunda artık temel hak ve özgürlük ihlalinin giderilmesi mümkün olmayacaktır. Olağan yargılama sürecinin sonunda temel hak ve özgürlük ihlalinin giderilmemesiyle karşı karşıya kalan mağdur kişinin bu aşamada yapabileceği tek şey, bireysel başvuru yoluyla bu yargı kararını Anayasa Mahkemesi önüne taşımak olacaktır. İşte Anayasa Mahkemesi yaptığı incelemede söz konusu yargı kararının bir temel hak ve özgürlük ihlali anlamına geldiği yönünde karar verebilir. Ancak bu karara rağmen 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun gereğince söz konusu kanun hükmünün iptal edilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla temel hak ve özgürlük ihlaline neden olan kanun hükmü yürürlükte kalmaya devam edecektir. Bu durumda yasama organı anılan kanun hükmünü değiştirmedikçe, yürütme ve yargı organları, Anayasa Mahkemesi’nin ihlal kararı ile iptal edilmemiş kanun hükmü arasında kalacak, beklide yeni hak ihlaline konu olabilecek idari eylem ve işlem yapmaya devam edeceklerdir.

İptal yolunun da, temel hak ve özgürlük ihlallerinin önlenmesinde harekete geçirilebilmesi için iptal yolunu kullanabilecek olan parlamentonun özen yükümlülüğünü yerine getirerek ilgili kanunun hükmünün hak ihlaline neden olduğunu görüp hareket geçmesi gerekecektir ki böyle bir kanunu yaslaştıran parlamentonun her zaman bu hassasiyeti gösteremeyeceği de açıktır.

Yukarıda ifade edilen çekincelerden ve kamu gücü kavramı açıklanırken, yasama organının da bu kapsamda yer aldığı ifade edildiğinden anayasal açıdan yasaların bireysel başvuruya konu edilmesi gerektiği ve doktrinde mevcut görüşlere göre, 6216 sayılı kanunun yasam işlemleri ile düzenleyici idari işlemleri aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağını öngören 45. maddesinin 3. fıkrasının anayasaya aykırı olduğunu tespit etmek gerekir. Çünkü Anayasanın 148. maddesi “kamu gücü tarafından yapılan ihlaller” den bahsetmekte ve bu çerçevede yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemleri bireysel başvuru mekanizması dışında tutmamaktadır.²⁰⁰

2.2.2.4.1.2 Düzenleyici İdari İşlemler

6216 sayılı kanunun 45. maddesinin 3. fıkrasında bireysel başvuruya konu yapılamayacak işlemlerden ikincisi düzenleyici idari işlemlerdir.²⁰¹ İdare kendi görev alanına giren işleri yürütebilmek için, yasalara aykırı olmayan, fakat onların uygulanmasını gösteren düzenlemelerde bulunabilir. İdari işlemler düzenleyici ve bireysel olabilirler.

Bireysel idari işlemler belli kişi veya durumlara ilişkin olan işlemlerdir. Bireysel idari işlemlerle belli kişiler için hukuki durumlar yaratılır, değiştirilir ve kaldırılır. Düzenleyici idari işlemler ise, idarenin tüzük, yönetmelik, karar, sirküler, genelge, genel emir ve tamim gibi türlü adlarla anılan bütün objektif düzenlemeleri kapsayan bir ifadedir.²⁰²

Anayasa Mahkemesi’nin söz konusu düzenleyici işlemleri, bu düzenlemelerin başvuru sahibine uygulanmış olması halinde anayasallık denetimine tabi tutacağı öğretide olanaklı görülmüştür. Eğer bireysel başvuru mekanizmasının koruması altında bulunan temel bir hak ve özgürlük, belirli bir kanun ya da düzenleyici idari işlemin başvuru sahibine uygulanmış olması nedeniyle ihlal edilmiş ise, yani ihlalin

²⁰⁰ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.202

²⁰¹ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.196

²⁰² Şeref Gözübüyük, *Yönetim Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara:2007, s.328

nedeni, salt temel hak ve özgürlüklere aykırı kanun ya da düzenleyici idari işlem ise, Anayasa Mahkemesi bu ihlalin ve sonuçlarının kaldırılması için, yapılması gerekenlere hükmedecektir.²⁰³

2.2.2.4.1.3 Anayasanın Yargı Denetimi Dışında Bıraktığı İşlemler

6216 sayılı kanunun 45. maddesinin 3. fıkrasında bireysel başvuruya konu yapılamayacak son işlem ise Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemlerdir.

Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler, Yüksek Askeri Şura'nın terfii işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma işlemleri, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararları gibi Anayasa'nın açıkça yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesi önüne getirilmesi imkânı olmayan işlemlerdir.²⁰⁴

Anayasa'nın 105. maddesinden dayanağını alan Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler, Anayasada sayılmamış, tanımlanmamıştır. Bu nedenle Cumhurbaşkanının hangi işlemlerinin tek başına yaptığı işlemler olduğunu belirleyebilmek için, Cumhurbaşkanının kullandığı yetkinin mahiyetine bakmak gerekmektedir.²⁰⁵ Ayrıca, Anayasanın Sayıştay'a ilişkin 160. maddesinde Sayıştay kararları nedeniyle idari yargı yoluna başvurulamayacağı, keza Anayasa'nın 129. maddesi 3. fıkrasında memurların disiplin cezalarına yönelik yapılan düzenleme ile disiplin cezalarına karşı yargı yolu açılarak, ilave edilen 4. fıkra ile “Silahlı Kuvvetler mensupları ile hakimler ve savcılar hakkındaki hükümler saklıdır” denilerek ayrı bir sınırlama getirilmiştir.²⁰⁶

Bu noktaya ilave edilmesi gerek bir hususta Anayasanın 79. maddesi 2. fıkrası Yüksek Seçim Kurulu'nun bütün kararları için başka bir organa başvurulamayacağı ifade edilerek yargısal denetime kapatmıştır.

Burada ifade etmek istediğim bir hususta ilçe seçim kurullarının, Anayasa Mahkemesi tarafından, Anayasanın 36. maddesinde “yargı yeri” olarak sayılan organlardan olduğu sonucuna varmasıdır. Konun daha iyi anlaşılabilmesi bakımından

²⁰³ Aydın, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma...”, s.161

²⁰⁴ Ekinci ve Sağlam, *66 Soruda...*, s .14

²⁰⁵ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.203

²⁰⁶ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.205

Anayasa Mahkemesine yapılan “adil yargılanma ilkesinin ihlal edildiğinden” bahisle yapılan bir başvuruda Anayasa Mahkemesi;

“Günümüzde genel kabul gören organik-şekli ölçüte göre, yargısal faaliyet, kanunla kurulan bağımsız ve tarafsız kuruluşlar tarafından, hukuki uyumsuzlukların ve hukuka aykırılık iddialarının özel yargılama usulleri izlenerek çözümlenmesi ve kesin hükme bağlanması faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. Bağımsızlık ve tarafsızlık, yargı fonksiyonunu idare fonksiyonundan ayıran en önemli ölçüt olup, yargı yetkisini kullanacak olan merciin, çözülmesi istenen uyumsuzlığa doğrudan veya dolaylı olarak taraf olmayan ve uyumsuzluğun taraflarından tamamen bağımsız olan kişi veya kişilerden oluşmasını gerektirmektedir. Öte yandan yargılama faaliyetinde idari faaliyetten farklı olarak, uyumsuzluğun çözümü, bağımsızlık ve tarafsızlığı güçlendiren özel yargılama usulleri izlenerek gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, yargı organları bir uyumsuzluğu kesin bir biçimde çözerken, idare organlarının verdiği kararlar kural olarak kesin nitelikte değildir. Dolayısıyla verilen karara karşı herhangi bir organa başvurulamaması, karara yargısal kimlik kazandıran önemli bir göstergedir (AYM, E.2012/102, K.2012/207, K.T. 27/12/2012).

AİHM de, AİHS’in 6. maddesinde düzenlenen adil yargılama hakkı bağlamında mahkemeyi, ulusal kanunlarda mahkeme olarak nitelendirilmiş olup olmadığına bakmaksızın, belli bir usul izleyerek ve hukuk kurallarına dayanarak, gerektiğinde devlet zoruyla yerine getirilmesi mümkün olan karar verme yetkilerini elinde tutan organ olarak nitelemektedir.

Bu tanıma göre yargısal faaliyetin en önemli unsuru, bir hukuki uyumsuzluğun tüm yönleriyle esastan çözümlenerek karara bağlanması ve bu kararın kesin hüküm niteliği taşımasıdır. Kesin hüküm, davanın tarafları arasındaki hukuki ilişkinin, bütün bir gelecek için kesin olarak tespiti veya düzenlenmesi ve aynı davanın hükmün kesinleşmesinden sonra yeniden açılmamasıdır.

3568 sayılı Kanun’un 40. maddesinde İlçe Seçim Kurulu Başkanının kararlarının kesin hüküm niteliğinde olduğunun açıkça belirtilmesi ve bu karara karşı herhangi bir hukuksal yola başvurma yolunun öngörülmemiş olması, İlçe Seçim Kurulu Başkanının kararlarının yargısal anlamda kesin hüküm niteliğinde olduğunu göstermektedir.

İlçe Seçim Kurulu Başkanının yargısal fonksiyon ifa edip etmediğinin saptanmasında dikkate alınması gereken diğer bir unsur da, bağımsızlık ve tarafsızlıktır.

Seçim kurulları Anayasa’nın yargı bölümünde yer almadıkları halde, başvuruya konu kararı veren İlçe Seçim Kurulu Başkanı, HSYK tarafından ataması yapılmış, Anayasa’da güvence altına alınan hâkimlik bağımsızlığı ve teminatından faydalanan bir hâkimdir. Bu itibarla İlçe Seçim Kurulu Başkanlığının yargısal fonksiyon ifa edip etmediğinin saptanmasında dikkate alınması gereken bağımsızlık ve tarafsızlık unsurlarına sahip olduğunu kabul etmek gerekir.

İlçe Seçim Kurulu Başkanının yargısal fonksiyon ifa edip etmediğinin saptanmasında dikkate alınması gereken son ölçüt ise “kanunla kurulmuş olma” ölçütüdür. AİHS’in 6. maddesinde yer alan “*kanunla kurulmuş mahkemede yargılanma hakkı*” Anayasa’nın 36. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının da önemli bir ögesidir

Anayasa'nın 79. maddesinin üçüncü fıkrasında, "Yüksek seçim kurulunun ve diğer seçim kurullarının görev ve yetkileri kanunla düzenlenir" denilmek suretiyle İlçe Seçim Kurullarının yargılama usulleri kanunilik güvencesine bağlanmış,

Bütün bu açıklamalar dikkate alındığında, İlçe Seçim Kurulu Başkanının seçim konularıyla ilgili şikâyet ve itirazları inceleme ve kesin hükme bağlama görevi yönünden yargısal bir faaliyet icra ettiği ve hâkim bağımsızlığı ve tarafsızlığına sahip olduğu kabul edilmiştir. Bu sebeple, seçim konularıyla ilgili şikâyet ve itirazları inceleme ve kesin hükme bağlama görevi yönünden İlçe Seçim Kurulu Başkanlığının klasik yargı teşkilatı içindeki mahkemeler dışında kalan ama yargılama faaliyetinde bulunan organları da kapsayacak şekilde Anayasa'nın 36. maddesinde "yargı yeri" olarak belirlenen organlardan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

.....Bir başka ifade ile kanun koyucu, önemsiz sayılabilecek bazı itirazlardan ötürü verilen kararlara karşı kanun yoluna başvurulmasına kanun ile sınır getirmiştir. Nitekim başvuruya konu Akdeniz İlçe Seçim Kurulu Başkanlığının kararı kanuna uygun bir şekilde kesin olarak verilmiştir.

Açıklanan nedenlerle, İlçe Seçim Kurulu Başkanlığının kararını kanunlardaki usul şartlarına uygun biçimde kesin olarak verdiği ve başkanlığın kararının açık bir keyfilik de içermediği anlaşıldığından başvurunun bu kısmının da diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin "*açıkça dayanaktan yoksun olması*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir."²⁰⁷

Görüleceği üzere ilçe seçim kurulunu yargı yeri olarak nitelendirmiş ve kararını kanunlardaki usul ve şartlarına uygun biçimde verdiğini, kararın keyfi uygulama içermediğini ve kararın kesin olduğundan, kanun yollarına başvurulmayacağını belirtmek suretiyle adil yargılanma ihlalini ret etmiştir.

2.2.2.4.2 Bireysel Başvuruya Konu Yapılamayacak Kararlar

Anayasa, Anayasa Mahkemesi'ni yüksek yargı organları arasında saymıştır. Bu bakımdan Anayasa Mahkemesi'nin de bir kamu gücü niteliğini taşıdığı tartışmasızdır. Dolayısıyla konuya sadece bu açıdan bakıldığında Anayasa Mahkemesi kararlarının da bireysel başvuru konusu yapılabileceği düşünülebilir. Ancak bireysel başvuru incelemesinin de yine Anayasa Mahkemesi tarafından yapılması, düz mantıkla ulaşılan bu sonucun sorgulanmasını zorunlu kılar. Bu bakımdan önce Anayasa Mahkemesi'nin gördüğü dava türlerini hatırlamak gerekir. Bunlar; bireysel başvuru, iptal ve itiraz davaları, siyasi parti kapatma davaları ile Yüce Divan yargılamalarıdır.²⁰⁸

²⁰⁷ AYM'nin 06.02..2014 tarihli, 2013/3912 Başvuru Numaralı kararı <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/f1350437-5e84-4386-8cf0-171f5bb70182?wordsOnly=False> (Erişim Tarihi: 12.08.2014)

²⁰⁸ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.341

Buradan hareketle, örneğin bireysel başvuru sonucu kararların tekrar bireysel başvuruya konu edilmesi bir kısır döngü ile sonuçlanır. Zira bireysel başvuru sonucu verilmiş bir karara ilişkin bireysel başvuru, ister istemez yeni bir karar ortaya çıkaracaktır. Ayrıca Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrasında, Anayasa Mahkemesi kararlarının yasama yürütme ve yargı organları ile yönetim makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlayacağı öngörülmüştür. Başta yasama organı olmak üzere tüm organlar kararların yalnız sonuçları ile değil bir bütünlük içinde gerekçeleri ile de bağlıdır. Bu nedenle iptal edilen yasaların ya da kurların yerine aynı doğrultuda içerik ve nitelikte yeni yasa çıkarılması, Anayasa'nın 153. maddesine aykırılık oluşturacaktır.²⁰⁹

Daha net bir ifadeyle, Anayasa Mahkemesi'nin iptal davası ve itiraz yolunda ya da Yüce Divan sıfatıyla veya bireysel başvuru sonucunda vereceği ret, iptal, mahkumiyet, beraat, kabul edilmezlik, kabul edilebilirlik, ihlal edilmediği, ihlal, yorumlayıcı, yürürlüğün durdurulması gibi kararlar bireysel başvuru konusu yapılamayacaktır.²¹⁰

2.3 Bireysel Başvurunun Şartları

2.3.1 Başvuru Mercii

Başvurular kanunla belirlenen ve içtüzükte gösterilen şartlara uygun olarak, doğrudan doğruya anayasa Mahkemesi'ne yapılabileceği gibi diğer mahkemeler yoluyla ya da yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla da Anayasa Mahkemesi'ne ulaştırılabilir. Ayrıca 6216 sayılı kanunun 47. maddesi 1. fıkrası ile belirtilen bu yollar dışında, faksla ya da elektronik iletişim kanalları vasıtasıyla başvuruların kabul edilmesi konusunda içtüzükte düzenleme yetkisi Mahkeme'ye verilmiştir.²¹¹

Kuşkusuz başvuru yollarının bu şekilde sayılmış olması ve Mahkeme'ye içtüzükle düzenleme yapma yetkisi tanınması, başvuruların daha titiz ve özenle yapılması, ayrıca mahkemenin güvenilir olmayan gereksiz başvuru konuları ile karşılaşmaması sonucunu doğuracaktır. Böylece başarı şansı olmayan başvuruların sayısının azaltılması da sağlanmış olacağı²¹² ifade edilmektedir.

²⁰⁹ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.209

²¹⁰ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.209

²¹¹ Hüseyin Ekinci, "Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü" *Anayasa Şikayeti Sempozyumu, Bireysel Başvuru*, Musa Sağlam (Ed.), Hukuk Adamları Birliği (HUKAB) Yayınları, Ankara, 2011, s.149

²¹² Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.268

2.3.1.1 Anayasa Mahkemesi'ne Başvuru

Bireysel başvuru, Kanun'da ve İktüzük'te belirtilen şartlara uygun biçimde İktüzük ekindeki ve Mahkeme'nin internet sitesinde yayımlanan başvuru formu ya da başvuru formunda bulunması gereken bütün bilgileri içeren ve aynı formatta olan bir dilekçe kullanılarak Anayasa Mahkemesi'ne doğrudan, bizzat başvurusunun kendisi ya da kanuni temsilcisi tarafından yapılabilecektir.²¹³

Başvurunun, başvurusunun doğrudan şahsen veya kanuni temsilcisi aracılığı ile yapılması gerektiğine ilişkin olarak ilk inceleme aşamasında, Sayı: 2013/ 4821 sayılı başvuru numarası ile posta yoluyla yapılan başvuruya verdiği idari ret kararında;

“Anayasa Mahkemesine posta yoluyla bireysel başvuru yapılmasına imkân bulunmadığı gibi, yapılan başvuruya ilişkin dosyalara da posta yoluyla eksikliğin giderilmesi kapsamında dilekçe ya da ek belge gönderilmesi mümkün olmadığının, 26/07/2013 tarihinde tebliğ edilen 2013/4821 tarihli yazı ile bildirildiği halde, giderilmesi talep edilen eksikliklerle ilgili belgelerin posta yoluyla Mahkemeye gönderildiği tespit edildiğinden ve ayrıca verilen kesin süre içinde belirtilen usule göre söz konusu eksikliği tamamlamadığından başvurunun idari yönden reddedildiği ...”

belirtilmiştir.

2.3.1.2 Diğer Mahkemelere Başvuru

Bireysel başvuru diğer mahkemeler yoluyla da yapılabilir. Çeşitli usul yasalarında bir davaya bakmaya yetkili mahkemenin bulunmadığı yerde havale yapılacak görevli mahkemenin hangileri olduğu açıkça belirtilmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi İktüzüğü'nde “diğer mahkemeler” ifadesi kullanıldığı için bireysel başvurunun herhangi bir mahkemeye yapılabileceğini kabul etmek gerekir. Bunun ötesinde söz konusu hükümde ifade edilen mahkeme kelimesinden maddi anlamda yargılama yapan (baro disiplin kurulu, hakem heyeti, gibi) mercilerden ziyade içinde mahkeme geçen mercileri anlamak yerinde olacaktır. Türk yargılama usulünde süre gelen uygulama mahkemeler arası dilekçe tayininin bu anlamdaki mahkemeler yoluyla yapılmasıdır. Nitekim bu tarz mercilerde dilekçe aktarımı için muhtelif

---

²¹³ Ekinci ve Sağlam, 66 Soruda..., s .26

yönetmeliklere dayalı olarak muhabere defterleri tutulmaktadır. Uygulamada bu muhabere defterine kayıt tarihi dava açma tarihi olarak kabul edilmektedir.²¹⁴

2.3.1.3 Yurt Dışı Temsilciliklere Başvuru

Hak mağdurlarının her an için Türkiye’de bulunmaları mümkün olmayabilir. Geçici veya sürekli olarak yurt dışında bulunan kişilerin süresi içerisinde bireysel başvuru yapabilmeleri için mutlaka Türkiye’ye dönmelerini beklemek, bireysel başvuru hakkını kullanabilmek için aşırı sınırlayıcı bir anlam taşırdı. Bu olasılık dikkate alınarak Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nde yurt dışı temsilciliklere başvuru imkanı tanınmıştır.²¹⁵

Mevzuatta yurt dışı temsilciliğinin ne anlama geldiği konusunda doğrudan bir hükme rastlanmamaktadır. Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurt Dışı Temsilcileri Hakkında KHK’nin 2. maddesi yurtdışı temsilcilik terimini karşılayan “Dış Temsilcilik” ifadesini kullanmıştır. Bu hükme göre; Dış Temsilcilik, diplomatik temsilcilikler ile konsolosluklardır. Ayrıca diplomatik temsilciliklerin ne anlama geldiği 1173 sayılı Milletlerarası Münasebetin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun’un 1. maddesinin 2. fıkrasında açıklanmıştır.²¹⁶

Bu düzenlemelerden hareketle, yurt dışında bireysel başvuru yapılabilecek organlar şu şekilde sıralanabilir; konsolosluklar, büyükelçilikler, Bakanlar Kurulunca Türkiye Cumhuriyetinin hak ve menfaatini korumakla görevlendirilen yabancı devlet büyükelçilikleri veya elçilikleridir.

2.3.2 Başvuruyu Yapma Biçimi

2.3.2.1 Yazılı Usul (Dilekçe)

Bireysel başvurunun Anayasa Mahkemesi’ne yöneltilen yazılı bir dilekçe ile yapılması gerekmektedir.²¹⁷ 6216 sayılı kanunun 47. maddesinin 3. fıkrasında başvurunun dilekçe ile yapılacağına değinilmiştir. Bu nedenle bireysel başvuruda bulunabilmek için yazılı usul esastır.

Ayrıca, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün 59. maddesine göre başvurular, İçtüzük ekinde örneği bulunan ve Mahkeme’nin internet sitesinde yayımlanan

---

²¹⁴ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.466

²¹⁵ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.468

²¹⁶ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.469

²¹⁷ Ekinci, ”Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde ...”, s.148

başvuru formunun kullanılacağı ifade edilerek, 69. maddesi 3. fıkrasında ise başvurulara ilişkin bilgi ve belge ve diğer her türlü talebin yazılı olması gerektiği belirtilmektedir. Bu usule uygun yapılmayan talepler kabul edilmeyecektir.

2.3.2.2 Dilekçede Bulunması Gereken Hususlar

6216 sayılı kanunun 47. maddesine göre, başvuru dilekçesinde; başvuru ve varsa temsilcisinin kimlik ve adres bilgilerinin, işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle ihlal edildiği ileri sürülen hak ve özgürlüğün ve dayanılan Anayasa hükümlerinin, ihlal gerekçelerinin, başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamaların, başvuru yollarının tüketildiği, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarih ile varsa uğranılan zararın belirtilmesi gerekir. Başvuru dilekçesine, dayanılan deliller ile ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem veya kararların aslı ya da örneğinin ve harcın ödendiğine dair belgenin eklenmesi şarttır. Başvurucu bir avukat tarafından temsil ediliyorsa, vekâletnamenin sunulması gerekir. Başvuru evrakında herhangi bir eksiklik bulunması hâlinde, Mahkeme yazı işleri tarafından eksikliğin giderilmesi için başvuru veya varsa vekiline onbeş günü geçmemek üzere bir süre verilir ve geçerli bir mazereti olmaksızın bu sürede eksikliğin tamamlanmaması durumunda başvurunun reddine karar verileceği bildirilir²¹⁸.

2.3.3 Başvuru Harcı

6216 sayılı kanunun 47. maddesinin 2. fıkrası, bireysel başvuruların harca tabi olduğunu belirtmektedir.

Doktrinde, bireysel başvurunun harca tabi olması, temel hak ihlallerinin önlenmesinde başvuru bu şekilde mali bir ödeme ile karşı karşıya bırakılması eleştiri konusu yapılmaktadır. Ancak Türk hukuku açısından yeni olan bu kurumun başarıya ulaşabilmesi, her şeyden önce Anayasa Mahkemesi'nin ciddi olmayan, gereksiz ve dayanaksız başvurular ile aşırı iş yükü altında ezilmesinin önlenmesi ile mümkün olacağı da ifade edilmektedir.²¹⁹

Ayrıca 6216 sayılı kanunda öngörülen harç miktarının bireyleri temel hak aramaktan vazgeçirecek şekilde yüksek olmaması ve ödeme gücü olmayanların genel hükümler çerçevesinde adli yardımdan da yararlanabilecek olmaları nedeniyle bu

²¹⁸ Aydın, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma...”, s.154

²¹⁹ Ekinci, “Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde ...”, s.147

yolun erişilebilir olmadığının söylenemeyeceği de doktrinde ifade edilen görüşler arasındadır.²²⁰

30 Aralık 2013 gün ve 28867 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 71 Seri No.lu Harçlar Kanunu Genel Tebliği ekinde yer alan (I) sayılı Tarife de 2014 yılında Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru için yatırılacak harç miktarı 206 lira 10 kuruş olarak belirlenmiştir.

2.3.4 Temsil (Avukat Tutma)

Bireysel başvuruda ilke olarak başvurunun bizzat başvuru tarafından yapılması ve yürütülmesi esası benimsenmiştir. Başvuru yapılırken veya incelemenin ilerleyen aşamalarında avukat tutulması mümkün ise de bu konuda bir zorunluluk bulunmamaktadır. Avukat aracılığıyla yapılan başvurularda, buna ilişkin vekâletnamenin başvuru dilekçesi ekinde sunulması şarttır. Başvurunun, kanuni temsilci tarafından da bu konudaki yetki belgesi sunulmak suretiyle yapılabilmesi ve yürütülmesi de mümkündür. Başvurucunun avukatı ya da kanuni temsilcisi varsa onunla yapılan yazışmalar ya da ona yapılan tebligatlar başvurucuya yapılmış sayılır.²²¹

Avukat tutma konusunda bir zorunluluk olmaması doktrinde eleştirilere konu olmuştur. Her bireyin basit bir dilekçeyle bireysel başvuru yapabilmesinin Anayasa Mahkemesi'nin iş yükünü önemli ölçüde artıracak eleştirileri dile getirilmiştir. Avukatla başvuru zorunluluğu hem getireceği maddi külfet nedeniyle caydırıcı olacağı, hem de başvurunun profesyonel bir hukukçu tarafından yapılmış olması nedeniyle Mahkeme'nin işini kolaylaştıracağı gerekçesiyle iş yükünün azaltılmasına katkıda bulunacağı düşüncesiyle savunulmakla birlikte bu savların ne derece gerçekçi olduğu kuşkuludur. Zira avukatla başvuru zorunluluğu getirildiği takdirde adli yardım öngörülmesi de kaçınılmazdır. Tek başına adli yardım taleplerinin doğuracağı iş yükünün başlı başına büyük bir sorun oluşturacağı göz önünde tutulmalısı gerektiği ifade edilmektedir.²²²

²²⁰ Ekinci, “Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde ...”, s.147

²²¹ Ekinci ve Sağlam, *66 Soruda...*, s .17

²²² Ali Rıza Çoban, “Yeni Anayasa Mahkemesi Kanunun Mahkemenin İş yüküne Etkisi Açısından Değerlendirilmesi”, Anayasa Şikayeti Sempozyumu, Bireysel Başvuru, Musa SAĞLAM (derl), Hukuk Adamları Birliği (HUKAB) Yayınları, Ankara, 2011, s.167

2.3.5 Kabul Edilebilirlik Şartları

2.3.5.1 Olağan Kanun Yollarının Tüketilmesi (İkincilik İlkesi)

Geniş anlamda kanun yolu, her türlü kuruma, idareye ve mahkemelere başvuru yoludur. Dar anlamda ise, mahkemeye başvurma olanağıdır. Eğer şikâyetçi, idari başvurular veya genel mahkemeler yoluyla kamu gücü işlemlerinden kaynaklanan ihlalleri ortadan kaldırma ve düzeltme imkânına sahipse, öncelikle bu yolları kullanmalıdır. Bu yolları tüketmeden başvuru yapması halinde, bireysel başvuru kabul edilmeyecektir²²³

Daha net bir ifadeyle, kamu otoritelerinin işlem ya da eylemlerine karşı yargı yolu açık olmak şartıyla, temel hak ihlaline neden olduğu ileri sürülen bir işleme ya da eyleme karşı, bireysel başvuru yoluna gidilebilmesi için öncelikle olağan yargı yollarının tüketilmiş olması gerekir. Başvuru sahibi, söz konusu hak ihlalinin engellemek ya da ortadan kaldırmak için öncelikle olağan yargı yollarına başvurmalıdır. Bireysel başvuru yoluna, ancak olağan yargı yollarının temel hak ihlalinin giderme konusunda yetersiz kaldığı durumlarda başvurulmalıdır. Yargı yollarının tüketildiğinin kabul edilebilmesi için, başvuru sahibinin bir temel hakkının ihlaline neden olan kesin ve icrai mahkeme kararı mevcut olmalıdır.²²⁴

Türk hukukunda, 6216 sayılı kanunun 45. maddesinin ikinci fıkrası ile ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörölmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerektiği şeklinde hükme bağlanmıştır.²²⁵

Bireysel başvurunun kabul edilebilmesi için öngörölen kanun yollarının tüketilmiş olması koşulunun bir diğer unsuru da, söz konusu kanun yollarının usulüne uygun olarak tüketilmiş olmasıdır.²²⁶

Öte yandan, başvuran, davaya sebep olan maddi vakıaları ve delilleri olağan mahkemeler önünde yeterli biçimde ortaya koymuş olmalıdır. Bu nedenle davaya ilişkin olarak olağan mahkemelere sunulmayan yeni bilgi ve belgeler Anayasa Mahkemesi'ne sunulamayacaktır. İç hukuk yollarının tüketilmesi şartı Anayasa Mahkemesi önüne getirilecek temel hak yargılamasında ortaya konulabilecek bu gibi

²²³ Killınç, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında ...”, s.33

²²⁴ Mellinohof, “Federal Almanya Cumhuriyetinde...”, s .42

²²⁵ Aydın, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma...”, s.147

²²⁶ Mellinohof, “Federal Almanya Cumhuriyetinde...”, s.42

unsurların daha önce de ortaya konulmuş olmasını gerektirmektedir. Aynı şekilde, olağan yargı yerinde itiraz konusu olmayan usul hataları da Anayasa Mahkemesi nezdinde başvuru konusu edilemeyecektir.²²⁷

Anayasa Mahkemesi, kendisine ulaşan bireysel başvuruları öncelikli olarak diğer başvuru yollarının tüketilip tüketilmediği yönüyle incelenecektir. Bu nedenle, Anayasa Mahkemesi tarafından başvuru konularıyla bağlantılı olarak idari ve yargısal başvuru yollarının varlığı, etkililiği ve erişilebilirliği konularında başlangıçta ayrıntılı inceleme ve değerlendirme yapılması gerekmektedir.²²⁸

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuruda bulunabilmek için de ulusal hukuktaki bütün iç hukuk başvuru yollarının tüketilmiş olması gerektiğinden Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvurunun yapılması da artık tüketilmesi gereken bir iç hukuk yolu olarak değerlendirilmelidir.²²⁹

Gerçekten de konu ile ilgili olarak Anayasa Mahkemesi, 2014/5559 başvuru numarasıyla yapılan bireysel başvuruda, Başvurucunun, 1 Mayıs'ta Taksim Meydanında kutlama yapılmasına izin verilmemesi nedeniyle ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edildiğine ilişkin başvurusunu esastan incelemeye alarak;

“Başvuru konusu olayda, şikâyet edilen işleme karşı idari ve yargısal başvuru yolları tüketilmeden bireysel başvuru yapıldığı, söz konusu başvuru yollarının pratikte etkili olmadığını gösteren bir örneğin bulunmadığı, aynı konuda daha önce başvurulmuş bir yargı yerince verilen karar da bulunmadığı anlaşılmıştır..... Bu nedenlerle, somut başvuruda, başvuru yollarının tüketilmediği, anılan kuralın istisnalarını oluşturan hallerin de mevcut olmadığı sonucuna varıldığından, başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*başvuru yollarının tüketilmemiş olması*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerektiğini ifade ederek,

Başvurucunun, yetkili idari mercilere ve derece mahkemelerine başvurmaksızın ve şikâyetlerini usulüne uygun olarak iletmekten temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddiasının bireysel başvuru konusu yapıldığı anlaşıldığından, başvurunun, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*başvuru yollarının tüketilmemiş olması*”

²²⁷ Aydın, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma...”, s.148

²²⁸ Hüseyin İkinci, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurularda Bir Kabul Edilebilirlik Koşulu Olarak “Başvuru Yollarının Tüketilmesi” Sorunu, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S.11, Ekim 2012, s.18

²²⁹ Faruk BİLİR, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, <http://www.ankarastateji.org/yazar/doc-dr-faruk-bilir/anayasa-mahkemesi-ne-bireysel-basvuru/> (Erişim Tarihi: 06.02.2013)

nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerektiğine karar vererek, ...²³⁰

Başvurunun, “*başvuru yollarının tüketilmemiş olması*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna, yargılama giderlerinin başvuru üzerinde bırakılmasına, 25/4/2014 tarihinde oy birliğiyle karar vermiştir.

2.3.5.2 Başvuru Süresi (30 Günlük Süre Kaydı) ve Mazeret

6216 sayılı kanunun 47. maddesinin 5. fıkrasına göre, bireysel başvuru, başvuru yollarının tüketildiği tarihten, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren 30 gün içinde yapılması gerekir. Haklı bir mazereti nedeniyle süresi içerisinde başvuramayanlar, mazeretinin katılığı tarihten itibaren 15 gün içerisinde mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilirler. Mahkeme öncelikle başvuruçunun mazeretinin geçerli görülüp görülmediğini inceleyerek talebi kabul veya ret eder.

Doktrinde ifade edilen görüşlere göre; söz konusu zamansal sınırlamanın ikili amacı vardır. Birincisi bireysel başvuruya uygun nitelikteki temel hakkının ve özgürlüğünün ihlal edildiğini düşünen bir kişinin bu iddiasını gerekçelendirmesi ve açıklayabilmesi için ona süre tanımaktır. Kişi bu vesileyle iç hukuk yolları biter bitmez bireysel başvuruda bulunmak yerine, konula ilgili anayasal tezlerini ve Anayasa Mahkemesi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin ilgili içtihatlarını tekrar gözden geçirecek ve dilekçesini hazırlayabilecektir.²³¹

İkinci olarak da bu süre, Anayasa Mahkemesi tarafından bireysel başvuruların incelenmesinin zaman bakımından sınırlarını belirlemenin ötesinde, söz konusu hak ihlallerinin hangi sürelerde incelenebileceğini açıklığa kavuşturmak suretiyle konu kamu ya da bireyler yönünden uzun süreler belirsizlik içinde kalmasının önüne geçmesi açısından önemlidir.²³² Diğer bir ifadeyle hukuksal bir güvence altındaki bir hakkın devamlı olarak bir tartışma konusu yapılmaması, hukuki kararlılığın sağlanması, konuyla ilgili asgari bir hukuk güvenliği ve istikrarı sağlama amacının temelinde kamu düzeninin sağlanması amacı güdülmektedir.²³³

²³⁰ AYM’nin 07.11.2013 tarihli, 2014/5559 Başvuru Numaralı Kararı <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/2da98b06-29af-4371-b041-fd08f7cf8948?wordsOnly=False> (Erişim Tarihi: 12.04.2014)

²³¹ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.534

²³² İkinci, “Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde ...”, s.145

²³³ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.534

Anayasa Mahkemesi bu başvuru süresine uyulmamasını daha ilk inceleme aşamasında verilen idari yönden ret konusu edebilmektedir. Keza Mahkeme konu ile ilgili olarak, 2013/5039 sayılı başvuru numarası ile yapılan bir bireysel başvuruya ilişkin verdiği idari ret kararında ;

“Başvuru konusu olayda başvuru yolları 28/03/2013 tarihinde Yargıtay 1. Ceza Dairesinin Erzurum 1. Ağır Ceza Mahkemesinin kararını onaması ile birlikte tüketilmiştir. Dosya kapsamından bu kararın başvurucaya tebliğ tarihi anlaşılmamakla birlikte, başvurucaunun en geç ***Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına itiraz istemiyle başvuru yaptığı 05/04/2013 tarihinde nihai karardan haberdar olduğunun kabul edilmesi gerektiği açıktır.*** Bu durumda söz konusu karara karşı Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun en son 06/05/2013 tarihine kadar yapılmış olması gerekirken, 09/07/2013 tarihinde yapılmış olması nedeniyle başvuruda süre aşımının bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Açıklanan nedenlerle başvurunuz 6216 sayılı Kanun’un 47. maddesinin (5) numaralı fıkrasında belirtilen 30 günlük süre içinde yapılmaması nedeniyle idari yönden reddedilmiştir. ...²³⁴

diyerek başvuruyu idari yönden ret etmiş ve kararında, idari ret kararının tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde Anayasa Mahkemesi’ne itiraz etme hakkı bulunduğunu, idari ret kararına itirazların harca tabi olmadığını, varsa itirazların dilekçeyle ve bireysel başvuru yapılmasındaki usul izlenerek yapılması gerektiğini belirtmiştir.

2.3.5.3 Başvurucunun Güncel ve Kişisel Bir Hakkının Doğrudan Etkilenmesi

6216 sayılı kanunun 46. maddesinin 1. fıkrası, bireysel başvurunun, ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabileceğini hükme bağlamıştır.

2.3.5.3.1 Doğrudan Olma Şartı

Doğrudan ilgili olma şartı, temel hak ihlalinin, bireysel başvuruya konu olan yasa, eylem veya işlem tarafından doğrudan gerçekleştirilmesini ifade etmektedir. Aslında doğrudan ilgili olma şartı, yasalara ve diğer normlara karşı yapılan başvurular açısından önem taşımaktadır. Eğer, yasaların veya düzenleyici normların uygulanması için başka idari işlemler gerekiyorsa, ancak bu işlem veya eylemlere karşı yapılan bireysel başvurular kabul edilecektir. Ancak uygulamada, başvurucaunun yasa yollarını hiçbir şekilde kullanma imkânı yoksa veya olmamışsa,

²³⁴AYM’nin 07.05.2013 tarihli, 2013/5039 Başvuru Numaralı Kararı <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/f799c525-44b4-4028-852f-e6371b8a6884?wordsOnly=False> (Erişim Tarihi: 10.04.2014)

düzenleyici işlemlere karşı bireysel başvurunun doğrudan ilgili olma şartının karşılandığı kabul edilmektedir.²³⁵

Başka bir şekilde söylemek gerekirse; temel hak ihlalinin bireysel başvuruya konu olan eylem veya işlem tarafından gerçekleştirilmesi, başka bir karara veya işleme gerek kalmaksızın onun başvuranın bir hakkını etkiliyor olması gerekir. Bu şartın uygulanması, başvuru konusu bireysel işlemle doğrudan ilgili olmayan kişilerin başvurularının kabul edilemez bulunarak reddedilmesi sonucunu doğuracaktır.²³⁶

Yasalara karşı bireysel başvuruda bulunulamayacak olması, doğrudanlık kriterinin ayağını bastığı zemini kaydırmıştır. Bunun daha önemli boyutu ise söz konusu kısıtlamanın birtakım hak ihlalleri karşısında anayasal denetim gerçekleştiremeyecek olmasıdır. Almanya hukukunda farklı hukuk dallarında yer alan normlar, doğrudanlık kriteriyle uyumluluk taşıdığı da düşünülerek Anayasa Mahkemesi önüne getirilmiştir. Bunun dışında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi uygulamasında çok sayıda örneğe rastlanmaktadır. Örneğin, *Burden v. Birleşik Krallık* vakasında, ebeveynlerinden miras kalmış bir evde otuz yıldan uzun süredir yaşamakta olan hiç evlenmemiş ve miraslarını birbirine bırakmak isteyen 80’li yaşlardaki iki kız kardeşin, başvurunun yapıldığı dönemde yürürlükte olan miras yasasına göre miras bırakılan mal varlığının %40’nın vergi olarak ödenecek olmasının, mülkiyet hakkını ihlal ettiği yönündeki iddiasını, söz konusu yasa henüz kendilerine uygulanmamış olmasına rağmen kabul etmiştir.²³⁷

2.3.5.3.2 Güncel Olma Şartı

Hak ihlalinin temelinde bulunduğu iddia edilen işlemin, başvuru anında mevcut olması, başvuru anında var olan bir tehlikeyi işaret etmesi şartı, “güncel bir hakkın etkilenmesi” olarak ifade edilir. Kişiler bu bağlamda kendilerine hiçbir zaman uygulanmamış ve uygulanma ihtimali olmayan işlemleri bireysel başvuru konusu edemezler. Bu şart, aynı zamanda Anayasa Mahkemesi’ne, başvurucunun bir hakkının ihlalinin güncelliğini her başvuruda yeniden değerlendirme mecburiyetini de getirmektedir.²³⁸

²³⁵ Kılınç, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında ....”, s.33

²³⁶ Ekinci ve Sağlam, *66 Soruda...*, s .21

²³⁷ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.413

²³⁸ Ekinci ve Sağlam, *66 Soruda...*, s .22

Diğer bir ifade ile güncel olma şartı, bireysel başvuru konusu eylem, işlem veya normun başvuruculara ne zaman uygulandığı veya uygulanacağı konusuyla ilgilidir. Başvurunun yapıldığı anda temel hak ihlaline neden olan yasa, işlem veya eylem mevcut olmalıdır. Başvurucunun temel haklarının ihlal edilip edilmediği her anayasa şikâyetinde yeniden değerlendirilmelidir. Bir yasanın güncel olarak bir hak ihlaline neden olması en erken Resmi Gazete’de yayınlanmasıyla birlikte olabilecektir.²³⁹

Buna ilave olarak, kişinin bireysel başvuruda bulunabilmesi için aykırılığını ileri sürdüğü eylem ve işlemlerden dolayı menfaatinin etkilenmiş olması ve bu durumda başvuru sonuçlanıncaya kadar güncelliğini koruması gerekir. Başka bir deyişle kişi mağdur olmalıdır ve başvuru sonuçlanana kadar da bu mağduriyet devam etmelidir.²⁴⁰

Nihayetinde, kişinin gelecekte hak ihlaline uğrama ihtimalinin olması yeterli değildir. Bir hukuki işlemten etkilenme olasılığı özellikle kanunlar için her zaman öne sürülebilecek bir husustur, çünkü kanunlar zaten geneldir ve herkese uygulanma olasılığı doğasında vardır. Ancak böyle bir olasılığa istinaden herkese bireysel başvuru yolunu açmak, bireysel başvuru yolunu amacından uzaklaştıracaktır.²⁴¹

2.3.5.3.3 Kişisel Nitelik Taşınması Şartı:

Kişisellik nitelik taşınması şartı, şikâyet konusu işlem, eylem veya yasadaki başvurucunun kendisinin etkilenmesini anlatmaktadır. Dolayısıyla başvurucunun kendi haklarının, ihlalden etkilenmesi gerekmektedir. Hatta bu nedenle dernekler ve meslek kuruluşları üyelerinin haklarıyla ilgili olarak değil, ancak tüzel kişiliğin haklarıyla ilgili başvuruda bulunabilirler.²⁴²

Daha net olarak ortaya koymak gerekirse, kişisellik kriteri ile ilgili ana kural, kişinin, başkasının mağduriyetini kendi şikâyeti kapsamında ileri sürememesidir. Bu yönüyle kişisellik bireysel başvuruyu genel olarak objektif nitelikteki davarlardan ve özel olarak “actio popularis” davasından ayırt etmektedir.²⁴³

---

²³⁹ Kılınç, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında ....”, s.33

²⁴⁰ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.251

²⁴¹ Mellinshof, “Federal Almanya Cumhuriyetinde...”, s.35

²⁴² KILINÇ, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında ....”, s.32

²⁴³ Şirin, *Anayasa Şikâyeti*, s.384

Kendisinin doğrudan bir temel anayasal hakkı ihlal edilmeyen gerçek ya da tüzel kişinin, başkalarına yönelik ihlal iddiasıyla başvuru yapabilmesine imkan olmamakla birlikte²⁴⁴, veli ve vasiler velayet veya vesayet altında bulunanlar adına bireysel başvuruda bulunabileceklerdir.²⁴⁵

2.3.5.4 Başvurunun Anayasal Açıdan Önem Taşımaması:

Başvurunun anayasal açıdan önem taşımaması, kanunda öngörülen başka bir kabul edilemezlik nedenidir. Diğer bir ifadeyle Anayasa Mahkemesi'nin kabul edilemezlik kararı vermesi için başvurunun anayasal açıdan önem taşımaması gerekmektedir. Söz konusu hükümle, Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması, Anayasa Mahkemesi'ne bırakılmıştır. Bu hükümle Anayasa Mahkemesi bireysel hak arama organı e somut olaydaki adaleti sağlayacak bir merci olmaktan ziyade, Anayasa'nın anlamını ortaya koyan, Anayasa'yı yorumlamakla yetkili bir mahkeme olarak tanımlanmaktadır.²⁴⁶

Bir vakanın çözüme ulaştırılması, çözüm için kullanılacak kuralların açıklamaya muhtaç anlamının ve unsurlarının yanıtlanmasına bağlıdır. Hukuki istikrar prensibinin geçerli olduğu bir hukuk devletinde yargıçların tekil vakalarda verdikleri yanıtlar, benzer durumda olan kişilerin ilgili olduğu belirsiz sayıda vakayı niteliksel olarak etkiler. İstikrarın sağlanması ise, genel olarak anayasa hükmünün ve özel olarak başvuruçuların taşıyıcısı oldukları temel hak ve özgürlüklerin anlamının, kapsamının ve sınırlarının öngörülebilir şekilde ortaya konulmasına bağlıdır. Burada görev Anayasa Mahkemesi'ne verilmiştir. Anayasa Mahkemesi her bireysel başvuruda soyut anayasa hükümlerinin hangi somut vakalarla uyuştüğünü tespit eder.²⁴⁷

2.3.5.5 Başvurucunun Önemli Bir Zarara Uğraması

Kanunda öngörülen başka bir kabul edilemezlik nedeni ise başvuruçunun önemli bir zarara uğramamış olmasıdır. Aslında Mahkeme'nin kabul edilemezlik kararı verebilmesi için hem başvurunun anayasal açıdan önem taşımaması hem de başvuruçunun önemli bir zarara uğramamış olması gerekmektedir.²⁴⁸ Başvuranın önemli bir zarara uğramamış olması hali tek başına kabul edilemezlik kararı

²⁴⁴ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.255

²⁴⁵ Aydın, "Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma...", s.154

²⁴⁶ Çoban, "Yeni Anayasa Mahkemesi Kanunun .....", s.173

²⁴⁷ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.554

²⁴⁸ Çoban, "Yeni Anayasa Mahkemesi Kanunun .....", s.173

verilebilmesi için yeterli olmaz. Bunun yanında anayasal uygulama ve yorumlama veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımama şartının da gerçekleşmesi gerekir. Öte yandan her iki şart gerçekleşse dahi, Anayasa Mahkemesi, kabul edilemezlik kararı vermek zorunda değildir. 6216 sayılı kanunun 48. maddesinin 2. fıkrasında geçen “verebilir” ifadesi bunu anlatmaktadır.²⁴⁹

2.3.5.6 Açıkça Dayanaktan Yoksun Olmama Koşulu

6216 sayılı kanunun 48. maddesinin 2. fıkrasına göre, Mahkeme, Anayasa’nın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir. Bu nedenle bir başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olması durumunda, Anayasa Mahkemesi başvuruyu esastan incelmeksizin kabul edilemezlik kararı verebilecektir.

Öğretide açıkça dayanaktan yoksunluk koşulunun; şikayetçinin dilekçesinde maddi olayı ve bu bağlamda başvuruya konu olabilecek temel haklarının e özgürlüklerinin ne şekilde ihlal edildiğini yeterince temellendirmemesi durumunda şikayet açıkça dayanaktan yoksundur. Ayrıca, olay anlatımının açıkça doğru olmadığı belli olan veya bu bağlamda anlatımların başvuru veya resen mahkeme girişimiyle dahi ispat edilebilir görülmeyen başvurular açıkça dayanaktan yoksun olarak nitelendirilmektedir.²⁵⁰

Ancak uygulamada bazen başvurunun dayanaktan yoksun olup olmadığına karar vermek ciddi bir inceleme gerektirebilir. Bu takdirde Mahkeme esastan karar verme yolunu tercih edebilir ya da usulü gerekliliklere uyarak bir esas incelemesinden kaçınmak için dayanaktan yoksunluk şartına dayanarak kabul edilemezlik kararı verebilir. Kanunda açıkça yer almamakla birlikte Anayasa Mahkemesi kötü niyetli başvuruları da bu şart kapsamında değerlendirerek kabul edilemezlik kararı verebilir. Mahkeme’nin talimatlarını kasten ihlal eden, saldırgan bir dille kaleme alınan, hakaret ya da sövme içeren, sahte belge ya da delile dayanan veya sırf mahkemeyi taciz etmeyi amaçlayan başvurular bu kapsamda

²⁴⁹ Aydın, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma...”, s.157

²⁵⁰ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.563

değerlendirilecektir. Bu nitelikteki başvuruları yapanlar aleyhine Mahkeme gerekirse yargılama giderlerine ve disiplin para cezasına hükmedebilir.²⁵¹

Yargı kararına karşı yapılan başvurularda ilke olarak derece mahkemeleri önünde dava konusu yapılmış maddi olay ve olguların kanıtlanması, delillerin değerlendirilmesi, hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanması ile derece mahkemelerince uyuşmazlıkla ilgili varılan sonucun esas yönünden adil olup olmaması bireysel başvuru incelemesine konu olamaz. Bunun tek istisnası, derece mahkemelerinin tespit ve sonuçlarının adaleti ve sağduyuyu hiçe sayan tarzda açık bir keyfilik içermesi ve bu durumun kendiliğinden bireysel başvuru kapsamındaki hak ve özgürlükleri ihlal etmiş olmasıdır. Bu çerçevede, kanun yolu şikâyeti niteliğindeki başvurular açıkça keyfilik bulunmadıkça Anayasa Mahkemesince incelenemez. Konuyla ilgili olarak Mahkeme 2013/2447 başvuru numaralı bir başvuruda;

“Başvuru konusu olayda başvurucu, yasanın ve delillerin eksik ve hatalı değerlendirilmesi sonucu talebin reddine karar verilmek suretiyle anayasal haklarının ihlal edildiğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla başvurusunun iddialarının özü, derece mahkemesinin delilleri değerlendirme ve yorumlamada isabet edemediğine ve esas itibarıyla yargılamanın sonucuna ilişkindir.

Yargılama derece Mahkemeleri tarafından usul şartlarına ve hukuka uygun olarak gerçekleştirilmiş olup, başvurucu kendi delillerini ve iddialarını sunma fırsatını bulmuş ve bunlar anılan Mahkemeleri tarafından gereği gibi değerlendirilmiştir.

Açıklanan nedenlerle, başvuru tarafından ileri sürülen iddiaların kanun yolu şikâyeti niteliğinde olduğu, derece mahkemesi kararlarının bariz bir şekilde keyfilik de içermediği anlaşıldığından, başvurunun, diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin “açıkça dayanaktan yoksun olması” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.”²⁵²

Demek suretiyle başvurunun, “*açıkça dayanaktan yoksun olması*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna, oy birliğiyle karar vermiştir.

2.3.5.7 Zaman Bakımından Yetki Koşulu

Bireysel başvurularda Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisi esasen Anayasanın geçici 18. maddesinin son fıkrasında, bireysel başvuruya ilişkin

²⁵¹ Çoban, ”Yeni Anayasa Mahkemesi Kanunun s.173

²⁵² AYM’nin 09.11.2013 tarihli, 2013/2447 Başvuru Numaralı Kararı <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/a133bdb7-5cd0-453a-bb07-c67a0a398d50?wordsOnly=False> (Erişim Tarihi: 14.04.2014)

gerekli düzenlemelerin iki yıl içinde tamamlanarak, uygulama kanununun yürürlüğe girmesinden sonra bireysel başvuruların kabul edilebileceği hükme bağlanmıştır. Anayasa'nın uygulama kanunu olarak ifade ettiği yasa 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi Kanunudur. Bireysel Başvurunun usul ve esasları bu kanunun, kural olarak 45 ila 51. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bu kanunun 76. maddesi ise ilgili maddelerin 23.09.2012 tarihinden sonra yürürlüğe gireceğini hükme bağlamıştır. Ayrıca, düzenlemelerden kasıt Anayasa Mahkemesinin yanında, İçtüzüğü de içermektedir.²⁵³

6216 sayılı kanun geçici 1. maddesi 8. bendi ile de, Mahkemenin bireysel başvuruları inceleme yetkisinin, ilgili maddelerin yürürlük tarihinden sonra yani 23.09.2012 tarihinden sonra kesinleşen nihai kararlar ve işlemler aleyhine yapılan başvurular için geçerli olduğunu ifade etmiştir.²⁵⁴ Dolayısıyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvurular bu tarihten sonra yapılabilecek ve geriye dönük bir başvuru yapılamayacak, yapılsa bile Mahkemece inceleme yapılması mümkün olmayacağı anlaşılmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, konu ile ilgili yapılan bireysel başvuruya ilişkin kararında;

“Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un geçici 1. maddesinin (8) numaralı fıkrasına göre Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinin başlangıcı 23/9/2012 tarihi olup, Mahkeme, ancak bu tarihten sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılan bireysel başvuruları inceleyebilir. Niteliği itibarıyla kamu düzenine ilişkin olan bu başvuru şartını taşımayan bireysel başvuruların incelenebilmesi mümkün değildir.

19. Başvuru konusu olayda, İzmir 2. İdare Mahkemesi, idari davaya konu olabilecek nitelikte bir işlem bulunmadığı gerekçesi ile 29/12/2009 tarih ve E.2009/1842, K.2009/2100 sayılı kararı ile davanın reddine karar vermiş, Danıştay 12. Dairesi, 7/12/2011 tarih ve E.2010/3236, K.2011/6530 sayılı kararı ile ilk derece mahkemesi kararını onamıştır. Karar düzeltme yoluna gidilmemesi nedeniyle karar aynı tarihte kesinleşmiştir. Bu durumda başvuru, zaman bakımından Anayasa Mahkemesinin yetkisi dışında kalmaktadır.

20. Açıklanan nedenlerle, başvuru konusu kararın 23/9/2012 tarihinden önce kesinleşmiş olduğu anlaşıldığından başvurunun, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “zaman bakımından

²⁵³ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.273

²⁵⁴ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.150

yetkisizlik” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.”²⁵⁵

demek suretiyle, Başvurunun, “*zaman bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna oybirliği ile karar vermiştir.

2.3.5.8 Yer Bakımından Yetki Koşulu

Günümüz mahkemelerinin yer yönünden uygulamalarına farklı ilkeler hâkimdir. Bu ilkelerin bazıları, kişiselilik ilkesi, ülkesellik ilkesi, koruma ilkesi, evrensellik ilkesi, ikame yargı ilkesi ve yetki paylaşımı ilkesi olarak sıralanabilir.²⁵⁶

Dünya üzerinde Türkiye şeklinde ifade edilen alan hukuken Türkiye Devletinin egemenliği altındadır. Türkiye Cumhuriyetinin bir yargı kurumu olan Anayasa Mahkemesinin yetkisi de kural olarak bu egemenlik alanı üzerindedir.

Türkiye, değişik yasalarında ülkesellik ilkesini benimsemiştir. 1982 Anayasası incelendiğinde, Anayasa Mahkemesinin yer yönünden yetkisini, ülkesellik ilkesi çerçevesinde ele aldığı görülmüştür. Şöyle ki, Anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğünü vurgulayan 11. maddesinde, yargı yetkisi başlıklı 9. maddesinde, yargı yolu başlıklı 125. maddesinde, Anayasa Mahkemesinin görev yetkilerini düzenleyen 148. maddesinde, ülkesellik ilkesi vurgulanmıştır. Bu maddelere göre Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru yargılamasındaki yer bakımından yetkisi ülkenin coğrafi sınırlarıyla sınırlıdır.²⁵⁷

Ancak günümüzde insan hakları güvencesi mekansal olarak resmi egemenlik sınırlarına sıkışmış değildir. Arklı nedenlere bağlı olarak kişilerin temel hak ve özgürlüklerine yönelik kamu gücü müdahaleleri, klasik egemenlik sınırlarının dışında da gerçekleşebilir.²⁵⁸ Günümüzün hızlı ulaşım ve iletişim dünyasında ülkesellik uygulaması mutlak anlamda uygulanabilirliğini yitirmiş, uluslararası bir işbirliği halini almıştır.

Bu konu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Mahkemesi’nin uygulamasında oldukça geniş bir şekilde görülmektedir. Sözleşmenin 1. maddesi, Mahkemenin yer yönünden etkisini “sözleşmeci taraf devletlerin yetki alanı içi” olarak ifade etmiştir. Kural olarak “yetki alanı” taraf devletin siyasal sınırları içinde

²⁵⁵ AYM’nin 07.1.2014 tarihli, 2014/5508 Başvuru Numaralı Kararı <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/0634d67d-b4e8-4b43-beab-2592aa72ad1e?wordsOnly=False> (Erişim Tarihi:14.04.2014)

²⁵⁶ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.151

²⁵⁷ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.156

²⁵⁸ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.269

bulunan coğrafi bölgedir. Ancak gerek komisyon gerekse Mahkeme, taraf devletlerin yetki alanının ülke sınırı ile kısıtlı olmadığını, bu yetkinin ülke dışında devlet otoritesinin egemen olduğu yerleri de içerdiğini belirterek, yetki alanı terimini geniş bir biçimde yorumlamış, “yetki alanı” terimini kısıtlayıcı bir durumdan ziyade kapsayıcı bir durum olarak ele almıştır.²⁵⁹ Bu nedenle ülke dışı topraklarda kuvvet bulundurma, hatta bir kamu görevlisinin (diplomatik temsilciler gibi) veya devletin bir organının ülke dışında devlet yetilerini kullanarak yaptığı işlemlerden devletin sözleşme düzeyinde sorumluluğu kabul edilmektedir.

---

²⁵⁹ ÖZBEY, *Türk Hukukunda...*, s.152

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİREYSEL BAŞVURULARIN İNCELENMESİ VE VERİLECEK KARARLAR İLE ETKİLERİ

3.1 Bireysel Başvuruların İncelenmesi

6216 sayılı Kanunun “Bireysel Başvuruların Kabul edilebilirlik ve Şartları ve İncelenmesi” başlıklı 48. maddesi ile “Esas Hakkındaki İnceleme” başlıklı 49. maddesi birlikte değerlendirildiğinde, bireysel başvuru yolunun iki inceleme aşamasından oluştuğu anlaşılmaktadır. Anayasa Mahkemesi’nin önüne getirilen ve yapılan kabul edilebilirlik incelemesi sonucu, aranan şartları taşıyan bireysel başvurular hakkında, esas bakımından incelemeye geçilmektedir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi önüne getirilen her bireysel başvuru, esas bakımından incelenmeye başlanılmadan önce kabul edilebilirlik incelemesine tabi tutulmaktadır.²⁶⁰

3.1.1 Başvurunun Kabul Edilebilirlik Bakımından İncelenmesi (Komisyon Denetimi)

6216 sayılı kanunun 48. maddesine göre, bireysel başvuru hakkında kabul edilebilirlik kararı verilebilmesi için, kanunun 45 ve 47 maddelerinde öngörülen şartları taşıması gerekmektedir. Kanunun 48. maddesi ve Anayasa mahkemesi İçtüzüğü’nün 65, 66, 67. maddeleri ile birlikte yorumlandığı zaman, kabul edilebilirlik incelemesinin, kendi içerisinde iki kısma ayrıldığı görülmektedir. İlki, Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Bürosu tarafından yapılan incelemedir. Bu incelemeye “ön inceleme aşaması” denilmektedir. İkincisi ise komisyonlar ve bölümler tarafından yapılan “kabul edilebilirlik İncelemesi”dir. Bu aşama da esas hakkında incelemeye geçmeden yapılan daha çok usul yönünden başvurunun değerlendirildiği aşamadır.²⁶¹

---

²⁶⁰ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.221

²⁶¹ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.292

3.1.1.1 Ön İnceleme (Raportörlük Birimi Aşaması)

Anayasa Mahkemesine yapılan bir başvuru, öncelikle Bireysel Başvuru Bürosuna ulaşmaktadır. Bireysel Başvuru Bürosu bu başvuruları kayıt eder.²⁶² Başvurunun ön incelemesi bireysel başvuru bürosunca yapılmaktadır.

Başvuru dilekçesinin usulüne uygun olarak kaydı yapıldıktan sonra, Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru bürosu tarafından dilekçenin ilk incelemesi yapılır. Bireysel başvuru bürosu tarafından yapılan hazırlık incelemesi, başvurunun, kabul edilebilirlik incelemesine alınma şartlarına sahip olup olmadığının denetlemesidir. Bu aşamada, yapılan başvurunun kanun ve tüzüğün aradığı şartlara uygun bulunup bulunmadığı değerlendirilmektedir.²⁶³

3.1.1.1.1 Bireysel Başvuru Bürosu ve İşleyişi

6216 sayılı kanunda yer almayan Bireysel Başvuru Bürosu, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 65. maddesinde düzenlenmektedir. Buna gör söz konusu büro, komisyonlar baş raportörünün gözetiminde bir raportör ve yeterli sayıda raportör yardımcısı ile personelden oluşmaktadır. Anayasa Mahkemesine gelen dilekçelerin kaydı, usulüne göre numaralanarak dosyalanarak usulüne uygun olarak yapılır.²⁶⁴

İdari yönden eksiklikler varsa bunların giderilmesi için gerekli yazışmalar büro tarafından yapılır. Yapılan incelmelerde şekli yönden eksikliklerin tespit edilmesi durumunda bunların tamamlatılması için başvuruçuya 15 günü geçmemek üzere süre verilir. Kaydı yapıp numara verilen başvurular incelmeyi müteakiben, bölümler ve komisyonlar arasında otomatik olarak dağıtılır.²⁶⁵

3.1.1.1.2 Bireysel Başvuru Raportörleri

Komisyonlar ve bölümler raportörleri olarak ikiye ayrılır. Kanunda ve İçtüzükte bireysel başvuruya ilişkin gösterilen görevleri yaparlar. Bölümler ve komisyonlar raportörlüklerinde görev yapmak üzere yeterli sayıda bireysel başvuru raportörü görevlendirilir. Bireysel başvuru raportörleri, bireysel başvurunun kabul edilebilirliği veya esasına ilişkin karar taslaklarını hazırlar, toplantılara katılırlar. Bireysel başvuru raportörleri, baş raportörlerin gözetimi altında görev yaparlar. Karar

²⁶² Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.483

²⁶³ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.292

²⁶⁴ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.225

²⁶⁵ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.294

taslaklarının hazırlanmasında verimliliğin sağlanabilmesi için baş raportörün önerisi üzerine Başkan, Başkanvekillerinin de görüşünü alarak, bölümler raportörlerinin uzmanlık gruplarına ayrılmasına ya da raportörlerden çalışma grupları oluşturulmasına karar verir. Raportörler ilgili kurum e kuruluşlardan bilgi belge talep etmek için gerekli yazışmaları yaptırır. Raportörlere tanık veya uzman dinleme görevleri de verilebilir.²⁶⁶

3.1.1.2 Kabul Edilebilirlik İncelemesi (Komisyon Aşaması)

3.1.1.2.1 Komisyonların Oluşumu

Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un tanımlar başlıklı 2. maddesinin 1. fıkrasının (g) bendinde komisyonun tanımı; “bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesini yapmak üzere oluşturulan kurullar” şeklinde ifade edilmektedir. Aynı kanunun 22. maddesinde ise bireysel başvuruları karar bağlamak üzere bir başkanvekili başkanlığında yedişer üyesi olan iki bölümün kurulacağını ve bölümlerin bir başkanvekili başkanlığında dört üyenin katılımıyla toplanacağını öngörmüştür. Ayrıca kanunun bu maddesi, komisyonların oluşumu ve iş bölümü ile ilgili hususların Anayasa Mahkemesi İçtüzüğüne düzenleneceğini de belirtilmektedir.

Komisyonların oluşumunu düzenleyen İçtüzük'ün 32. maddesinin 1. fıkrası; Bireysel başvuruların incelemesini yapmak üzere bölümlere bağlı olarak üçer komisyon oluşturulur. Bölüm başkanı bu komisyonlarda görev almaz. Komisyona kıdemli üye başkanlık eder.

Kabul edilebilirlik incelemesi bu komisyonlarca yapılacaktır. Komisyonlar, bireysel başvurunun kabul edilebilirliği aşamasında kişi, konu ve yöntem açısından başvuru koşullarının bulunup bulunmadığı açısından incelemesini yapıp, ardından başvuru hakkında kabul e dilebilirlik ya da kabul edilemezlik kararını vereceklerdir.²⁶⁷

3.1.1.2.2 Komisyonların Görevleri ve Çalışma Usulü

Komisyonlar raportörleri tarafından hazırlanan, kabul edilebilirlik karar taslakları ile kabul edilemezlik karar taslak ya da listeleri, komisyonlarca karara

---

²⁶⁶ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.296

²⁶⁷ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.298

bağlanır²⁶⁸. Komisyonlar oybirliği ile karar alır. Oy birliği sağlanamadığında, konu oy birliği sağlanamadığı belirtilerek bölüme havale edilir.²⁶⁹

Diğer yandan bazı başvurularda komisyonların kabul edilmezlik kararı verme yetkisi bulunmamaktadır. Şöyle ki, Komisyonlar önlerindeki bir başvurunun Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsam ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşıyıp taşımadığının, başvurucunun önemli bir zarara uğrayıp uğramadığının tespiti ve başvurunun çözümünün bir ilke kararını gerektirmesi veya alınacak kararın Mahkeme tarafından verilmiş başka bir karar ile çelişebilecek nitelikte olması hallerinde kabul edilebilirlik hususunu karara bağlamadan başvuruyu ilgili bölüme gönderir.²⁷⁰

Komisyonlar, bölüm başkanının uygun bulduğu konularda, raportörler tarafından hazırlanan karar taslaklarının toplantı yapmadan kıdemsiz üyeden başlamak üzere imzalanması suretiyle de karar alabilirler. Komisyon üyelerinden birisinin bu konunun toplantıda görüşülmesini talep etmesi halinde bu usul uygulanmaz. Bölüm veya komisyonlarca uygun görülmesi ve işin niteliğinin izin vermesi halinde elektronik oylama yapılması mümkündür. Açık oylama yapıldığı durumlarda oylamaya kıdemsiz üyeden başlanır.²⁷¹

3.1.1.2.3 Kabul Edilemezlik Kararları

Başvuru dilekçesi, gerekli bütün biçimsel koşulları taşımadığı ve Mahkeme tarafından verilen ek sürede de bu eksiklikler giderilmediği durumlarda başvuru hakkında kabul edilemezlik kararı verilecektir. Kabul edilemezlik kararının bir diğer nedeni ise 48. maddenin 2. fıkrasında belirtilmiştir. Bu kurala göre Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verilebilir. Bu yolla gayri ciddi veya açıkça yahut çok muhtemelen başarısızlıkla sonuçlanacağı öngörülen talepler bölümler önüne gelmeden sonuçlandırılabilir.²⁷²

²⁶⁸ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü 33.md. 1.fıkra

²⁶⁹ Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü 33.md. 2.fıkra

²⁷⁰ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.299

²⁷¹ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.247

²⁷² Ekinci, "Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde ...", s.151

Bu durumda yapılan inceleme sonucunda, kabul edilemezlik kararı, Kanunun 48. maddesine göre 4 durumda verilebilecektir. Bunlar;

- 1- Kabul edilebilirlik şartlarını taşımayan başvurular,
- 2- Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan başvurular,
- 3- Başvurucunun öneli bir zarara uğramadığı başvurular,
- 4- Açıkça dayanaktan yoksun başvurular.

Bu sayılanların dışında 5. bir kabul edilemezlik durumunu da Kanunun 51. maddesinde düzenlenmiş olan, başvuru hakkının açıkça kötüye kullanıldığı tespit edilen başvuru sahiplerinin başvuruları olarak gösterilmektedir.²⁷³

Yukarıda da ifade edildiği üzere, bazı başvurularda, komisyonların kabul edilmezlik kararı verme yetkisi bulunmamakta olup, bu başvuruların, bölümlerce incelenmesi gerekmektedir. İç tüzüğün 33. maddesine göre komisyonların;

- 1- Önlerindeki başvurunun Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsam ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşıyıp taşımadığı,
- 2- Başvurucunun önemli bir zarara uğrayıp uğramadığının tespiti,
- 3- Başvurunun çözümünün bir ilke kararı gerektirmesi,
- 4- Alınacak kararın, Mahkeme tarafından verilmiş başka bir karar ile çelişebilecek nitelikte olması hallerinde kabul edilmezlik hususunu karara bağlamadan başvuruyu ilgili bölüme göndermeleri gerekmektedir.²⁷⁴

Kabul edilebilirlik incelemesi yoluyla, gayri ciddi ve açıkça yahut çok muhtemelen başarısızlıkla sonuçlanacağı öngörülen talepler bölümler önüne gelmeden sonuçlanabilecektir. Bu durum başvuru sahiplerini, dilekçesinde verilecek kararın anayasal önemi konusunda yeterli kanıt sunma ve iddialarını gerçekleştirme konusunda özenli davranmaya sevk edecektir. Özellikle mahkeme kararlarına karşı yapılan başvurularda başvuruya konu kararın yalnızca belli bir hukuksal normu ihlal etmekle kalmadığını aynı zamanda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde güvence

---

²⁷³ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.300

²⁷⁴ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.300

altına alınmış bir anayasal hakkını ihlal ettiğinin gerekçelerini de başvuru göstermek durumunda kalacaktır.²⁷⁵

3.1.1.2.4 Kabul Edilebilirlik Kararları

Komisyonlar, yukarda belirtilen şartlar çerçevesinde incelemesini tamamladıktan sonra, kabul edilemezlik ya da kabul edilebilirlik kararını verecektir. Hangi durumda kabul edilmezlik kararı vereceği yukarıda açıklanmıştır. Eğer Komisyonlar kabul edilmezlik kararı vermezse bu durumda başvurunun kabul edilebilirlik kararını vermeleri gerekmektedir. Birden çok talep bulunması halinde, komisyonların kısmen kabul edilebilirlik kararını da verebileceği ifade edilmektedir.²⁷⁶

3.1.1.2.5 Kabul Edilebilirliğe/Edilemezliğe İlişkin Kararların Kesinliği

Anayasa Mahkemesi Kanunun 66. maddesi ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 81. maddesi gereğince Komisyon kararları kesindir. Bunun şekli anlamı verilen kararlara karşı herhangi bir mercie karşı itiraz edilememesidir. Bu durum özellikle bölüme sevk ve kabul edilemezlik kararları açısından son derece nettir. Yani bir bireysel başvuruda bulunan kişinin başvurusu kabul edilmez bulunursa veya vakanın bölüme sevkine karar verilirse kişinin bunun üzerine gidebileceği başka bir itiraz mercii yoktur.²⁷⁷

3.1.2 Bireysel Başvurunun Esasa İlişkin İncelenmesi (Bölüm İncelemesi)

Bireysel başvuru ek bir kanun yolu olmayıp, olağandışı bir kanun yoludur. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi'nin denetimi, anayasa hukukunda özel bir ihlal alanı ile, temel hak ve özgürlüklerin ihlaliyle sınırlandırılmıştır. Bu nedenle muhakeme usulü, özellikle çeşitli delillerin değerlendirilmesi; yasaların uygulanışı, hatta temel hak ve özgürlüklerin dışındaki kurallar açısından anayasanın uygulanışı, anayasal normlar arasında bulunmayan normların olaya uygulanışı denetlenmeyecektir. Bu çerçevede denetim, anayasanın ihlal edilip edilmediğine yönelik olarak değil, korunan bir temel hak ve özgürlüğün ihlal edilip edilmediğine yönelik olarak

²⁷⁵ Ekinci, “Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde ...”, s.151

²⁷⁶ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.304

²⁷⁷ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.569

yapılacaktır. Dava konusu kamusal veya kamu gücü tarafından gerçekleştirilen işlem ya da eylem, temel haklar rejimine uymamalıdır ki bir ihlalden bahsedilebilsin.²⁷⁸

3.1.2.1 Esas İncelmesi Yapacak Mercii (Bölümler)

6216 sayılı Kanun'un 49. maddesi kabul edilebilirliğine karar verilen bireysel başvuruların esas incelmesinin bölümler tarafından yapılacağını hükme bağlamıştır.

Bölümler tarafından yapılacak incelemenin, başvuruya konu edilen kamu işleminde bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve varsa bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağını belirlenmesi ile sınırlı olarak yapılması gerekmektedir. Bu sınırlamanın dışına çıkılarak kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılması mümkün değildir.²⁷⁹

3.1.2.1.1 Bölümlerin Oluşumu

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 27. maddesinde, Mahkemede bireysel başvuruları incelemek üzere başkan dışındaki üyelerden iki bölüm kurulması, her bölümün bir başkan vekili ile yedi üyeden oluşması, bölümlerin birinci bölüm, ikinci bölüm şeklinde adlandırılması öngörülmüştür. Maddeye göre bölümlerde görev alacak başkan vekilleri dışındaki üyeler, geliş kaynakları ve bölümlere arasında dengeli dağılım ilkesi gözetilerek başkan tarafından belirlenecektir.

3.1.2.1.2 Bölümlerin Görev ve Çalışma Usulleri

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 30. maddesine göre bölümlerin çalışma usulü şöyledir. Bölüm toplantılarında, dava dosyası gündem sırasına göre, bölüm raportörü tarafından ayrıntılı biçimde anlatılır. Bölüm başkanı konu ile ilgili söz isteyen üyelere istem sırasına göre görüşlerini açıklamak üzere söz verir. Müzakerelerin tamamlanmasından sonra kідemsiz üyeden başlanmak üzere oylama yapılarak karar verilir. Bu durum başkan tarafından bir tutanakla tespit edilir. Oylama sonucuna göre, hazırlanan karar taslağının incelenmesine geçilir. Bölüm başkanı, üyelerden varsa sayfa ve paragraf numarası belirterek yapılmasını istedikleri değişiklik önerilerini bildirmelerini ister. Bu öneriler heyet tarafından oylanır. Heyetçe alınan karar doğrultusunda kabul edilen metin gerekli tashih işlemleri

---

²⁷⁸ Aydın, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma...”, s.158

²⁷⁹ Ekinci, “Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde ...”, s.152

yapılmak üzere baş raportöre gönderilir. Düzeltmelerin yapılmasının ardından karar, heyetin imzasına sunulur. Bölümler kararlarını salt çoğunlukla alırlar.²⁸⁰

3.1.2.1.3 Bölümlerin Raportörlüğü

Bireysel başvuruların daha hızlı bir biçimde sonuçlandırılması amacıyla baş raportörün gözetiminde, yeterli sayıda raportör, raportör yardımcısı ve personelden oluşan bölümler raportörlüğü birimi oluşturulur. Bölümler raportörleri, bir raportörün eş güdümünde uzmanlık alanlarına göre çalışma gruplarına ayrılabilir.²⁸¹

Bölüm incelemesinin ilk aşaması, bölümler raportörlüğü bünyesinde gerçekleşir. Başvuru, bölümler baş raportörüne gelir. Baş raportör, konun özelliği, birim bünyesindeki raportörlerin ve raportör yardımcılarının deneyim ve uzmanlıkları ile görev dağılımının dengeli olması koşulunu göz önünde tutarak, dosyayı raportör ve raportör yardımcıları arasında dağıtır. Eğer bireysel başvuru kabul edilebilir bulunmuşsa bölümler başraportörü, bu bireysel başvuru ile ilgili görüşünün alınması için bölüm adına Adalet Bakanlığına bildirimde bulunur. Bu esnada raportörler, yine başvurularla ilgili dosyalara dahil edilmesi gerekli görülen bilgilerin ve belgelerin ilgili kurum ve kuruluşlardan istenmesi gerekiyorsa genel sekreterlik yoluyla gerekli yazışmalar ile tebligatları yaptırırlar ve bunları takip ederler.²⁸²

Bölümler raportörleri, komisyonlar tarafından kabul edilebilirliğine karar verilen başvuruları gruplandırarak veya tek tek incelemek esasına ilişkin karar taslaklarını hazırlamak ve bölümlere sunmakla görevlidir. Ayrıca kabul edilebilirliğin esasa bağlı olması ya da başvurunun niteliğinin gerektirmesi hallerinde kabul edilebilirlik ve esasa dair karar taslakları birlikte hazırlanabilir.²⁸³

3.1.2.2 Esas Hakkındaki İncelemede Uygulanacak Usul Kuralları

Bölümler, bireysel başvuruları incelerken öncelikle Mahkemenin Kuruluş Yasası'nda ve İçtüzüğündeki kurallara uymak zorundadır. Bunlarda hüküm bulunmayan konularda ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümlerinin uygulanması gerekmektedir.²⁸⁴

---

²⁸⁰ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.307

²⁸¹ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.307

²⁸² Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.576

²⁸³ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.308

²⁸⁴ Ekinci, "Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde ...", s.152

3.1.2.2.1 Dosya Üzerinden İnceleme Yapılması

Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 49. maddesinin 4. fıkrası uyarınca; Anayasa Mahkemesi tarafından yapılan bireysel başvuru incelemesi dosya üzerinden yapılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kural olarak, bireysel başvuru incelmelerinde duruşma yapılmaz; ancak Mahkeme, gerekli görmesi halinde duruşma yapılmasına karar verebilmektedir.²⁸⁵

Kanunun bu düzenlemesine göre Mahkemenin duruşma açma zorunluluğu bulunmamaktadır. Ancak tarafların da duruşmalı inceleme talebinde bulunabilip bulunamayacaklar, duruşmaya kimlerin katılacağı, özellikle diğer mahkemelerde karar veren hakimlerin duruşmaya çağrılıp çağrılmayacağı ya da devlet tüzel kişiliğini temsilen davanın takip edilip edilmeyeceği gibi hususlarda Kanunda bir düzenleme yoktur.²⁸⁶ Bu hususlar kısmen İçtüzükle açıklığa kavuşturularak, İçtüzüğün 74. maddesinde, resen ya da başvuru veya Adalet Bakanlığının talebi üzerine gerekli görülmesi halinde duruşma yapılmasına karara verileceği ifade edilmiştir.

Kanun bireysel başvuruyu bir çekişmeli yargı olarak kabul etmemiştir. Bunun doğal sonucu başvuru karşısında bir davalının bulunmaması ve iddia ve cevapların karşılıklı tebliğ edilme zorunluluğunun bulunmamasıdır. Bu bir yönüyle yargılamayı hızlandıran bir etkiye sahip olacaktır, ancak doktrinde, adil yargılama bakımından sorun yaşamamak için mümkün olduğunca tarafların görüşlerinin alınmasına ve tarafların dosyaya ulaşmasına olanak tanınması gerekliliği²⁸⁷ ifade edilmektedir.

Ayrıca, İHAS'ın 6. maddesi gereğince herkes, kişisel hak ve ödevleriyle ilgili konularda veya kendisine karşı yönetilen bir isnadın esası hakkında karar verilecekse, davasının aleni olarak dinlenmesini isteme hakkına sahiptir. Yine Anayasanın 141. maddesi gereğince duruşmaların herkese açık olması zorunludur. Ancak genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı haller ile küçüklerin korunmasının gerekli kıldığı durumlar, bunun istisnalarıdır.²⁸⁸

²⁸⁵ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.284

²⁸⁶ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s. 317

²⁸⁷ Çoban, "Yeni Anayasa Mahkemesi Kanunun ...." s.11

²⁸⁸ Şirin, , *Anayasa Şikayeti*, s. 587

3.1.2.2.2 Dosya ve Kararın Adalet bakanlığına Bildirimi

İçtüzük'ün 37. maddesine göre, komisyon ya da bölümlerde başvurunun kabul edilebilirliğine karar verilmesi halinde, başvurunun bir örneği bilgi için Adalet Bakanlığına gönderilir. Bölümler baş raportörü kabul edilebilirlik kararı verilen başvurulara ilişkin görüşünün alınması için bölüm başkanı adına Adalet Bakanlığına bildirimde bulunur Adalet bakanlığı gerekli gördüğü hallerde görüşünü yazılı olarak mahkemeye bildirir.²⁸⁹

İçtüzüğün 71. maddesinde, Adalet Bakanlığının başvuru ile ilgili olarak sergileyeceği davranış ayrıntılı olarak şu şekilde düzenlemiştir; Adalet Bakanlığı başvuruya ilişkin görüşünü 30 günlük süre içinde verir. Talep halinde bu süre 30 gün daha uzatılabilir. Başvurunun Adalet Bakanlığına bildiriminden itibaren belirtilen sürelerde cevap verilmediği takdirde, Mahkeme dosyadaki bilgi ve belgeye göre kararını verir. Adalet Bakanlığının cevabı başvurucaya tebliğ edilir. Başvurucu tebliğ tarihinden itibaren varsa karşı beyanlarını, on beş gün içerisinde mahkemeye sunması gerekir.

Ayrıca bu bilgilendirme ile ilgi olarak belirtilmesi gereken bir hususta; 6216 sayılı kanun tasarısının genel gerekçesinde bireysel başvurunun kabul edilebilirliğine karar verilmesi hâlinde, başvuru esnasında sunulanların dışında gerekli görülen bilgi, belge ve delillerin başvurandan, diğer ilgililerden ve özellikle de kamu otoritelerinden istenilmesinin ve bireysel başvurularda kamu adına yapılması gereken savunmaların Adalet Bakanlığınca koordine edilmesinin öngörüldüğü ifade edilmiştir. Doktrinde, Adalet Bakanlığı'nın kabul edilen bir bireysel başvurudan haberinin olmasının doğal olduğu, ancak maddedeki “bilgi için” ifadesinin kafa karıştırdığı ve ayrıca Adalet Bakanlığının, savunmaları koordine edecekse, aslen bireysel başvuru davasında devleti temsil edecek tüzel kişilik statüsünü kazanacağı,yani davanın davalı tarafı Adalet Bakanlığının olacağı²⁹⁰ ifade edilmektedir.

Konu ile ilgili olarak ŞAHBAZ, Adalet Bakanlığına bilgi verilmesinin bir sebebinin de, bireysel başvuru konusu AİHM'ne götürüldüğünde Dışişleri

²⁸⁹ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.308

²⁹⁰ Aydın, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma...”, s.159

Bakanlığına konuyla ilgili yeterli doküman iletilmesinin sağlanması ²⁹¹ olabileceğini ifade etmektedir.

3.1.2.2.3 Bilgi ve Belge İsteme

İç tüzük'ün 70. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi, kendinse verilen görevlerin yerine getirilmesi sırasında yasama, yürütme, yargı organları, kamu idareleri, kamu görevlileri, bankalar ile diğer gerçek ve tüzel kişilerle doğrudan yazışır, bilgi ve belge ister, gerekli gördüğü her türlü belge, kayıt ve işlemi inceler. Bilgi almak üzere her derece ve sınıftan kamu görevlileri ile ilgilileri çağırabilir, idari ve diğer tüzel kişilerden temsilci isteyebilir.²⁹²

İçtüzüğün anılan maddesinin yasal dayanağı olan 6216 sayılı kanunun 49. maddesinin 3. fıkrasına göre bölümler, bireysel başvuruları incelerken bir temel hakkın ihlal edilip edilmediğine yönelik her türlü araştırma ve incelemeyi yapabilir.²⁹³

Yine İçtüzük'ün 38. maddesine göre raportör, başkanın onayı ile bölüm başkanının izni ile tanık veya uzman dinleyebilir ve benzer görevleri yerine getirebilir. Açıkça ayrıntılandırılmış olmasa da İçtüzük'ün 69. maddesinde 3. fıkrasında yazılı usulün istisnaları arasında “keşif” ifadesine de yer verilmesinden hareketle, dosyanın durumunun gerektirdiği hallerde keşif yapılabileceği²⁹⁴ ifade edilmektedir.

3.1.2.3 Geçici Tedbir Kararı Verilmesi

Bireysel başvurunun, niteliği gereği, kesin karar ve işlemler aleyhine yapılması gerektiğinden, başvuruya konu karar ya da işlemin yürürlüğü üzerine etkisi yoktur. Dolayısıyla incelemenin sonuçlandırıldığı ana kadar bireyin kamu gücü işleminin etkisinden koruyacak araç bulunmamaktadır. Bu nedenle bireysel başvuru neticesinde Mahkemece başvuru lehine verilen kararın, o tarih itibarıyla bireyin temel hakkını koruma etkisi kalmaması olasılığı ortaya çıkmaktadır. Bunu önlemek amacıyla, kamu gücü işlem ve kararı nedeniyle ortaya çıkabilecek ağır zararları ve AYM'si kararlarının işlevsiz kalmasını önlemek için bireysel başvuruda geçici tedbire hükmedebilme imkanı tanınmaktadır. Özellikle Mahkemece

²⁹¹ Şahbaz, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Sorunlar”, s.105

²⁹² Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.289

²⁹³ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s. 581

²⁹⁴ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.581

hükmolunabilecek tedbirler başvuruçunun temel bir hakkının korunması bakımından zorluluğun ortaya çıkması halinde zaruri hale gelebilir.²⁹⁵

Bu kapsamda, 6216 sayılı kanunun 49. maddesi 5. fıkrası ile yapılan düzenlemede Mahkemenin, başvuru esastan incelerken, temel hakların korunması için zorunlu tedbirlere resen veya başvuruçunun talebi üzerine karar verebileceği belirtilmiştir.²⁹⁶

İçtüzük madde 73 de yapılan düzenlemeye göre de; başvuruçunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğunun anlaşılması üzerine, bölümlerce esas incelemesi aşamasında gerekli tedbirlere resen veya başvuruçunun talebi üzerine karar verilebilir. İncelene başvurulara ilişkin olarak; resen yada başvuruçunun talebi üzerine dosyanın esası hakkında karar verilmeden önce, tedbir kararına başvurulmaması halinde, başvuruçunun yaşamına yada maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğunun anlaşılması üzerine, komisyonlarca başvurunun kabul edilebilirlik incelemesi derhal yapılarak, tedbir hususunu da karara bağlamak üzere başvuru, ilgili bölüme gönderilir. Tedbire karar verilmesi halinde, esas hakkındaki kararın en geç altı ay içerisinde verilmesi gerekir. Aksi takdirde tedbir kararı kendiliğinden kalkar.²⁹⁷

3.1.2.4 Mahkeme Kararlarına Karşı Yapılan Başvurularda İncelemenin

Kapsam ve Sınırı

Bölümler tarafından bir mahkeme kararına karşı yapılacak incelemenin, başvuruya konu edilen kamu işleminde bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve varsa bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağına belirlenmesiyle sınırlı olması gerekmektedir. Bu sınırlamanın dışına çıkarak kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapmasının mümkün olamayacağı²⁹⁸ belirtilmektedir.

Anayasa'nın 148. maddesinin 4. fıkrası; "Bireysel başvuruda kanun olunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz." şeklinde düzenlenmiştir. 6216 sayılı kanunun "Esas Hakkındaki İnceleme" başlıklı 49. maddesinin 6. fıkrasında da; bölümlerin, bir mahkeme kararına karşı yapılan bireysel başvurulara ilişkin incelemeleri, bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve bu ihlalin nasıl ortadan

²⁹⁵ İkinci, "Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde ...", s.154

²⁹⁶ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s. 318

²⁹⁷ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.322

²⁹⁸ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.324

kaldırılacağıının belirlenmesiyle sınırlı olduğu ve bölümlerce kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapamayacağı düzenlenmiştir.²⁹⁹

Yukarıda belirtilen sınırlamalar çerçevesinde kalmak şartıyla, geniş anlamda, bütün mahkeme kararlarına karşı bireysel başvuru yoluna gidilebilir. Çünkü mahkeme kararları farklı biçimlerle de olsa Anayasada öngörülen bütün temel hakları ve özgürlükleri ihlal edebilme potansiyeline sahiptir. Ancak öğretilerde bu ihlal biçimlerinin üç farklı biçimde gerçekleşebileceği ifade edilmektedir; mahkeme kararının Anayasa'ya aykırı bir yasaya dayanması, mahkemenin Anayasada güvence altına alınmış yargılama usullerine uymadan karar vermesi, mahkeme kararının kendisinin içerik itibarıyla Anayasada öngörülen hakları ve özgürlükleri ihlal etmesidir.³⁰⁰

3.2 Bireysel Başvuru Sonucu Verilebilecek Kararlar

3.2.1 Genel Olarak

Bireysel başvuru yargılaması sonucu verilecek kararlar, başvurunun mahiyetinden ileri gelen nedenlere bağlı olarak, Anayasa Mahkemesince diğer yargılama türleri sonucu verilen kararlardan farklılık arz edebilir.³⁰¹

3.2.2 Hakm İhlal Edilmediğine Dair Karar

Gerek Anayasa, gerekse 6216 sayılı kanunun 48. maddesinin 2. fıkrasının, Mahkemenin, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşıyan başvuruları kabul edeceğinden bahsetmesi, bireysel başvurunun objektif olarak, insan haklarına saygılı devleti güvence altına alma işlevinden hareket ettiğini gösterir. Bireysel başvurunun söz konusu işlevi nedeniyle, Anayasa Mahkemesi, bu işleve uygun olarak başvuruyu başvuru belirtiği ihlallerin dışındaki diğer ihlalleri de tespit edebilecek biçimde sonuçlandırabilmelidir. Ancak bireysel başvurunun şekil şartlarından olan başvuru formunda belirtilmesine rağmen, başvuru belirtiği ihlal iddialarının Mahkeme tarafından değerlendirilmesi, Mahkemenin iş yükünün daha da artmasına sebep olacaktır.³⁰²

---

²⁹⁹ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.291

³⁰⁰ Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.336

³⁰¹ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.334

³⁰² Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s..300

Yapılan inceleme sonucunda kamu işleminde ihlal bulunmazsa, Mahkemece, başvuru hakkının ihlal edilmediğine karar verilir. Bu, bir anlamda işlemin Anayasaya uygunluğunun da tespiti³⁰³.

3.2.3 İhlal Kararı Ve İhlal Kararının Sınırları

Mahkemenin vereceği karar hiçbir durumda Anayasanın 125. maddesinde de aynı şekilde belirtildiği üzere yerindelik denetimi şeklinde olamayacak, idari eylem ve işlem niteliğinde karar verilemeyecektir. Ayrıca bir mahkeme kararına karşı yapılan bireysel başvurularda, Mahkeme'nin vereceği karar, bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağına belirlenmesinden ibarettir.³⁰⁴

Bir temel hakkın ihlal edildiğinin tespiti halinde ise yeni bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu takdirde Mahkemece, ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilmesi gerekmektedir. Ne var ki Anayasa Mahkemesince yerindelik denetimi yapılamayacağından adeta idarenin yerine geçilip idari eylem ve işlem niteliğinde karar verilmesi imkanı bulunmamaktadır.³⁰⁵

3.2.3.1 Yerindelik Denetiminin Yapılamaması

6216 sayılı kanunun 50. maddesi 1. fıkrasına göre bireysel başvuruyu esastan inceleyen Anayasa Mahkemesi, inceleme sonucunda başvuru hakkının ihlal edildiğine karar verirken, ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere de hükmetmelidir. Ancak burada Mahkemenin bu yetkinse getirilen iki istisnadan birisi yerindelik denetiminin yapılamaması, diğeri ise aşağıda açıklandığı üzere idari eylem ve işlem niteliğinde karar verilememesidir.³⁰⁶

Anayasa Mahkemesi'nin yapılması gerekenlere ilişkin hükmünün muhatabı genellikle işlem ya da eylemi veyahut ihmali gerçekleştiren kamu gücü olacaktır. Bu hüküm işlemin ya da eylemin geri alınmasına hükmetme biçiminde tezahür edebileceği gibi ihmal söz konusu ise belirli bir işlem ya da eylem gerçekleştirme yükümlülüğü getirme biçiminde de tezahür edebilecektir. “Yapılması gerekenlere hükmetme” oldukça geniş kapsamlı bir ibaredir. Bundan başvuru hakkının ihlal edilen

³⁰³ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.335

³⁰⁴ Faruk BİLİR, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, <http://www.ankarstrateji.org/yazar/doc-dr-faruk-bilir/anayasa-mahkemesi-ne-bireysel-basvuru/> (Erişim Tarihi :01.12.2013)

³⁰⁵ Ekinci, “Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde ...”, s.155

³⁰⁶ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.337

temel hak ve özgürlüğünü kullanabilmesinin sağlanması anlaşılabilir gibi eğer artık o temel hak ve özgürlük kullanılamayacak durumda ise başvurucunun uğradığı zararın giderilmesine hükmetme de anlaşılabilir. Anayasa Mahkemesi, örneğin yargılamanın haddinden fazla uzun sürdüğü ve bu nedenle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği kanaatine varırsa yargılamanın hızlandırılmasına yönelik önlemlerin alınmasına hükmedebilmelidir.³⁰⁷

3.2.3.2 İdari Eylem ve İşlem Niteliğinde Karar Verilememesi

Gerek Anayasa Mahkemesi³⁰⁸ gerekse diğer idari mahkemeler³⁰⁹ (Danıştay, AYİM, Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemeleri), yerindelik denetimi yapamayacakları gibi yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idari eylem ve işlem niteliğinde veya idarenin takdir yetkisi kaldırarak biçimde yargı kararı veremezler.³¹⁰

3.2.4 İhlalin Bir Mahkeme Kararından Kaynaklanması

Mahkeme kararı ile ihlal, aslen kendisi temel hak ve özgürlüklere uygun olan bir kanunun veya düzenleyici bir idari işlemin temel hak ve özgürlüklere aykırı olarak uygulanması veya temel hak ve özgürlüklerin yargılama sürecinde göz ardı edilmesidir. Sadece genel mahkemeler değil, İdare Mahkemeleri, Vergi Mahkemeleri, Ticaret Mahkemeleri, Ceza Mahkemeleri, Çocuk Mahkemeleri, Aile Mahkemeleri, Tüketici Mahkemeleri, İş Mahkemeleri, İcra Tetkik Mercileri gibi özel mahkemeler de bireylerin Anayasa ile güvence altına alınmış olan temel hak ve özgürlüklerini ilgilendiren, bu temel hak ve özgürlüklere müdahale eden kararlar verebilmektedirler.³¹¹

³⁰⁷ Aydın, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma...”, s.161

³⁰⁸ Anayasa Md. 125/4 “Yargı yetkisi, idarî eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlı olup, hiçbir surette yerindelik denetimi şeklinde kullanılamaz. Yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idarî eylem ve işlem niteliğinde veya takdir yetkisini kaldırarak biçimde yargı kararı verilemez.

³⁰⁹ İYUK Md. 2/2 “İdari yargı yetkisi, idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır. İdari mahkemeler; yerindelik denetimi yapamazlar, yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idari eylem ve işlem niteliğinde veya idarenin takdir yetkisini kaldırarak biçimde yargı kararı veremezler”

³¹⁰ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s. 340

³¹¹ Aydın, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma...”, s.162

3.2.4.1 Yeniden Yargılama İçin Dosyanın İlgili Mahkemeye Gönderilmesi

6216 sayılı yasada; Anayasa Mahkemesi’nce tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlalin nasıl ortadan kaldırılabilceği konusunda ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosyanın ilgili mahkemeye gönderileceğine yer verilmiştir.³¹²

3.2.4.2 Tazminata Hükmedilmesi

6216 sayılı kanunun 50/2. maddesine göre Anayasa Mahkemesi, ihlal tespitine karşın, yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hâllerde başvuru lehine tazminata hükmedilebilir veya genel mahkemelerde dava açılması yolunu gösterebilir.³¹³

Anayasa Mahkemesince başvuru haklı bulunup bir ihlal tespit edilmesine rağmen bazı durumlarda ihlalin niteliği nedeniyle bunun giderilmesi yeni bir yargılama gerektirmeye bilmektedir. Bu takdirde Mahkeme doğrudan başvuru lehine tazminata hükmedebilecektir. Bu durum özellikle yargılama süresinin uzunlu vs. sebeplerle ihlalin giderilmesi bakımından yargılamanın yenilenmesinin yararının bulunmadığı hallerde söz konusu olacaktır.³¹⁴

Mahkeme Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edilmesi işlemi nedeniyle, bu işlemde zarar görene adil doyum sağlayacak bir tazminata hükmetmesi gerekir. Yani Mahkeme’nin tazminat vermeyi gerektiren koşulların gerçekleşmesi veya başvuru lehine olağan yargı yolunda hakkına kavuşamayacağını anlaşılmaması üzerine tazminata hükmetmesi gerekir.³¹⁵

3.2.4.3 Genel Mahkemelerde Dava Açma Yolunun Gösterilmesi

6216 sayılı kanunun 50. maddesinin 2. fıkrası uyarınca; yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hallerde başvuru lehine tazminata hükmedilebilir veya genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilebilir.³¹⁶

³¹² Şahbaz, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Sorunlar”, s.109

³¹³ Şahbaz, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Sorunlar”, s.110

³¹⁴ Ekinci, “Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde ...”, s.156

³¹⁵ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.351

³¹⁶ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.314

İçtüzüğün 79. maddesinin 1. fıkrasının c bendine göre de “tazminat miktarının tespitinin daha ayrıntılı bir incelemeyi gerektirmesi halinde, bölüm bu konuyu kendisi karar bağlamaksızın genel mahkemelerde dava açılması yolunu gösterebilir.” Başvurucu bu durumda Mahkemenin gerekçeli kararında tespit ettiği hususları dayanak göstererek genel mahkemelerde dava açabilir. Ancak dava açılmasında zorunluluk bulunmamaktadır. Bu, başvurucunun takdirine ve takibine kalmış bir durumdur. Genel mahkeme, Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında açıkladığı görüşe uygun karar vermediği takdirde başvuru yeniden Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunabilir.³¹⁷

3.2.5 Düşme Kararı

Bireysel başvuru için, birey adına savcılık veya benzeri bir kamu organının veya Mahkemenin resen girişimde bulunması söz konusu değildir. Aynı şekilde birey başvurusundan feragat ederse Mahkemece düşme kararı verilmesi gündeme gelebilir.³¹⁸

Davadan feragat halinde davanın düşeceğinin öngörülmesi, kanun koyucunun bireysel başvurunun objektif işlevinin yanında subjektif işlevini de kabul ettiğine yorulabilir. Bu ayrımın feragat imkanı açısından pratik bir önemi vardır³¹⁹.

Bu konuyu şu şekilde açıklamamız yerinde olacaktır; yukarıda da ifade edildiği gibi bireysel başvurunun subjektif ve objektif olmak üzere iki temel işlevi vardır: Subjektif işlevi, bireyin temel hak ve özgürlüklerinin anayasa yargısı yoluyla korunması; objektif işlevi ise, hukuk düzeninin korunması ve anayasa yargısı içtihatlarının geliştirilmesi olmaktadır. Bu ayrımın teorik olmaktan öte bir anlamı da vardır. Eğer anayasa şikâyeti subjektif özelliği ağır basıyorsa anayasa şikâyeti başvurusunun geri alınabilmesi, objektif yönü ağır basıyorsa geri alınamaması söz konusu olacaktır.³²⁰ Ya da geri almaya rağmen Mahkeme düşme kararı vermeyebilecektir.

Bireysel Başvuru usulünün bir diğer işlevi de objektif Anayasa hukukunun korunmasına, yorumlanması ve geliştirilmesine hizmet etmektir. Dolayısıyla, Anayasa şikâyeti sadece subjektif temel hakların korunmasına değil, aynı zamanda

³¹⁷ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.355

³¹⁸ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.356

³¹⁹ Aydın, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma...”, s.164

³²⁰ Kılınç, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında ....”, s.26

objektif Anayasa hukukunun korunmasına da hizmet eden bir başvuru yoludur. Anayasa şikayetinin objektif hukuk açısından sahip olduğu bu işlevin yanı sıra, bir diğer işlevi de yurttaşları Anayasa Hukukunun etkili biçimde uygulanması yönünde harekete geçirmektir. Bu şekilde, yurttaşların demokratik düzenin işlerlik kazanmasına aktif katılımı sağlanmaktadır. Anayasa şikayeti, bireylere demokratik düzenin öznesi ve savunucusu olarak Devletin karşısına çıkma bilinç ve imkanını vermektedir. Son olarak, Anayasa şikayetinin Devlet organları üzerinde eğitici ve önleyici bir etkisi vardır.³²¹

Diğer yandan kanunda düzenlenmemiş olmakla birlikte, düşme içtüzükte açıkça düzenlenmiştir. İchtüzüğün 80. maddesi aşağıdaki hallerde, bölümlerin ya da komisyonların yargılamanın her aşamasında düşme kararı verilebileceğini hükme bağlamıştır. Bunlar;

- a) Başvurucunun davadan açıkça feragat etmesi,
- b) Başvurucunun davasını takipsiz bıraktığının anlaşılması,
- c) İhlalin ve sonuçlarının ortadan kalkmış olması,

Bölümler ya da komisyonlarca saptanan herhangi bir gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesidir.

3.2.6 Pilot Karar

Anayasa Mahkemesi İchtüzüğünde “Pilot Karar” şeklinde yeni bir karar tekniği düzenlenmiştir. Bu karar tipi, Anayasada ve Anayasa Mahkemesi Yasasında yer almamaktadır. Pilot karar belirli bir vakada sözleşme ihlalinin olup olmadığının belirlendiği, ihlalin kaynağı olan aksaklığın tanımlandığı, kamu gücüne bu aksaklığın nasıl giderilebileceğine yönelik açık belirtilerin işaret edildiği ve hali hazırda Mahkeme önünde duran aynı nitelikte vakaların çözümüne yönelik hukuk yollarının yaratılması veya en azından yapılandırılması amacını güden bir karar tekniğidir.³²²

Kanuni düzenleme olmamakla beraber “Pilot Karar” usulü Anayasa Mahkemesi İchtüzüğüne alınmıştır. Buna göre; bölümler, bir başvurunun yapısal bir sorundan kaynaklandığını ve sorunun başka başvurulara da yol açtığını tespit etmeleri ya da bu durumun yeni başvurulara yol açacağını öngörmeleri halinde, pilot karar usulünü uygulayabilirler. Bu usulde, konuya ilişkin bölüm tarafından pilot bir

³²¹ Mellinshof, “Federal Almanya Cumhuriyetinde...”, s.33

³²² Şirin, *Anayasa Şikayeti*, s.632

karar verilir. Benzer nitelikteki başvurular idari mercilerce bu ilkeler çerçevesinde çözümlenir; çözümlenmediği takdirde Mahkeme tarafından topluca görülerek karara bağlanır. Bölüm, pilot karar usulünü resen, Adalet bakanlığının ya da başvurucunun istemi üzere başlatabilir. Pilot karar uygulaması için seçilen başvuru, gündemin öncelikli işleri arasında sayılır. Bölüm pilot kararında, tespit ettiği yapısal sorunu ve bunun çözümü için alınması gereken tedbirleri belirtir. Bölüm pilot kararla birlikte, bu karar konu yapısal soruna ilişkin benzer başvuruların incelenmesini erteleyebilir. İlgililer erteleme kararı hakkında bilgilendirilirler. Bölüm, gerekli gördüğü takdirde ertelediği başvuruları gündeme alarak karara bağlayabilir.³²³

3.3 Bireysel Başvuru Kararlarının Uygulanması ve Etkisi

3.3.1 Kararların Etkileri

İtiraz veya soyut norm denetimi yoluyla yapılan anayasallık denetimi sonucu verilecek kararlar, denetlenen işlemin, hukuk aleminden kaldırılmasıyla sonuçlanırken, bireysel başvuru yoluyla denetlenen mahkeme kararları Anayasaya aykırı bulunursa, bu durum kural olarak yargılanmanın yenilenmesi sebebinin oluşturacak, ya da tazminat veya genel mahkemelerde dava açılmasıyla neticelenecektir. Bireysel başvuru sonucu verilen kararlarda da diğer anayasa yargısı kararları gibi kesin ve bağlayıcıdır.³²⁴

Diğer bir ifadeyle, soyut ve somut norm denetimi sonucu Anayasa Mahkemesinin verdiği iptal kararının iki önemli etkisi bulunmaktadır. Birincisi, karar ile dava konusu norm ortadan kaldırıldığı için, bu karar herkes için hüküm ve sonuç doğurur ve bağlayıcı olur. İkincisi ise, Anayasa Mahkemesinin verdiği iptal kararının yürürlüğe girmesi ile, Anayasaya aykırı norm ortadan kalktığından, iptal edilen normun düzenlediği alandaki uygulama, artık o normun bulunmadığı göz önünde tutularak devam eder. Bu durum ilk bakışta yeni bir kural koymak gibi gözükse de öyle değildir. Aslında mevcut bir kural Anayasaya uygun hale getirilmiştir. Yani yeni bir kural konmamış, kural olması gereken durma gelmiştir. Bu herkesi bağlar. Diğer taraftan, Mahkemenin bireysel başvurular sonucu vereceği kararlar ise, davanın tarafı olan kişiler açısından etkili olacaktır. Mahkeme, olayla sınırlı ve yalnız tarafları bağlayıcı kararlar vermekle yetkilidir.³²⁵

³²³ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.359

³²⁴ Cabir Aliyev, *Anayasa Şikayeti*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağ., 2010, s.94

³²⁵ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.373

Bireysel başvuruya ilişkin verilen kararlar, diğer bir ifade ile bölümler ve komisyonlarca verilen kabul edilebilirlik ya da esasa ilişkin kararlar kesin olduğundan bunlara karşı itiraz edilebilmesi mümkün değildir. Bu kararlar, Anayasa Mahkemesinin diğer kararları gibi yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlamaktadır. Bu nedenle yargı mercilerinin Anayasa Mahkemesi kararlarına direnmesi yada aksi yönde karar vermeleri mümkün değildir.³²⁶ Ancak idari yönden redde ilişkin kararlara tebliğ tarihinden itibaren 7 gün içerisinde itiraz etme imkanı bulunmaktadır.

3.3.2 Kararların Sonuçları

Paradoksal bir şekilde Anayasa Mahkemesi Bireysel başvuru konusunda ne derecede başarılı olursa olsun Mahkemeye güven artacaktır. Anayasa Mahkemesi, toplumun nazarında temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi halinde başvurulacak yeni bir merci olarak algılanacaktır. Tabii buna paralel olarak Anayasa Mahkemesi'ne başvuruların sayısı da o ölçüde artacaktır.³²⁷

3.4 Bireysel Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması

Türkiye Cumhuriyeti aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nezdine taşınan bireysel başvuruların sayısı düşünülünce Anayasa Mahkemesi önüne getirilebilecek bireysel başvuru sayısının da oldukça fazla olacağını tahmin etmek zor değildir. Bu nedenle şüphesiz Anayasa Mahkemesi'nin iş yükü de hayli artacaktır. Bu tahminle başvuru hakkının kötüye kullanılmasını önlemek yasa koyucu açısından meşru sayılabilecek bir amaçtır.³²⁸

Bireysel başvuru ile ilgili hükümlerin yürürlüğüm ile birlikte bireylerin bu kurumu, yargı mercilerince verilen ve kesinleşen kararlara karşı ilave bir temyiz fırsatı veren yeni bir yargı yolu gibi algılamaları olasılığı bulunmaktadır. Bunu engellemeye yönelik bir tedbir olarak yasanın 51. maddesinde, bireysel başvuru hakkını açıkça kötüye kullandığı tespit edilen başvuru sahipleri aleyhine, yargılama giderleri dışında, ayrıca iki bin Türk lirasından fazla olamamak üzere disiplin para cezasına hükmedilebileceği kuralı getirmiştir.³²⁹

³²⁶ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.327

³²⁷ Karaman, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında...*, s.329

³²⁸ Aydın, "Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma...", s.165

³²⁹ Ekinci, "Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde ...", s.159

Yukarıda belirtilen kanuni düzenlemeye ek olarak içtüzüğün 83/1. maddesinde de “*Başvurucunun istismar edici, yanıltıcı ve benzeri nitelikteki davranışlarıyla bireysel başvuru hakkını açıkça kötüye kullandığının tespit edilmesi halinde başvuru reddedilir ve yargılama giderleri dışında, ilginin iki bin Türk lirasından fazla olamamak üzere disiplin para cezası ile cezalandırılmasına karar verilir*” hükmü yer almıştır.

Hak arama özgürlüğüne bir tehdit gibi görülse de, protesto amacıyla yapılan başvuruları, eylem amacıyla yapılan toplu başvuruları ve sonuç alınamayacağını bildiği halde “bir de burayı deneyeyim” mantığıyla yapılan başvuruları caydırmak açısından, en azından anayasa şikâyeti kurumu yerleşene kadar bu tür bir yaptırımın yerinde olacağı³³⁰ doktrinde ifade edilmektedir.

Doktrinde ifade edilen görüşlere göre kötüye kullanma yüzünden reddedilecek başvurular, açıkça temelden yoksunluk sebebiyle de reddedilebilir. Bazen bir başvurunun hangi amaçla yapıldığı, özellikle ilk inceleme aşamasında kolaylıkla anlaşılamayacağından, hakkın gerçekten kötüye kullanılıp kullanılmadığının belirlenmesi güçtür. Ancak Mahkemenin iş yükünü hafifletmek amacıyla disiplin cezası şeklinde bir düzenlemenin getirilerek, bir çeşit yaptırım tehdidi ile başvuruların engellenmesi, Mahkemeye erişim hakkı açısından ayrı bir ihlal oluşturacağı³³¹ ifade edilmektedir.

---

³³⁰ Kılınç, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında ....”, s.53

³³¹ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.382

SONUÇ

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvurunun ortaya çıktığı ülkeler, genellikle Almanca konuşan ülkelerdir. Almanya'da Paul Kilisesi Anayasası ve devamında İsviçre, Avusturya, Lihtenştayn Anayasalarının öncül nitelik taşıdığı görülmektedir. Türkiye'de ise ilk kez 1961 Anayasası hazırlanırken gündeme gelen bu kurum, 90'lı yıllarda Anayasa Mahkemesinin Kuruluş yıl dönümünde etraflı biçimde tartışılmış, 2000'li yılların başında Türkiye Barolar Birliği ve Anayasa Mahkemesi tarafından hazırlanan taslaklarda somutlaştırılmış ve özellikle İHAM nezdindeki dava ve ihlal yoğunluğu dikkate alınarak, bunun için anayasa değişikliği zorunlu olmasına rağmen 2010 referandumu ile kabul edilmiştir.³³²

Gerçekleşen düzenleme ile Anayasa Mahkemesi dışındaki diğer yargı organlarının da bundan sonra, uluslar arası insan hakları normlarını doğrudan uygulamalarına imkan sağlanmıştır. Dava veya işlem konusu olan olayın Anayasa Mahkemesi önüne taşınacağı gerçeğinden hareketle, olağan yargı yerleri ve idare, çatışmanın varlığını tespit ettiklerinde, ulusal kanunu ihmal ederek, önündeki somut olayı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukukuna göre çözüme kavuşturacaktır. İnsan hakları konusunda yeni açılımlar sağlamayı hedefleyen bu düzenleme, bu güne kadar uluslararası insan hakları normlarını doğrudan uygulamakta çekinen ve mesafeli davranan başta yargı mensupları olmak üzere, diğer kamu otoritelerini teşvik edeceği, hatta zorlayacağı değerlendirilmektedir.³³³

Söz konusu değişikliğin halkoylaması sonucu kabul edilip yürürlüğe girmesi ile anayasa yargısının işleyişi, anayasa yargısının varlık sebebine uygun olarak bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması bağlamında daha ileri bir aşamaya ulaşmıştır. Dolayısıyla Türk hukukunda insan haklarını, demokrasiyi ve hukuk devletini etkin kılmayı çabuklaştırmak bakımından, temel hak ve hürriyetleri ihlal edilen kişiler, doğrudan doğruya Anayasa Mahkemesi'ne müracaat edebileceklerdir. Bireysel başvuru, temel hak ve hürriyetlerin kendisine özgü bir hukuksal koruma aracı olarak, kişilere, devlet gücünün temel hak ve hürriyetlerini ihlaline karşı bir korunma imkânı sağlayacaktır. Bu yol kişileri, Anayasa ile canlı bir diyaloga sokacak ve Anayasa Hukukunun gelişmesine özellikle de temel hak ve hürriyetlerin

---

³³² Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.382

³³³ Özbey, *Türk Hukukunda...*, s.410

yorumuna katkı sağlayacak ve bu şekilde objektif Anayasa Hukuku en geniş kapsamıyla korunacak, yorumlanacak ve geliştirilecektir.³³⁴

---

³³⁴ Erdal Abdulhakimoğulları, “12 Eylül 2010 Tarihinde Referanduma Sunulacak 5982 Sayılı Anayasa Değişikliği Hakkında Kanun Çerçevesinde Bireysel Başvuru Hakkı” (Çevrimiçi) <http://www.huder.org/indir.asp?id=33> (Erişim Tarihi: 05.02.2013)

KAYNAKÇA

- ABDULHAKİMOĞULLARI, Erdal; “Yeni Anayasa Yapım Yöntemi Üzerine” <http://www.ankarastrateji.org/yazar/doc-dr-erdal-abdulahkimogullari/yeni-anayasa-ve-yapim-yontemi-uzerine/> (05.02.2013)
- ALİYEV, Cabir; *Anayasa Şikayeti*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağ., 2010
- ALTAN, Alparslan; “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Sorunlar”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Panel, Nisan 2011*, ss.142-151
- ATASOY, Hakan; Türk Hukukunda Bireysel Başvuru Yolu, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S.9, Nisan 2012, ss.71-89
- AYBAY, Rona; “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*.S..201. Nisan 2011, ss.15-19
- AYDIN, Öykü Didem; “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru” *Gazi Ün.Hukuk Fak.Dergisi C.XV*, 2011, ss.121-170
- BİLİR, Faruk; “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru”, <http://www.ankarastrateji.org/yazar/doc-dr-faruk-bilir/anayasa-mahkemesi-ne-bireysel-basvuru/> (Erişim Tarihi :06.02.2013)
- ÇOBAN, Ali Rıza “Yeni Anayasa Mahkemesi Kanunun Mahkemenin İş Yüküne Etkisi Bakımından Değerlendirilmesi” *AIHS bağlamında tüketilmesi gereken etkili bir iç hukuk yolu olarak Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru* <http://www.yargitay.gov.tr/abproje/conf3.php> (Erişim Tarihi :15.12.2012)
- ÇOBAN, Ali Rıza, ”Hukuk Devleti Teorisi”, *Hukuk Devleti Hukuki Bir ilke Siyasi Bir İdeal*, Ali Rıza ÇOBAN, Bilal CANATAN, Adnan KÜÇÜK (derl.), Ankara: Adres Yayınları, 2008
- EDOĞAN, Mustafa; *Anayasal Demokrasi*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2003,
- EKİNCİ Hüseyin, SAĞLAM Musa; *66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, ANKARA: AYM Y. 2012
- EKİNCİ, Hüseyin; “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurularda Bir Kabul Edilebilirlik Koşulu Olarak “Başvuru Yollarının Tüketilmesi” Sorunu,” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S.11, Ekim 2012, ss.1-20.
- ; “Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde Bireysel başvuruların İncelenmesi Usulü”, *Anayasa Şikayeti Sempozyumu-Bireysel Başvuru 'Anayasa Şikayeti'*, Musa Sağlam (derl), Hukuk Adamaları Birliği (HUKAB) yayınları Ankara,2011.

- ESEN, Selin; “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Sorunlar”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Panel, Nisan 2011* ss.44-55
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin; “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru” <http://www.hasantahsinfendoglu.com/sde/ANAYASA%20MAHKEMESINE%20BIREYSEL%20BASVURU.s.4> (Erişim Tarihi: 08.01.2013)
- GÖNENÇ, Levent; “Yasalarının Anayasaya Uygunluğunun Denetimi ve Anayasa Yargısı”, *Tepav Anayasa Çalışma Metinleri, 2010, vol.2*, <http://www.tepav.org.tr/1295967249-5> (Erişim Tarihi:12.11.2012)
- GÖZLER, Kemal; *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, Bursa:Ekin Basın Yayın Dağıtım,2010
- GÖZTEPE, Ece; *Anayasa Şikayeti*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1998
- GÖZTEPE, Ece; Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkının 6216 S.K. Kapsamında Değerlendirilmesi, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 25,2011, ss.13-40
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref, *Yönetim Hukuku*, Turhan Kitapevi, Ankara: 2007,
- GÜL, Cengiz, *İktidarın Sınırlandırılması ve Hukuk Devleti*, ANKARA: Adalet Y., 2010,
- KABOĞLU, İbrahim; “Bireysel Başvuru Etkili Olabilir mi?” <http://www.ibrahimkaboglu.com/tr/GuncelDetay.aspx?ID=468> (Erişim Tarihi: 05.02.2012)
- KARAMAN, Ebru; *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu*, İstanbul: 12 Levha Y., 2013
- KILIÇ, Haşim; “AYM’nin 47.Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Bireysel Başvuru ve Dünyadaki Uygulaması” *Anayasa Yargısı* 26,S. 58. 2009 ss. 9-20
- ; “Erzurum Atatürk Üniversitesi 2012-2013 Eğitim ve Öğretim Yılı AçılışKonuşması”<http://www.anayasa.gov.tr/index.php?l=haber&id=200> (Erişim Tarihi: 08.01.2013)
- KILINÇ, Bahadır, ÇAĞATAY Mustafa, ATASOY Hakan; “Bireysel Başvuru”, *Türkiye Adalet Akademisi 2011-2012 Yılı Hakim Savcı Adayları Ders Notları*, www.taa.gov.tr/dosya/egitim_materyali/bireysel_basvuru.doc (Erişim Tarihi: 12.02.2013)
- KILINÇ, Bahadır; “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği” *Anayasa Yargısı Dergisi*, S. 25, 2008, ss.19-59

- KÜÇÜK, Adnan; “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru”, <http://www.hukukihaber.net/makale/anayasa-mahkemesine-bireysel-basvuru-cekinceler-ve-beklentiler-h27434.html> (Erişim Tarihi: 03.02.2013)
- MELLINGHOF, Rudolf ;“Federal Almanya Cumhuriyetinde Anayasa Şikayeti”, *Anayasa Yargısı Dergisi* 26, 2009, ss.31-44
- ONAR, Erdal, ”Türkiye’de Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi Alanında Öncüler”, *Anayasa Yargısı İncelemeleri*1, Mehmet TURHAN, Hikmet TÜLEN(derl.), Ankara: AYM Y.2006 ss.1-12.
- ÖZBEY, Özcan; *Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı*, Ankara: Adalet Yayın Evi, 2012
- SABUNCU, Yavuz, ARNWINE, Selin ESEN; Türkiye İçin Anayasa Şikayeti Modeli Türkiye’de Bireysel Başvuru Yolu, *Anayasa Yargısı Dergisi*, S.21, 2004, <http://www.anayasa.gov.tr/>, ss.229-246 (12.11.2012)
- SAĞLAM, Musa; ”Bir Hak Arama Yolu Olarak Bireysel Başvuru” Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı Sempozyumu, *Anadolu Ün..Huk.Fak. Yayınları*, No.:10, Ed.:Bülent YÜCEL, İlker Gökhan ŞEN, Eskişehir, 2011, ss.20-41
- SIR, Onur, *Hukuk Devleti Açısından Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2011,
- ŞAHBAZ, İbrahim, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Sorunlar”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Panel, Nisan 2011, ss.71-127
- ŞİRİN, Tolga; *Türkiye’de Anayasa Şikayeti (Bireysel Başvuru) İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme*, İstanbul:12 Levha Y., 2013
- UZUN, Cem Duran; *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu*, Seta Analiz, S. 50. Şubat 2012, <http://newsletter.setav.org/tr/> (Erişim Tarihi: 09.10.2012)

ÖZGEÇMİŞ

Mustafa KARAKUZU, 05.03.1975 tarihinde Konya’da doğdu. Orta Öğrenimini Konya’da tamamladıktan sonra Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 2002 yılında mezun oldu. Mezuniyetten buyana Türk Silahlı Kuvvetlerinde subay olarak görev yapan KARAKUZU, orta derecede İngilizce bilmektedir. Temel ilgi alanları doğa sporlarıyla ilgilenir yüzme hobileri arasındadır. Görevi dolayısıyla çok farklı bölgelerde bulunmuş ve farklı kültürleri tanıma imkanı olmuştur. Evli ve iki çocuk babasıdır.

İletişim Bilgileri

E Mail : mustafa_mk75-hotmail.com

Telefon : 505 277 14 36